

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

FİTEN HADİSLERİNDE MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba ÖZYILMAZ

Danışman
Prof. Dr. Yunus MACİT

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

FİTEN HADİSLERİNDE MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba ÖZYILMAZ

Danışman
Prof. Dr. Yunus MACİT

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

26/07/2019

Tuğba ÖZYILMAZ

TEZ KABUL VE ONAYI

Tuğba ÖZYILMAZ tarafından hazırlanan “Fiten Hadislerinde Mekke ve Mescid-i Haram” başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__/__/__

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

FİTEN HADİSLERİNDE MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

Tuğba ÖZYILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri AnaBilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz/2019

Danışman: Prof. Dr. Yunus MACİT

“Fiten Hadislerinde Mekke ve Mescid-i Haram” adlı çalışma genel olarak “fitne” kavramı, “fiten hadisleri” ve ilgili eserlerin içinde açılmış olan fiten bölümlerinin incelenmesi ile Mekke şehrinin önemi ve Mescid-i Haram hakkında özet bilgiler verilmesini kapsamaktadır. Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkındaki fiten hadislerinin incelenmesi daha çok ikinci bölümde geçmiştir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsamı, yöntemi ve konu hakkında benzer bugüne kadar yapılan çalışmalardan giriş bölümünde bahsedildikten sonra birinci bölümde fitne kavramı, fiten hadisleri ve Mekke şehrinin önemi ile Mescid-i Haram hakkındaki bilgiler uygun alt başlıklar açılarak anlatılmıştır.

İkinci bölümde fiten hadislerinde geçen Mekke şehri ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetler, bir araya getirilmek suretiyle konularına göre tasnif edilip sunulmuştur. Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlar ise sonuç bölümünde yazılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Fiten, Hadis, Mekke, Mescid-i Haram, Ka’be

ABSTRACT
MAKKAH AND MASJID AL-HARAM IN FITNAH HADITHS
Tugba OZYILMAZ
Ondokuz Mayıs University, The Institute of Social Sciences
Basic Islamic Sciences, Master’s Degree, July/2019
Supervisor: Prof. Yunus MACİT

The study called “Makkah and Masjid al-Haram in Fitnah Hadiths” includes that examining the parts of the “fitnah concept”, “fitnah hadiths” and the works about the fitnah and summary of the importance of the city of Makkah and Masjid al-Haram. However, examining the fitnah hadiths about Makkah and Masjid al-Haram is mentioned in the second section.

This study consists of two sections. In introduction, the subject of research, purpose, significance, the scope, method and made Works about the subject until today are mentioned. After that, in the first section, fitnah concept, fitnah hadiths and the importance of Makkah and the information about Masjid al-Haram are described in the subtitles.

In the second section, the city of Makkah mentioned in the fitnah hadiths and the stories about Masjid al-Haram are presented. These research is completed mentioning the results of the research in the epilogue.

Key Words: Fitnah, Hadith, Makkah, Masjid al-Haram, Kaaba.

ÖN SÖZ

Rasûlullah (sas.) veda hutbesinde şöyle buyurmaktadır: *“Size iki şey bırakıyorum. Onlara sınıksız sarıldığınız müddetçe asla delalet düşmezsiniz. Bunlardan biri Kur’an-ı Kerim; diğeri Rasûlü’nün Sünneti’dir.”* Görüldüğü üzere İslam’ın iki temel kaynağı vardır. İlk kaynağımız olan Kur’an-ı Kerim’in anlaşılabilmesi ise hadis ve sünnet ile mümkündür; onlar olmadan İslam’ı anlayıp yaşayamayız.

Hadis ve sünnetin günümüze kadar korunup gelmesi ilk dönem âlimlerimiz vasıtasıyla olmuştur. Sünnet’e ulaşmak, almak, zaptetmek ve diğer insanların faydasına sunabilmek için hepsi büyük emek harcıyıp gayret göstermişlerdir. Bu çabalar daha Peygamber Efendimiz (sas.) hayattayken başlamış; kendi ömürlerinin sonuna kadar da devam etmiştir. Onların bu titiz çalışmaları sayesinde bugün ana kaynaklarımız olan Temel İslam Külliyyatı oluşmuştur. Arkalarında birçok eser bırakmış olan âlimlerimizin sistemli olarak oluşturdukları, aynı zamanda da bize kaynak olan eserlerinde açtıkları başlıklar ile ilgili yapılacak müstakil çalışmaların Hadis bilim dalına fayda sağlayacağı düşüncesindeyiz. Bu görüşle çalışmamızda, hadis kitaplarının fiten bölümlerinde geçen rivayetlerde, İslam âlemi için önemi dolayısıyla Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili olanları inceledik.

Kütüb-i Sitte olarak bilinen altı hadis kitabımızda yer alan fiten bölümlerinde, fiten hadisleri kapsamında zikredilen rivayetlerin çoğu geleceğe yönelik haberlerdir. Fiten rivayetlerinin her daim güncelliğini koruması, araştırmacıların bu bahsi araştırma konusu olarak seçmesinin önde gelen sebeplerinden biri olmuştur.

Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde inceleme konusu yaptığımız fiten hadisleri, Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde fiten rivayetleri içinde yer alan Mekke şehri ve Mescid-i Haram ile ilgili olanlar tespit edilmiş, uygun başlıklar altında tasnif edilmiştir. Varsa rivayetler arası farklılıklar belirtilmiş, hadislerin nasıl anlaşıldıklarına dair görüşler zikredilerek ilgili rivayetlerin yorumlarıyla birlikte bir bütün olarak görülebilecek imkânı sağlanmıştır.

Bu araştırmayı yaparken ilk olarak desteklerini hep hissettiğim sevgili aileme çok teşekkür ederim. Daha sonra her daim ettiği yardım ve yönlendirmeleri için başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Yunus MACİT olmak üzere, emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma ve gayret bizden, tevfik ve başarı Yüce Allah’tandır.

Tuğba zyılmaz

Samsun-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	1
4. Araştırmanın Konusu ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

FİTEN HADİSLERİ, MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

1. 1. Fiten Hadisleri.....	8
1. 1. 1. Fiten Kavramı.....	8
1. 1. 2. Fiten Hadisleri.....	9
1. 1. 3. Fiten Hadislerinin Anlaşılması.....	11
1. 1. 4. Hadis Kitaplarında “Kitâbu’l-Fiten”ler.....	14
1. 1. 4. 1. Buharî ve el-Câmiu’s-Sahih.....	14
1. 1. 4. 2. Müslim ve el-Câmiu’s-Sahih.....	15
1. 1. 4. 3. Tirmizî ve es-Sünen.....	16
1. 1. 4. 4. Ebû Dâvud ve es-Sünen.....	17
1. 1. 4. 5. İbn Mâce ve es-Sünen.....	18
1. 2. Mekke ve Mescid-i Haram.....	19
1. 2. 1. Mekke.....	20
1. 2. 1. 1. Coğrafi Konumu.....	21
1. 2. 1. 2. Şehrin Kuruluşu.....	21
1. 2. 1. 3. Şehrin Korunmuşluğu.....	22
1. 2. 2. Mescid-i Haram.....	23
1. 2. 2. 1. Ka’be’nin Müslümanlar Nazarında Önemi.....	24
1. 2. 2. 2. Ka’be’nin Harem Bölgesi Olması.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

FİTEN HADİSLERİNDE MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

2. 1. Fiten Hadislerinde Mekke.....	27
2. 1. 1. Deccalın Mekke’ye Giremeyeceği Yönündeki Rivayetler.....	28

2. 1. 1. 1. Enes b. Malik (r.a) Rivayeti.....	30
2. 1. 1. 2. Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) Rivayeti.....	31
2. 1. 1. 3. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) Rivayeti.....	32
2. 1. 1. 4. Fâtıma b. Kays (r.a) Rivayeti.....	34
2. 1. 2. Deccalın Mekke'ye Giremeyeceği Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması...	38
2. 1. 3. Ye'cüc ve Me'cüc'den Sonra da Hac Ve Umre'nin Yapılabileceği.....	44
2. 1. 3. 1. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) Rivayeti.....	47
2. 1. 3. 2. Şu'be (r.a) Rivayeti.....	47
2. 1. 4. Ye'cüc ve Me'cüc'den Sonra da Hac ve Umre'nin Yapılabileceği Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması.....	48
2. 2. Fiten Hadislerinde Mescid-i Haram.....	49
2. 2. 1. Ka'be'nin Bir Habeşli Tarafından Tahrip Edileceği.....	49
2. 2. 1. 1. Ebû Hureyre (r.a) Rivayeti.....	49
2. 2. 1. 2. İbn Abbas (r.a) Rivayeti.....	51
2. 2. 1. 3. Abdullah b. Amr (r.a) Rivayeti.....	51
2. 2. 2. Ka'be'nin Bir Habeşli Tarafından Tahrip Edileceği Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması.....	52
2. 2. 3. Ka'be'yi Yıkmaya Gelecek Bir Düşman Ordusunun Yere Batırılması.....	54
2. 2. 3. 1. Ümmü Seleme (r.a) Rivayeti.....	55
2. 2. 3. 2. Hz. Hafsa (r.a) Rivayeti.....	58
2. 2. 3. 3. Hz. Aişe (r.a) Rivayeti.....	62
2. 2. 3. 4. Ebû Hureyre (r.a) Rivayeti.....	63
2. 2. 3. 5. Hz. Safiyye (r.a) Rivayeti.....	64
2. 2. 4. Ka'be'yi Yıkmaya Gelecek Bir Düşman Ordusunun Yere Batırılması Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması.....	65
2. 3. Fiten Hadislerinde Mekke ve Mescid-i Haram'ın Fazileti ile İlgili Rivayetler..	68
2. 3. 1. Ebû Saîd (r.a) Rivayeti.....	68
2. 3. 1. 1. İbn Mâce Rivayeti.....	69
2. 3. 2. Abdullah İbn Amr (r.a) Rivayeti.....	69
2. 3. 2. 1. İbn Mâce Rivayeti.....	69
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	75

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhi's-Selâm
b.	: Bin, ibn
Bkz / bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt
c. c.	: Celle Celâlühû
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	: hicri
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
m.	: Miladi
r.a	: Radıyallâhu anhü
r.anha	: Radıyallâhu anha
s.	: Sayfa
sas.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefat Tarihi
yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Çalışma “fitne” kavramı, “fiten hadisleri” ve Kütüb-i sitte eserlerinde açılan fiten bölümlerinin tanıtılması ile Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkında özet bilgiler verilmesini ve Mekke şehri ile Mescid-i Haram hakkındaki fiten rivayetlerinin incelenmesini kapsamaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, fiten hadislerinde Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetleri bir bütün olarak görme ve dolayısıyla doğru anlayabilme, Mekke ve Mescid-i Haram’ı ayet ve hadislerle daha iyi tanıyabilme ve önemini kavrayabilme imkânı sunmaktır.

Bu çalışma, İslam’ın doğup büyüdüğü en önemli şehirlerden biri olan Mekke şehri ve Mekke’de bulunan Mescid-i Haram hakkında bilgiler sunması açısından önemlidir. Çünkü insanlık tarihinde Mekke ve özellikle Mescid-i Haram ayrı bir öneme sahiptir. Her şeyden önce Hz. Peygamber (sas.) ve İslam, bu topraklarda doğmuş ve büyümüştür. Mekke’yi dolayısıyla Mescid-i Haram’ı iyi bilmek ve tanımak, şüphesiz İslam’ın beş şartından biri olan hac görevini layıkıyla yerine getirmeye sağlayacağı katkıyla birlikte İslam’ı daha güzel, verimli yaşamak adına da ayrı bir önemi haizdir. Bu noktada Mekke şehri ve Mescid-i Haram ile ilgili fiten hadislerinin derlenerek uygun başlıklar altında incelenmesi, Hadis bilim dalına sunacağı katkı açısından da önem arz etmektedir.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmada, öncelikle ana hatlarıyla “fitne” kavramı, “fiten hadisleri”, Kütüb-i sitte eserlerinde açılan fiten bölümlerinin tanıtımı ve Mekke ile Mescid-i Haram hakkında bilgiler verildikten sonra araştırma konumuz olan fiten hadislerinde geçen Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetler tespit edilmiştir. Belirlenen hadisler kendi aralarında konularına göre belli bir tasnife tâbi tutulmuş, daha sonra bu hadislerde görülen rivayet farklılıkları mukayese edilerek incelenmiştir. Rivayetler

arasında çelişki veya tutarsızlıklar varsa bunlara işaret edilmiş; kaynakların, üzerinde ittifak ettiği bilgiler tercih edilmekle beraber zayıf görülen bilgiler de zikredilmiştir.

Çalışmada konunun bir bütünlük içinde ele alınıp belli bir plan dâhilinde işlenmesi hedeflenmiş, bu kapsamda giriş bölümünde genel olarak işlenen konular, ana bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınmış ve sonuç bölümünde ulaşılan bilgilerin kısa bir özetıyla çalışma sonuca ulaştırılmıştır.

4. Araştırmanın Konusu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Mekke ve Mescid-i Haram ile “fitne” kavramı birçok makale, yüksek lisans ve doktora çalışmalarına bir yönüyle konu olmuştur. Aşağıda sıraladığımız çalışmaları çoğaltmak mümkün olmakla birlikte konumuzla bir yönüyle ilgisi sebebiyle bu başlık altına aldığımız bugüne kadar yapılan çalışmalar şu şekildedir:

- Mustafa Ertürk, Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Sahih-i Buhari’deki Bazı Fiten Hadislerinin Değerlendirilmesi, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: İsmail L. Çakan, İstanbul: 1995.
- Ahmet Emin Seyhan, 15. y.y. Osmanlı Popüler Dini Edebiyatındaki Fiten Hadislerinin Tahric ve Tenkidi (Envâru’l-Âşıkîn Örneği), (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Talat Sakallı, Isparta: 2006.
- Yavuz Yücel, Kur’an’a Göre Kur’an Öncesi Dönemde Mekkelilerin İnanç Dünyası, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Ahmet Nedim Serinsu, Ankara: 2010.
- Hekim Tay, Mekki Ayetler Çerçevesinde Mekke’de Sosyal Tabaka Davranışları, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Halis Albayrak, Ankara: 2013.
- Seyit Ali Güşen, İlk İki Asır Hadis Eserlerindeki Rivayetlerin Temel Hadis Kaynaklarına İntikali (Fiten Rivayetleri Örneğinde), (Doktora Tezi), İstanbul

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Mustafa Ertürk, İstanbul: 2014.

- Gani Ersoy, Hz. Peygamber'in Davetinin Önündeki Engeller (Mekke Dönemi), (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Osman Gürbüz, Erzurum: 2016.
- Nuray Yılmaz, İslam Hukuku Açısından Mekke ve Medine Haremi, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Fahrettin Atar, İstanbul: 2016.
- Selman Kuzu, Hadislerde Mehdi ve Mehдинin Deccal ve Hz. İsa ile Olan Münasebeti, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Selman Başaran, Bursa: 1991.
- Fatma Hatice Işlak, İslam Öncesi Mekke'nin Siyasi Yapısı, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: İsmail Safa Üstün, İstanbul: 1995.
- Cengiz Altun, Hicri Birinci Yüzyılda Mekke Şehri (Fiziki, Demografik, İdari, İktisadi ve Sosyal Yapısı), (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Danışman: Mehmet Çelik, Elazığ: 1996.
- Ayhan Kalaycı, İslam Öncesi Mekke Sitesinde Sosyal Yapı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Sosyal Yapı-Sosyal Değişme Anabilim Dalı, Danışman: Mehmet Fikret Gezgın, İstanbul: 1996.
- İhsan Yeğen, Deccâl ile İlgili Hadisler ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Ali Toksarı, Kayseri: 2002.
- Osman Şimşek, Ka'be Tarihi (Başlangıçtan Abbasi Devleti'nin Sonuna Kadar), (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Mehmet Azimli, Diyarbakır: 2003.

- İsmail Kanbaz, Bazı Milletler ve Dillerle İlgili Övgü ya da Yergi İçeren Hadislerin Tahlili (Araplar, Farslılar ve Türkler Bağlamında), (Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Abdullah Yıldız, Şanlıurfa: 2006.
- Yasin Tamgüç, İbn Sayyâd Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Kamil Çakın, Ankara: 2006.
- Mustafa Kaplan, Rivayet Değeri Açısından İbn Sayyâd Kıssası, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: İsmail Hakkı İnal, Ankara: 2006.
- Aziz Taşbolotov, Yecüc ve Mecüc Hakkındaki Hadislerin İsnad ve Metin Açısından Tahlili, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Kamil Çakın, Ankara: 2007.
- Mehmet Nur Akdoğan, Mekke'nin Fethi, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Mehmet Azimli, Diyarbakır: 2008.
- Bayram Savaş, Mekke'nin Fethinde Demi Heder Edilenler, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Mustafa Fayda, İstanbul: 2009.
- Gülay Coşkun, Kur'an ve Sünnet Perspektifinde Fitne Kavramı, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Hamza Aktan, Erzurum: 2010.
- Bülent Malkoç, Kıyamet Alâmetleri ve Gelecek Haberleri Konusunda Hadislerle Kitabı Mukaddesin Karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Salahattin Polat, Kayseri: 2010.

- Refiye Öznîl Sarp, Fiten ve Melâhim Edebiyatı, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Ahmet Yücel, İstanbul: 2010.
- Osman Bodur, Buhârî Şerhlerinde Deccâl Yorumları, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Nebi Bozkurt, İstanbul: 2010.
- Ahmet Süneci, Kıyâmet Alâmetlerinin Aklî ve Naklî Temelleri, (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Lütfü Cengiz, Konya: 2014.
- Mustafa Koç, Elmalılı Hamdi Yazır'da Kıyamet Alametleri ve Ölüm, (Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Nurullah Kayışoğlu, Şanlıurfa: 2016.
- Sinan Arslan, Kur'an'da Kıyametin Kopma Ânının Tasviri -Tekvîr Suresi Örneği- (Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Danışman: Ömer Müftüoğlu, Eskişehir: 2018.
- Muhammed Hamidullah, el-Îlâf veya İslâm'dan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri, çev: İsmail Cerrahoğlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1961, cilt: 9.
- Münir Atalay, Türklerin Ka'be'ye Yaptıkları Hizmetler, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1988, cilt: 30.
- Ali Çelik, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Fitne Kavramı ve Sebepleri, Diyanet Dergisi, c. 25, sayı: 2, 1989.
- A. Vehbi Ecer, Tarih Boyunca Mekke'nin Yönetimi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1990, sayı: 7.
- Joseph Chelhod, Hicret Öncesi Mekke'de Kapitalizm, (çev.) İzzet Er, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, cilt: 4, sayı: 4.

- Yılmaz Can, Ka'be, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1993, sayı: 7.
- Şükrü Balıkcı, Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, sayı: 3.
- Âdem Apak, İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, cilt: 10, sayı: 1.
- Şakir Kocabaş, Kur'an ve Hadislerde Kıyamet Günü, Araştırma Notları, 2001, sayı: 2.
- M. J. Krister, Mekke İle İlgili Bazı Rivayetler (Cahiliyye'den İslam'a), (çev.) Ali Aksu, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002, cilt: 6, sayı: 2.
- Haşim Veli, Kıyamet Alametleri, (sadeleştiren) Kamil Çakın, Dini Araştırmalar, 2003, c. 6, sayı: 16.
- Ayhan Tekineş, Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu'l-Fiten'ler Örneği, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 12, 2005.
- Abdüsselam Uygur-Yaşar Çelikkol, İlk Çağlardan M. 400 Yılına Kadar Mekke'nin Etnik Yapısı -I- (Amâlîka, Âd, Cedîs-Tasîm, Cürhüm), Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, cilt: 7, sayı: 1.
- Abdüsselam Uygur-Yaşar Çelikkol, İlk Çağlardan M. 400 Yılına Kadar Mekke'nin Etnik Yapısı -II- (Katûrâoğulları, Adnanî Kabileler, İyâd, Huzâa), Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, cilt: 7, sayı: 2.
- Mahmut Yeşil, Temîm ed-Dârî ve Rivâyetleri, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006, sayı: 21.
- Michael Cook, (çev.) M. Emin Eren-Muzaffer Tan, Erken Döneme Ait Bir Fiten Metni, AÜİFD, 2007, sayı: 1.

- Ali Kuzudişli, Rivayetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivayetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması, Hadis Tetkikleri Dergisi, 2009, sayı: 7.
- Roberto Tottoli, Son Zamanlarda Telif Edilmiş Bazı Kitaplarda Deccâle Dair Hadis ve Rivayetler, (çev.) İbrahim Kutluay, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, sayı: 2.
- Emrullah Fatiş, Hz. İsa'nın Mehdi ve Deccalle İlişkilendirilmesi Üzerine, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı: 33.
- Aşır Örenç, Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti, Tarih Okulu Dergisi, 2015, sayı: 22.
- İsmail Metin, Osmanlıların Ka'be ve Mescid-i Haram Hizmetleri, Türkoloji Araştırmaları, 2015, cilt: 10, sayı: 2.
- Osman Bodur, Hadislere Göre Deccâlin Özellikleri, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2017, sayı: 59.
- Ahmet Emin Seyhan, Ye'cûc ve Me'cûc'un Bazı Özelliklerinden Bahseden Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme, Usûl İslam Araştırmaları, 2017, sayı: 28.
- Ahmet Emin Seyhan, Kıyamet Öncesi Seddi Delecek Ye'cûc ve Me'cûc'un Nasıl Helak Edileceğine İlişkin Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, sayı: 10.
- Ahmet Emin Seyhan, Anlam Kaybına Uğramış Kelimeler Üzerinden Yapılan Âyet/Hadis Yorumlarının Olumsuz Yansımaları (Ye'cûc Ve Me'cûc Kavramı Özelinde Bir Değerlendirme), Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, sayı: 17.
- Ahmet Emin Seyhan, Ye'cûc ve Me'cûc Seddinde Açılan Delikten Bahseden Hadisler Üzerine Bir İnceleme, Turkish Studies, 2018, sayı: 13.
- Kamil Çakın, Fiten Rivayetlerinin Tabiatı, Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Kurumsallaşması Sürecinde, Berikan yay., Ankara: ts.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİTEN HADİSLERİ, MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

Birinci bölüm fiten hadisleri, Mekke ve Mescid-i Haram olmak üzere iki ana başlık ve onların alt başlıklarından oluşmaktadır.

1. 1. Fiten Hadisleri

Fiten hadisleri başlığı altında fiten kavramının tanımı, fiten hadislerinin içeriği, fiten hadislerinin nasıl anlaşılması gerektiği ve hadis kitaplarında yer alan fiten bölümleri hakkında bilgiler ele alınacaktır.

1. 1. 1. Fiten Kavramı

“Fiten” kelimesi Arapça f-t-n kökünden türemiş “fitne” kelimesinin çoğul halidir.¹ Lugatta “altının iyisini kötüsünden ayırmak için ateşe sokulup eritilmesi” manasına gelir.² Kelime, bu manaya uygun olarak “azap” anlamında da kullanılmıştır. Kelimenin ayrıca denemek, imtihan etmek manaları olduğu gibi, insanın, daha çok kasvetli ve sıkıntılı bir hayata maruz bırakılması manası da bulunmaktadır. İmtihan fitnessi, mal fitnessi, evlat fitnessi, küfür fitnessi, insanlar arasındaki görüş farklılığından meydana gelen ihtilaf fitnessi gibi birçok fitne çeşidinden bahsedilmektedir.³ Fitne, iç savaş, ihtilal, kargaşa veya anarşi demek olur ki, bir toplumun dini ve milli birlik ve beraberliğini bozarak onu çöküntüye sürükleyen felaketler manasına gelir.⁴ Nitekim Hz. Osman (r.a)’ın şehit edilmesiyle birlikte Müslümanlar arasında başlayan⁵ ve zaman zaman kanlı olaylara da sebep

¹ Ferâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 2003, c. 8, s. 127.

² Râgıb el-İsfahani, *el-Müfredat fî Garîbi'l-Kur'an*, Kahraman yay., İstanbul: 1986, s. 559; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-E'yuni'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vucûhi ve'n-Nezâir*, Beyrut: 1404/1984, s. 477.

³ Refiye Öznil Sarp, *Fiten ve Melâhim Edebiyatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2010, s. 14.

⁴ Mustafa Çağrı, *DİA*, “Fitne”, TDV yay., 1996, c. 13, s. 156-159.

⁵ İslam tarihinde fitnenin başlaması ile hadislerde isnad sorma da başlamış oldu. Delil olarak kaynaklarda İbn Sîrîn’in rivayeti: “Önceleri isnaddan sormazlardı. Ne zaman ki fitne vuku buldu bize râvilerinizi söyleyin demeye başladılar. Ehl-i Sünnet’e bakılır hadisleri alınır, Ehl-i bid’ate bakılır hadisleri alınmazdı” şeklinde geçer. Ayrıntılı bilgi için bkz. Müslim, Mukaddime, 5; Yavuz Ünal, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*, Ensar yay., İstanbul: 2010, s. 305-383; Arif Ulu, “Hadis Rivayetinde İsnadın Başlaması ya da Fitnenin Tarihi (İbn Sîrîn’in İsnadla ilgili İfadelerinin Muhtevası Üzerine Bir İnceleme)”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 12, sayı: 1, 2012, s. 119-166.

olan hadiseler meydana gelmiştir. İslam tarihinde bu olaylar “el-fitnetü’l-kübra” adıyla zikredilmiştir.⁶

Kur’an-ı Kerim’de “el-fiten” kelimesi yer almazken, “fitne” kelimesi, türevleriyle birlikte atmış yerde⁷, on beş farklı manada kullanılır: İnsanın ateşe atılması⁸, azap⁹, azaba sebep olan şey¹⁰, iyiyi kötünden ayırmak için sına¹¹, bela ve sıkıntı¹², şirk¹³, imtihan vesilesi olması yönüyle mal ve çocuk¹⁴ fitnenin Kur’an-ı Kerim’deki anlamlarıdır.¹⁵ Hadislerde de “fitne (fiten)” kelimesi farklı konularda olmak üzere çokça geçmektedir.¹⁶

Bir hadis kavramı olarak fitne/fiten, Hz. Peygamber (sas.)’in vefatından sonra ortaya çıkacak, bütün ümmeti etkisi altına alacak, genel olarak müminlerin imtihana tutulacağı, bazen kıyametin habercisi olarak ortaya çıkacak olumsuz olayları anlatan bir kavramdır.¹⁷

1. 1. 2. Fiten Hadisleri

Fiten hadisleri, Hz. Peygamber (sas.)’in, İslam toplumu içinde ortaya çıkacak, birlik ve beraberliğe zarar verecek bir takım fitnelerden çeşitli vesilelerle bahsettiği hadisleridir. Hadislerin konuları genellikle Hz. Peygamber (sas.)’in kendisinden sonra ortaya çıkacak önemli olaylar, diğer bazıları da âhir zaman ve kıyamet ile ilgili haberler şeklindedir. Bu hadisler musannifler tarafından bir araya getirilmiş ve çeşitli bab başlıkları altında eserlerde yer almıştır. Kütüb-i Sitte müelliflerinin Nesâî hariç

⁶ el-İsfehâni, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, s. 559-560; Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara: 1992, s. 133-135; Çağrı, “Fitne”, c. 13, s. 156-159; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yayımları, Ankara: 1992, s. 99; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İFAV yay., İstanbul: 2012, s. 83.

⁷ Bkz. M. Fuad Abdülbakî, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li-Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, “f-t-n-“ maddesi, Çağrı yay., İstanbul: ts., s. 511-512.

⁸ Zâriyat, 51/13-14.

⁹ Nisa, 4/56; Mü'min, 40/46.

¹⁰ Tevbe, 9/49.

¹¹ Taha, 20/40; Ankebût, 29/1-2; Tevbe, 9/126; Maide, 5/71.

¹² Bakara, 2/102; Maide, 5/49; Enfâl, 8/25; Tevbe, 9/49; Yunus, 10/83, 191; İsrâ, 17/73; Enbiya, 21/35; Hadid, 57/14.

¹³ Bakara, 2/193, 217.

¹⁴ Tegabûn, 64/15.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Öznal Sarp, *Fiten ve Melâhim Edebiyatı*, s. 17.

¹⁶ Bkz. Wensick, A. J., *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevî*, İstanbul: 1986, c. 5, s. 60-64.

¹⁷ Kamil Çakın, “Fiten Rivayetlerinin Tabiatı”, *Türkiye’de Dinler Tarihi’nin Kurumsallaşması Sürecinde*, Berikan yay., Ankara: ts., s. 254.

hepsi, eserlerinde "Kitâbu'l-Fiten" adlı bölümler açmışlar ve ilgili hadislerin büyük bir kısmını burada zikretmişlerdir. Bir kısım hadisler de dağınık olarak konu ile ilgilerinden dolayı farklı bölüm ve bab başlıkları altında nakledilmişlerdir.¹⁸ Bazı fiten hadislerinin metinlerinde “fitne” kelimesi geçerken¹⁹ bazı fiten rivayetlerinde “fitne” kelimesinin geçmediği görülmüştür.²⁰

Fiten hadisleri, hadis kitaplarının fiten bölümlerinde geçtiği gibi müstakil olarak yazılmış fiten kitaplarında da yer almıştır. Bu konuda müstakil olarak türünün ilk örneğini Nuaym b. Hammad (v. 229/844), *Kitâbu'l-Fiten* adlı eseri ile vermiştir. *Kitâbu'l-Fiten*'in üç yazma nüshasından bahsedilmektedir. Bunlardan ikisi İstanbul kütüphanelerinde Atıf Efendi, nr. 602'de istinsah tarihi: 687; Topkapı III. Ahmed, nr. 0259491 'de; biri de İngiltere, Br. Libr. Or. nr. 9449' de, istinsah tarihi: 706; *Kitabu'l-Fiten*'den seçmelerin yapıldığı 604 istinsah tarihli bir diğer nüsha ise, Zahiriyye, Edeb 62'de bulunmaktadır. Süheyl Zekkar, Londra'daki 706 tarihli nüshayı esas alarak, Atıf Efendi'deki nüshayla karşılaştırmak suretiyle *Kitâbu'l-Fiten*'i ilk defa olarak 1991 yılında Dımaşk'ta neşretmiştir. Eserde herhangi bir tahriç ve değerlendirme bulunmamaktadır.²¹

Fitnelerle ilgili sahih, hasen, zayıf ve hatta uydurma rivayetleri de içeren Nuaym b. Hammad (v. 229/844)'ın *Kitâbu'l-Fiten*'deki bir kısım rivayetleri, muteber hadis kitaplarında, metin olarak hemen hemen aynı lafızlarla geçmiştir. Ancak rivayetlerinin çoğu sened yönüyle, muteber hadis kitaplarında geçen hadis metinlerinin isnadından farklı olup pek çok ravisi cerh ve ta'n²² edilmiş, münkeru'l-hadis oldukları söylenmiş, bir kısım rivayetlerinde ise tedlis²³ ve idrac²⁴ bulunması

¹⁸ Ali Çelik, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Fitne Kavramı ve Sebepleri”, *Diyanet Dergisi*, c. 25, sayı: 2, 1989, s. 110.

¹⁹ Buhârî, Fiten, 1, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 26, 27, 29; Müslim, Fiten, 3/9, 10, 12.

²⁰ Buhârî, Fiten, 2, 3, 7, 8, 12, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28; Müslim, Fiten, 1/1, 2, 3.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Çelik, “Nuaym b. Hammad’ın Hadisçiliği ve “Kitâbu'l-Fiten”i” Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dini Araştırmalar*, c. 2, sayı: 6, 2000, s. 116-117.

²² **Ta'n**: Râvinin cerhe sebep teşkil eden hallerden birisiyle cerh edilmesine denilir. Bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 461; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 392; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 307.

²³ **Tedlis**: Bir râvinin muasırı olup görüşmediği veya görüştüğü halde hadis almadığı bir şeyten işitmişçesine rivayette bulunmasına denir. Râvinin hadis işittiği şeyten gerçekte işitmemiş olduğu hadisi rivayet etmesi de tedlistir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 468-473; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 395-397; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 312-314.

²⁴ **İdrac**: Râvinin rivayet ettiği hadisin isnad veya metnine hadisin aslından olmayan bazı sözler ilave etmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 198; Mücteba Uğur,

sebebiyle rivayetleri itibar görmemiştir.²⁵ Nitekim Nuaym b. Hammad, Buharî'nin hocası olmasına rağmen Buharî ondan çok az rivayette bulunmuştur. Ancak Nuaym b. Hammad'ın bu eseri daha sonra tasnif edilen hadis kitaplarını büyük ölçüde etkilemiş, fiten bahisleri yaklaşık olarak Nuaym b. Hammad'ın *Kitâbu'l-Fiten*'inin muhtevasına uygun bir şekilde düzenlenmiştir.²⁶

1. 1. 3. Fiten Hadislerinin Anlaşılması

Fiten hadislerinde genel olarak devlet başkanına ve idarecilere nasıl davranılması gerektiği, Müslümanlar arasında vuku bulacak olan iç savaş ve kargaşa dönemlerinde takınılacak tavır ve gelecekte olması beklenen kıyamet alametleri gibi konular ele alınır. İnsanlığa uyarı mahiyetindeki bu hadisler aynı zamanda da yol göstericidir. Ahir zaman insanının nasıl yaşaması gerektiği hakkında birtakım ipuçları barındırır. Hadislerde fitnelerin neler olduğu açıklanır ve devamında bu durumu yaşayan kişilerin hangi davranışı yapmasının doğru olacağı belirtilir. Örneğin Rasûlullah (sas.) bir Hadis-i Şerif'inde, yakın bir zamanda Müslümanlar arasında bir fitnenin zuhur edeceğini, o fitneden uzak duranların durmayanlardan daha hayırlı olacağını haber vermiştir. Hadis metni şu şekilde geçmektedir:

“Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler olacak. Kişi o fitnelerde mü'min olarak sabaha erer, akşama kâfir olur; mü'min olarak akşama erer, sabaha kâfir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kışkırlarınızı parçalayın, kılıçlarınızı da taşla vurun. Sizden birinin evine girerlerse Hz. Âdem'in iki oğlundan hayırlı olan oğlu gibi olsun (ölen olsun, öldüren değil).”²⁷

Hz. Peygamber (sas.)'in fitnelerden bir tanesi olan deccal fitnesinden Allah'a sığınarak dua ettiğini bilmekteyiz.²⁸ O halde fitne dönemlerinde, Hz. Peygamber (sas.)'in insanlara öğrettiği bir diğer korunma yöntemi de Allah'tan yardım istemektir. Benzer şekilde fitne zamanlarında müminlerin nasıl davranması gerektiği hususunda, Hz. Peygamber (sas.)'in birçok öğüt ve tavsiyesi mevcuttur. Ne var ki fiten hadisleri içeriği sebebiyle aynı zamanda çok hassas da bir konudur. Nitekim

Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü, s. 144-146; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 126.

²⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, “Nuaym b. Hammad'ın Hadisçiliği ve “Kitâbu'l-Fiten”i Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 110.

²⁶Tekineş, “Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu'l-Fiten'ler Örneği”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 12, 2005, s. 105.

²⁷Buharî, Fiten, 9; Müslim, Fiten, 3/10; Tirmizî, Fiten, 29; Ebû Dâvud, Fiten, 2; İbn Mâce, Fiten, 10.

²⁸Buharî, Cenâiz, 87; Deavât, 37, 39, 44, 45, 46; Tefsir, 181; Salât, 68.

tarih boyunca konunun hassaslığından faydalanıp çeşitli amaçlarla hadis uyduranların bulunduğunu bilmekteyiz.

İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte Müslümanlar farklı kültürlerle tanışmıştır. İslam coğrafyasının genişlemesini sürdürdüğü, yeni kültürlerle temasa geçildiği, İslam'ı seçen yeni toplulukların atalarından devraldıkları inanç sistemlerini ve kültürel miraslarını bir anda terk etmelerinin mümkün olamayacağı düşünüldüğünde, bu tür düşünce ve yaklaşımların İslam çatısı altında da devam etmesinin mümkün olabileceği belirtilmektedir.²⁹ Bu imadan kasıt fiten hadislerinin Yahudilerin “Apokaliptik edebiyat”³⁰ olarak bilinen haberleriyle benzerlik taşımasından ileri gelmektedir. Ancak herhangi bir konuda görülen benzerlik, yeni olan bir şeyin, eski olanın kopyası olacağı şeklinde düşünülmemelidir. Bu ilmi bir yaklaşım olmasa gerektir.

“Kütüb-i Sitte” isimli altı meşhur hadis kitabının beş tanesinde fitnelerle ilgili hadisler genel olarak “Kitâbu'l-Fiten” isimli bölümlerde bir araya getirilmiştir. Yalnızca Nesâî'nin (v. 303/915) *Sünen*'inde fiten hadisleri için müstakıl bir bölüm açılmamıştır. Nesâî, tahriç ettiği fiten hadislerini eserinin genel olarak “menâsikü'l-hac” bölümünde vermeyi uygun görmüştür.

Fiten hadislerinin takdimi ve bab adlarının tespiti gibi konular muhaddislerin topluma karşı duydukları sorumlulukları açısından değerlendirilebilir. Muhaddisler, kendilerini gelecekte ortaya çıkacak ya da bir kısmı çıkmış felaketlere karşı toplumu uyarmakla görevli hissetmişlerdir. İdarecilerden ve idari vazifelerden uzak durmaya özen gösterdikleri halde toplumsal kargaşalara kayıtsız kalmamışlar, siyasi kadroları eleştiren hadisleri rivayet ederek, eleştirilerini hadis kitapları üzerinden dile

²⁹ Ahmet Emin Seyhan, 15. yy. *Osmanlı Popüler Dînî Edebiyatındaki Fiten Hadislerinin Tahric Ve Tenkîdi (Envâru'l-Âşikîn Örneği)* (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: 2006, s. 125-130.

³⁰ Apokaliptik Edebiyat: Teknik olarak bu zaman dilimi “Apokaliptik Dönem” olarak adlandırılmaktadır. Kelime, örtülü bir şeyi açmak anlamındaki, Yunanca apokalypsis kelimesinden gelmektedir. Teknik anlamda ise, Yahudilik tarihinde dünyanın sonuna ilişkin konuların üzerinde durulduğu, dünyanın sonu hakkındaki sırların sözüm ona açıklandığı ve yazıya geçirildiği bir dönemdir. Bu dönemde oluşan bir edebiyat vardır. Bu da, Apokaliptik Edebiyat olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu edebiyat, Yahudilerin yaşadıkları zor dönemlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yahudiler önce, Babil sürgününü yaşamışlar, Filistin'e döndükten sonra ise, bu defa Romalıların zulmüne uğramışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Paçacı, “Kur'an-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine -Kitab-ı Mukaddes Bağlamında-Bir Bakış”, *İslami Araştırmalar*, Ankara: 1991, c. 5, s. 190.

getirmişlerdir. Fiten kitaplarını, toplum ve siyaset eleştirisi olarak okuduğumuzda bu eserlerde sosyal barışın korunması, toplumun ıslahı ve idari kademelere çeki düzen verilmesine yönelik birçok tavsiye bulunduğu görülmektedir.³¹ Sahih rivayetler doğrultusunda sürdürülecek bir hayatın toplum veya birey açısından en doğru hayat şekli olacağı aşikârdır.

Fiten hadislerinde, hadis usulü kurallarına göre sahih olarak kabul edilen deccal, duman gibi büyük kıyamet alametleri olarak geçen rivayetlerin, nasıl anlaşılması gerektiği hususunda genel olarak iki yaklaşım söz konusudur. Kimi âlimler bu rivayetleri mecaz olarak addedip, ona göre yorumlayıp görüş beyan etmişler; kimi âlimler de zahiri, hakiki anlamlarının dışına çıkmayı uygun görmeyip, yorumlarını ona göre yapmışlardır. Nitekim “15. yy. Osmanlı Popüler Dînî Edebiyatındaki Fiten Hadislerinin Tahric ve Tenkîdi (Envâru’l-Âşikîn Örneği)” isimli doktora tezinde Ahmet Emin Seyhan’ın ulaştığı sonuca göre, Envâru’l-Âşikîn müellifi Ahmed Bîcan, fiten hadislerini zahiri olarak anlayıp yorumlamıştır. Seyhan, Bîcan’ın müşahhaslaştırılmış deccal anlayışına sahip olduğunu, onu kıyamet alameti olarak gördüğünü belirtmiş ve kendi görüşünün bu yönde olmadığı, bu gibi ifadelerin sembolik olduğu, rivayetlerde geçen benzer kavramların yanlış te’villerle müşahhaslaştırılmaması gerektiğinden bahsetmiştir.³²

Fiten hadisleri ile ilgili bir husus daha var ki, o da geleceğe yönelik rivayetlerde bahsedilen olayın kişileri, zamanı veya olay yeri gibi konularda, insanların fikir yürütmek suretiyle tahminlerde bulunmasıdır. Hz. Peygamber (sas.)’in, doğrudan veya dolaylı olarak, geleceğe ait bilgi vermesi mümkündür. Ancak bu tür haberlerin isabetli tespit ve izahında bazı müşkillerin bulunduğu, bunlar hakkında ilmi anlamda müspet veya menfî bir şey söylemenin ilk anda mümkün olamayacağı, en azından çok zor olduğu görülmüştür. Zamanı, mekânı ve hatta tarihi

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tekineş, “*Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu’l-Fiten’ler Örneği*”, s. 111.

³² Ahmet Emin Seyhan, 15. yy. Osmanlı Popüler Dînî Edebiyatındaki Fiten Hadislerinin Tahric ve Tenkîdi (*Envâru’l-Âşikîn Örneği*), s. 227.

kesin hatlarla belirlenen istikbâlî hadiselerden bahseden rivayetleri İslam âlimleri her zaman ihtiyatla karşılamışlardır.³³

Fitnelerin başladıktan sonra artarak devam edeceği hadislerde bildirilmektedir.³⁴ Ancak fitne zamanlarında diğer insanların dertleriyle ilgilenmenin; onlara karşı merhametli olmanın fitnenin yayılıp genişlemesini engelleyeceği kabul edilmiştir.³⁵

“Fiten hadislerinin anlaşılması” başlığı içinde bahsedilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere genel olarak fiten rivayetleri hakkında âlimlerde birtakım görüşler oluşmuştur. Ancak fiten hadisleri hususunda ittifakla kabul edilen görüşlerin bulunduğundan bahsetmek güçtür.

1. 1. 4. Hadis Kitaplarında “Kitâbu’l-Fiten”ler

“Kitâbu’l-Fiten” isminde müstakil olarak eserler verilmiştir. Türün ilk örneğini Nuaym b. Hammad’ın (v. 229/844) verdiğiinden bahsetmiştik. Bu bölümde temel hadis kaynaklarımız olan Kütüb-i Sitte’de yer alan “Kitâbu’l-Fiten” bölümleri hakkında bilgiler verilecek ve tüm musanniflerin ilgili bölümleri tanıtılacaktır. Altı temel kaynak içinde Nesâî (v. 303/915), *Sünen*’inde fiten hadislerine ait ayrı bir bölüm açmadığı için Nesâî’nin fiten hadisleri bölümü tanıtımı yapılmamıştır.

1. 1. 4. 1. Buharî ve el-Câmiu’s-Sahih

el-Câmiu’s-Sahih’in 93. bölümü “Kitâbu’l-Fiten”dir. Bölümde toplam 29 bab ve 79 hadis bulunmaktadır.³⁶

Buharî’nin “Kitâbu’l-Fiten”inde yer alan bablardan üç tanesinde fitneye sebep olan âmillerle ilgili haberlere yer verilir. Dört bab başlığı fitneyi önlemeye, insanları fitne ve fitneye sebep olacak davranışlardan sakındırmaya yöneliktir. Altı

³³ Mustafa Ertürk, *Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Sahih-i Buhari’deki Bazı Fiten Hadislerinin Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1995, 324-325.

³⁴ Müslim, Fiten, 3/9.

³⁵ Ayhan Tekineş, “*Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu’l-Fiten’ler Örneği*”, s. 114.

³⁶ Mekke ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetler Buharî’de Fedâilü’l-Medine, 9; Hac, 47,49; Buyu’, 49 bölümlerinde geçmektedir.

bab başlığı fitne döneminde olacak hadiselerle alakalı iken, iki bab kıyamet alâmeti olan deccala, bir bab da ye'cüc ve me'cüc ayrılmıştır. Bab başlıklarından sekizi ise fitne döneminde Müslümanın nasıl hareket etmesi ve fitneye karşı nasıl tavır alması gerektiği hakkındadır. Fitnenin ortaya çıkacağı yer ve Hz. Hasan (r.a)'ın insanların arasını bulacağı hakkında da birer bab vardır. Üç babın ise başlığı yoktur.³⁷

Hadislerin bazıları birçok mevzuyu işlemekle birlikte rivâyetlerin genel konu dağılımı tespitimize göre şöyledir: Yirmi bir hadis fitneye sebep olan âmiller ile fitneyi önlemeye yöneliktir. On dört rivâyet fitne döneminde yaşanacaklarla ilgilidir. Kıyamet alâmeti olarak ayrıca on iki hadis deccal, üç hadis ise ye'cüc ve me'cüc konularına ayrılmıştır. Üç hadis fitnenin ortaya çıkacağı yer ve iki hadis de zamanıyla ilgilidir. Hz. Hasan'ın fitnede arabulucu olacağına dair de iki hadis bulunmaktadır. Yirmi bir hadis ise fitne zamanında Müslümanların nasıl hareket etmesi gerektiği konusundadır. Ayrıca rivâyetlerin kırk beşi geleceğe dairdir.³⁸

Buharî'nin Kitâbu'l-Fiten'deki hadisleri rivayetinin esas gayesinin Müslümanların fitnelere dūçar olmaması için gerekli gördüğü rivayetleri kaydetmek olduğu, O'nun Müslümanlara fitnelerden uzak durma mesajı vermeyi hedeflediği belirtilmiştir.³⁹

1. 1. 4. 2. Müslim ve el-Câmiu's-Sahih

el-Câmiu's-Sahih'in 52. bölümü “Kitâbu'l-Fiten ve Eşrâti's-Sâa”dır. Bu bölümde 28 bab ve 143 hadis bulunmaktadır.⁴⁰

Bölümde geçen bab başlıklarından beş tanesi fitnelerin yaklaştığına dair hadisler, fitnelerin zuhuru ve fitne zamanında yapılan ibadetin fazileti hakkındadır. Ye'cüc ve me'cüc konusu Müslim'de, “fitnelerin yaklaşması ve ye'cüc, me'cüc seddinin açılması” başlığı içinde geçer. Kıyametten önce olacıklardan ve kıyametin yaklaştığından bahseden on başlık bulunmakla birlikte kıyamet alâmeti olan deccaldan çeşitli yönleriyle bahseden de on bab başlığı mevcuttur. İki bab başlığı

³⁷ Öznil Sarp, *Fiten ve Melâhim Edebiyatı*, s. 23-172.

³⁸ Öznil Sarp, *Fiten ve Melâhim Edebiyatı*, s. 23-172.

³⁹ Ertürk, *Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Sahih-i Buhari'deki Bazı Fiten Hadislerinin Değerlendirilmesi*, s. 209.

⁴⁰ Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetler Müslim'de Fiten bölümünün 2, 18, 19, 23, 24. bablarında geçmektedir.

Müslümanların birbirleriyle karşı karşıya gelmeleri ve sonuçlarından bahsederken bir başlık da Ka'be'ye kasteden ordunun yere batırılması ile ilgilidir.

Rivayetlerin konu dağılımı tespitlerimize göre şu şekildedir: Fitnelerin yaklaştığına dair hadisler, fitnelerin zuhuru ve fitne zamanında yapılan ibadetin fazileti hakkında yer alan başlıklarda toplam on sekiz rivayet bulunmaktadır. Ye'cüc ve me'cücden bahseden üç hadis bulunurken kıyametten bir yönü ile bahseden altmış üç hadis bulunmaktadır. Kırk dokuz hadis deccal konusu ile ilgilidir. Sekiz hadis Müslümanların birbirleriyle karşı karşıya gelmeleri ve sonuçları konusundadır. Ka'be'ye kasteden ordunun yere batırılması ile ilgili olarak da beş rivayet mevcuttur.

1. 1. 4. 3. Tirmizî ve es-Sünen

es-Sünen'in 34. bölümü olan "Kitâbu'l-Fiten" bölümünde 79 bab ve 112 rivayet bulunmaktadır.⁴¹

Bölümde geçen bab başlıklarından on altı tanesi Müslümanın Müslümana kanının haram olduğu, ona hiçbir şekilde zulmetmemesi ve Müslümanın nasıl olması gerektiği ile ilgilidir. Kıyamet ile ilgili yirmi yedi bab vardır. Halifeler, idareciler ve onların özellikleri ile ilgili on üç bab bulunmakla birlikte deccal ile ilgili on bir bab ve ye'cüc me'cücden bahseden bir bab mevcuttur. Fitne ve kargaşa durumları ile ilgili beş bab bulunmaktadır. Bozukluk dönemlerinde ibadet ve kulluğun değeri, rüzgâra sövülmemesi, iklim ve yapılan işlerin insan tabiatına tesirleri, peygamber adına yalan uyduranların durumu, Peygamberimiz (sas.)'in ümmeti hakkındaki üç dileği hakkında, sabah namazını kılanların faziletleri konularında da birer bab bulunmaktadır.

Rivayetlerin genel konu dağılımı tespit ettiğimize göre şu şekildedir: On sekiz hadis Müslümanın Müslüman'a kanının haram olduğu, ona hiçbir şekilde zulmetmemesi ve Müslümanın nasıl olması gerektiği hakkındadır. Kıyametten bahseden kırk dört hadis vardır. Halifeler, idareciler ve onların özellikleri ile ilgili on üç hadis bulunmaktadır. On altı hadis deccal konusu ile ilgili olup iki hadis de ye'cüc ve me'cüc ile alakalıdır. Fitne ve kargaşa durumları hakkında on hadis

⁴¹ Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetler Tirmizî'de Fiten bölümünün 10, 21, 63, 66. bablarında geçmektedir.

bulunmaktadır. Bozukluk dönemlerinde ibadet ve kulluğun değeri hakkında üç hadis, rüzgâra sövülmemesi, iklim ve yapılan işlerin insan tabiatına tesirleri hakkında iki hadis, Peygamber adına yalan uyduranların durumu hakkında bir hadis, Peygamberimiz (sas.)’in ümmeti hakkındaki üç dileği ile ilgili iki hadis, sabah namazını kılanların fazileti hakkında da bir hadis vardır.

1. 1. 4. 4. Ebû Dâvud ve es-Sünen

es-Sünen’in “Kitâbu’l-Fiten” bölümünde 7 bab, 39 rivayet; “Kitâbu’l-Mehdi” bölümünde 12 rivayet; “Kitâbu’l-Melâhim” bölümünde ise 18 bab ve 60 rivayet bulunmaktadır.⁴²

Ebû Dâvud rivayet ettiği fiten hadislerinin bir kısmını “melâhim” başlığı altında vermeyi uygun görmüştür. O halde bu bölümde fitne konusu ile alakalı bir diğer kavram olan melâhim kelimesinden bahsetmek uygun olacaktır. Fitne ile alakalı terimlerden birisi olan "melhame" ve onun çoğulu olan "melâhim" kelimesi, Arapça, le-ha-me (birine et yedirdi, eti kemikten ayırdı ve vücudu etlendi) kökünden türemiş mimli mastar veya ism-i mekândır.⁴³ Arapçada et satılan yerlere ve kasapların çalıştıkları yerlere melhame denilmiştir. Savaş meydanlarına da melhame denilmiştir ki sebebi ölen insanların cesetlerinin et yığınları gibi ortalığa yayılmasıdır. Binaenaleyh melâhimin terim anlamının fitne dönemlerinde ortaya çıkacak büyük olaylar olduğu söylenmiştir. Ancak Kütüb-i sitte müelliflerinden İbn Mâce, melhame kelimesini sözlük anlamına yakın manada kullanmış, konuyla ilgili babta, gelecekte vuku bulacak büyük savaşlarla ilgili rivayetleri kaydetmiştir. Bu rivayetler arasında "büyük savaş" (el-melhametü'l-kübra) şeklinde "melhame" tabirini açıkça kullanan haberler de vardır.⁴⁴

Fiten bölümünde fitneler, fitnelerin belirtileri ve fitne esnasında yapılabilecekler ile ilgili dört bab, dili kötü sözden korumak hakkında bir bab ve mü'mini öldürmenin günah olduğu ile ilgili de bir bab mevcuttur. Mehdi bölümünde bab başlığı bulunmamakla birlikte melâhim bölümünde fitne ve savaşlar ile ilgili

⁴² Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetler Ebû Dâvud'da Mehdi bölümü ilk babta; Melâhim bölümü 11. babta geçmektedir.

⁴³ İbn Mâce, Fiten, 35; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: ts., c. 12, s. 535-538.

⁴⁴ Bkz İbn Mâce, Fiten, 35; Ayhan Tekineş, “*Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu'l-Fiten'ler Örneği*”, s. 102; İbn Mâce, Fiten, 35.

yedi bab, Türkler, Habeşler ve Basra şehri hakkında dört bab, kıyamet hakkında üç bab, deccal hakkında üç bab ve iyiliği emir kötülükten nehiy ile ilgili de bir bab bulunmaktadır.

Rivayetlerin dağılımı tespitimize göre şu şekildedir: Fiten bölümünde fitneler, fitnelerin belirtileri ve fitne esnasında yapılabilecekler ile ilgili yirmi yedi hadis, dili kötü sözden korumak hakkında üç hadis ve mü'mini öldürmenin günah olduğu ile ilgili dokuz hadis vardır. Mehdi bölümünde on iki hadis bulunmakla birlikte melâhim bölümünde fitne ve savaşlar ile ilgili on bir hadis, Türkler, Habeşler ve Basra şehri hakkında sekiz hadis, kıyamet hakkında sekiz hadis, deccal hakkında yirmi bir hadis ve iyiliği emir kötülükten nehiy ile ilgili de on iki hadis bulunmaktadır.

1. 1. 4. 5. İbn Mâce ve es-Sünen

es-Sünen'in "Kitâbu'l-Fiten" bölümünde 36 bab ve 173 rivayet bulunmaktadır.⁴⁵

Bölümde; mü'mini öldürmenin yasak oluşu, Müslümanın nasıl olması ve davranması gerektiği hakkında on üç bab, fitneler ile ilgili yedi bab, deccal, mehdi, dabbetü'l-arz, ye'cüc ve me'cüc de dâhil olmak üzere kıyamet vakti olacaklara dair on bab, bir melâhim babı, bir Türklerle savaşmak babı, günahların cezalarına dair bir bab, bir iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak babı, bir İslam garîb olarak başladı babı ve bir tane ümmetlerin fırkalara bölünmeleri babı bulunmaktadır.

Bölümde geçen rivayetlerin konu dağılımı ise tespitimize göre şu şekildedir: Mü'mini öldürmenin yasak oluşu, Müslümanın nasıl olması ve davranması gerektiği hakkında elli hadis, fitneler ile ilgili otuz sekiz hadis, deccal, mehdi, dabbetü'l-arz, ye'cüc ve me'cüc de dâhil olmak üzere kıyamet vakti olacaklara dair elli bir hadis, melâhim babında sekiz hadis, Türklerle savaşmak babında dört hadis, günahların cezalarına dair beş hadis, iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak babında on hadis,

⁴⁵ Benzer konu için bkz. Refiye Öznil Sarp, *Fiten ve Melâhim Edebiyatı*, s. 23-172; Tekineş, *"Muhaddislerle Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu'l-Fiten'ler Örneği"*, s. 107-110. Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetler İbn Mâce'de, Fiten bölümünün 30, 33. bablarında geçmektedir. Ayrıca fiten hadisleri içinde yer alan Mekke ve Mescid-i Haram'ın faziletine dair rivayetler ise fiten bölümünün 2. babında geçmektedir.

İslam garîb olarak başladı babında üç hadis ve ümmetlerin fırkalara bölünmeleri babında dört hadis bulunmaktadır.

Kütüb-i sitte müelliflerinin “kitâbu’l-fiten” bölümlerinde geçen rivayetleri incelendiğinde, âlimlerin bu bölümlere seçtikleri hadislerin benzer oldukları ancak tamamen birbirinin aynı olmadıkları görülmüştür. Nitekim bazen bir müellifin fiten hadis kapsamında tahriç ettiği bir rivayeti, diğer müellif, başta hac veya fedâil bölümleri olmak üzere başka bölümler içinde tahriç etmiştir. İçinde fiten bölümü bulunmayan Nesâî’nin *Sünen*’inde geçen fiten hadisleri ise tespit edebildiğimiz kadarıyla ”menâsikü’l-hac”, “kitâbu’l-küsûf”, “kitâbu’l-cenâiz” bölümlerinde tahriç edilmiştir. Rivayetler genel olarak Ka’be’nin kıyamete yakın bir zamanda bir Habeşli tarafından yıkılacağı, Ka’be’yi yıkmaya gelecek bir ordunun helak olacağı ve deccal fitnesinden Allah’a dua edip sığınma ile ilgilidir. Kan dökmenin haramlığı bölümünün yirmi beşinci babında da deccal hakkında sadece Nesâî’nin *Sünen*’inde yer alan bir rivayet mevcuttur.

1. 2. Mekke ve Mescid-i Haram

İslam tarihinde Ka’be, Mescid-i Haram ve dolayısıyla Ka’be’nin içinde bulunduğu Mekke şehri çok önemli bir yere sahiptir. İslamiyet’e dair her şey bu şehirde başlamıştır. Hz. Peygamber (sas.) bu şehirde doğmuştur. Müslümanların günde beş vakit yöneldikleri kible burada bulunmaktadır; namaz ibadeti bu şehirde bulunan Ka’be’ye yönelerek yapılır. İslam’ın beş şartından bir diğeri olan hac ibadeti bizzat Mekke şehrine giderek yerine getirilir. Mekke şehri Allah tarafından kutsal olduğu bildirilen; Kur’an’da kendisinden emin belde olarak bahsedilen ve üzerinde peygamber duası bulunan tek şehirdir.

Mescid-i Haram, yeryüzünde yapılan ilk mabed olması, Kur’an-ı Kerim’de adının geçmesi, Ka’be’nin Allah’ın emriyle peygamberler tarafından bina edilmesi itibariyle şüphesiz Müslümanlar için büyük bir önem arz etmektedir. Bazı hadis kitaplarının “Fedâil” bölümlerinde Mekke ve Mescid-i Haram’ın faziletlerine dair çokça rivayet bulmak mümkündür. Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili bilgiler daha detaylı olarak aşağıda açtığımız başlıklar altında ele alınacaktır.

1. 2. 1. Mekke

Mekke şehrinin İslam tarihinde ve Müslümanlar nazarında çok önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber (sas.) orada doğmuş, büyümüş ve orada evlenmiştir. O'na (sas.) Mekke'nin Hira Mağarası'nda ilk vahiy gelmiş, yirmi üç yıl süren peygamberliğinin on üç yılı burada geçmiştir. Ka'be, Mescid-i Haram, Safa ve Merve tepeleri burada bulunur. Müslümanlar için farz olan hac ibadetinin yapıldığı Arafat dağı, Müzdelife ve Minâ, Mekke çevresinde bulunmaktadır. Müslümanlar namazlarını Ka'be'ye yönelerek kılarlar ve İslam'ın beş şartından birisi olan hac ibadeti, bizzat Mekke'ye giderek yerine getirilir.⁴⁶ Yine aynı şekilde İslam Mekke'de doğmuş ve Müslümanlık Mekke'de yayılmaya başlamıştır.

Mekke, insanlar için yeryüzünde inşa edilen ilk ev⁴⁷, mescid olan Ka'be'nin⁴⁸ bulunduğu ve tüm Müslümanların hac ve umre ibadetlerini yerine getirdiği kutsal bir şehirdir.⁴⁹ Herhangi bir yere yahut bir şeye kutsallık izafeti ise yalnızca Allah'ın istemesi ile olur.

İbn Abbas (r.a)'dan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (sas.), hicret esnasında Mekke'ye yönelerek *“Sen ne hoş bir beldesin. Seni ne kadar çok seviyorum! Eğer kavmim beni buradan çıkmaya mecbur etmeseydi, senden başka bir yerde ikamet etmezdim”*⁵⁰ ve Adiy b. Hamrâ'dan gelen rivayete göre *“Allah'a yemin olsun ki sen (Ka'be) yeryüzünün en hayırlısı ve Allah'a en sevimli olansın. Şayet ben senden çıkarılmamış olsaydım terketmezdim”*⁵¹ buyurmakla şehrin kendisinde ayrı bir yerinin olduğunu bildirmiştir.⁵² Mekke şehrinin önemine binaen araştırmanın bu bölümünde coğrafi konumu, şehrin kurulması ve Mekke şehrinin korunmuşluğu başlıkları altında verilecek bilgilerin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Sarıçam, *İslam Tarihi*, Grafiker yayınları, Ankara: 2013, s. 53.

⁴⁷ Âli İmran, 3/96.

⁴⁸ Hac, 22/26.

⁴⁹ Aşir Örenç, “Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2015, sayı: 22, s. 84.

⁵⁰ Tirmizî, Menâkıb, 69.

⁵¹ Tirmizî, Menâkıb, 69; İbn Mâce, Menâsik, 103.

⁵² Aşir Örenç, “Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti”, s. 100.

1. 2. 1. 1. Coğrafi Konumu

Arap yarımadası Asya, Afrika ve Avrupa'nın kesiştiği önemli bir noktada bulunur. Doğuda Basra ve Umman Körfezleri, güneyde Hint Okyanusu ve batıda Kızıldeniz ile çevrilidir. Güneyde Bâbu'l-Mendeb Boğazı ile Afrika'dan ayrılır. Kuzeyde Süveyş kanalı ile bu kıtaya birleşir. Arap yarımadasının batı kesiminde, Kızıldeniz kıyısında, genişliği yer yer seksen-yüz kilometreyi bulan dar bir kıyı ovası olan Tihâme yer alır. Tihâme'nin doğusunda ise Hicaz bulunur. Mekke şehri ise Arap yarımadasının Hicaz bölgesinde bulunur.⁵³ Vadi içerisinde kurulan Mekke şehri önemli ticaret yollarının da yakınlarında bulunmaktadır.

Hicaz bölgesi, tarih boyunca Kuzey Arabistan ve Güney Arabistan'a yapıldığı gibi güçlü devletlerin saldırılarına maruz kalmamıştır. Bunda, arazinin dağlık, yollarının dar ve bölgeye asker sevkini güç olmasının etkisi vardır. Ayrıca Hicaz bölgesi ekonomik olarak yabancıların iştahını kabartacak bir zenginliği yoktu; işgalden elde edeceği ganimet ve vergi geliri, işgalci devletin ordusuna yapacağı masrafı bile karşılamayabilirdi. Bu sebeplerden dolayı Hicaz halkı nesiller boyunca hürriyet havasını teneffüs etmiş, nesebine ve diline yabancı unsurlar karışmadan sâfiyetini koruyabilmiştir.⁵⁴

1. 2. 1. 2. Şehrin Kuruluşu

Mekke şehrinin yerleşim birimi olarak ortaya çıkmasında belirleyici en önemli unsur şüphesiz merkezinde yer alan Ka'be'dir. Bu bakımdan Mekke'de şehir hayatı Ka'be'nin yapımı ile başlamıştır. Mekke'nin Hz. İbrahim (a.s) ve ailesinin buraya gelmesinden önceki tarihi hakkında fazla bilgi yoktur.⁵⁵ Hz. İbrahim (a.s)'den önce Mekke'de veya civarında Amâlika ile Benî Cürhüm'e mensup bazı insanlardan bahsedilmesinin burada yerleşik hayatın varlığına delalet ettiği ileri sürülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de İsmail (a.s)'in Hz. İbrahim (a.s) tarafından Mekke'ye getirildiği ve Ka'be'nin inşasında birlikte çalıştıkları haber verilir.⁵⁶ Mekke'ye üç defa gelen ve üçüncüsünde Ka'be'nin yapımının ardından insanları hac için davet edip görevini

⁵³ Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Mekke", *DİA*, 2003, c. 28, s. 555-563.

⁵⁴ Bozkurt-Küçükaşcı, "Mekke", s. 555-563; Sarıçam, *İslam Tarihi*, s. 52.

⁵⁵ Önceki bilgiler için bkz. Ebû'l-Velid Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, Ankara Okulu yay., Ankara: 2017, s. 37-62.

⁵⁶ Bakara, 2/125, 127; İbrahim, 14/37.

tamamlayan Hz. İbrahim (a.s)'in İsmail (a.s)'i burada bırakarak Filistin'e döndüğü rivayet edilmektedir. Rivayetlerin çoğuna göre anayurtları Yemen olan Cürhümlüler, Mekke civarına Zemzem suyunun bulunmasından sonra gelip yerleşmişlerdir. Hz. İbrahim (a.s)'in neslinden Arapça konuşan ilk şahıs olan İsmail (a.s) de bu dili Cürhümlüler'den öğrenmiştir.⁵⁷

1. 2. 1. 3. Şehrin Korunmuşluğu

Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği üzere Hz. İbrahim (a.s), Mekke'yi emin ve güvenli bir belde kılması için Allah'a dua etmiş ve duası kabul edilmişti.⁵⁸ Hz. Peygamber (sas.) de bazı hadislerinde Mekke'nin saygınlığını ve her daim korunmuş ve dokunulmaz olacağını bildirmiştir. Hz. Enes (r.a)'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (sas.) şöyle buyurmaktadır:

“Mekke ve Medine hariç Deccal'ın çiğnemeyeceği memleket yoktur. Mekke ve Medine'ye geçit veren yolların her birinde saf tutmuş melekler buraları korumaktadır. (Deccal) es-Sebha adlı mevkiye iner. Sonra Medine ahalisini üç sarsıntı ile sarsar. Bunun üzerine (şehirden bulunan) bütün kâfir ve münafıklar (şehri terk ederek deccala) gelirler.”⁵⁹

Haris b. Malik b. Barsâ'dan gelen bir rivayette Mekke'nin fethi günü Hz. Peygamber (sas.) şöyle buyurmuştur: “*Bu beldeye bugünden sonra kıyamete kadar savaş açılmayacaktır.*”⁶⁰

Mekke'nin korunmuş, emin belde olması, halkının güvende olması anlamına gelmektedir. Bu güven ve emniyet cahiliye Araplarında dahi bilinmekteydi. O dönemde Arabistan'ın hiçbir yerinde güven ve emniyet yokken Mekkeliler için düşman saldırısı ve huzursuzluk büyük oranda söz konusu değildi. Mekke halkı büyük ve küçük topluluklarla ülkenin her tarafında gezinebilir, Ka'be'nin hizmetkârı sıfatıyla hiçbir grup onlara ilişmezdi. Tek başına seyahat eden bir Kureyşli dahi saldırı uğradığı takdirde “Haremliyim” demesiyle saldırıdan kendisini

⁵⁷ Bkz. Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşcı, “Mekke”, *DİA*, s. 556; Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, s. 60-71.

⁵⁸ Bakara, 2/126; İbrahim, 14/35; Kasas, 28/57.

⁵⁹ Buhârî, Fezâilu'l-Medine, 9; Müslim, Fiten, 19/89, 90, 91, 99; 24/119, 120, 123; Tirmizî, Fiten, 63, 66; İbn Mâce, Fiten, 33.

⁶⁰ Müslim, Cihad ve's-Siyer, 33/88, 89; Tirmizî, Siyer, 45.

koruyabilirdi.⁶¹ Tüm bu bilgiler şehrin korunmuşluğunun bizzat ayet ve hadisler ile sabit olduğunu göstermektedir.

Hac ve umre ibadetinin yapıldığı bu mübarek/kutsal mekânda tüm Müslümanların uyması gereken özel kurallar tespit edilmiştir. Müslümanlar nazarında Mekke ve Medine şehirlerinin ikisi birden, “Haremeyn” olarak anılmaktadır.⁶² Orada herhangi bir kötülük yapmak veya haram bir işle meşgul olmak caiz olmaz.

1. 2. 2. Mescid-i Haram

Kur'an-ı Kerim'de “el-Mescidü'l-Haram” terkibi tespitimize göre on beş yerde geçmektedir.⁶³ İslam bilginlerine göre, ayetlerde zikredilen el-Mescidü'l-Haram tabiri ile daha çok Mekke'de Ka'be'yi de barındıran Mescid kastedilmiştir. Ka'be-i Muazzama'nın etrafındaki mescide Mescid-i Haram dendiği gibi “Harem-i Şerif” de denilmektedir. Ayrıca “Harem-i Şerif” terkibi Medine'deki Mescid-i Nebvî ve Kudüs'teki Mescid-i Aksâ için de kullanılmaktadır.⁶⁴

Ka'be, yeryüzünde inşa edilmiş ilk mescid olması sebebiyle, saygıdeğer, kutsal, dokunulmaz gibi anlamları olan “haram” kelimesiyle nitelendirilmiştir. Hz. Peygamber (sas.) yeryüzündeki ilk mescidin ve ziyaret edilmeye değer en önemli üç mescitten ilkinin Mescid-i Haram olduğunu bildirmektedir. Hz. Peygamber (sas.)'in bu hadisinde diğer iki mescid Medine'de bulunan Mescid-i Nebvî ve Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksâ olarak geçmektedir.⁶⁵

Harem bölgesinin sınırları Cebrail (a.s) tarafından belirlenmiştir. Rivayete göre Harem'in sınırlarını ilk olarak Cebrail (a.s) Hz. İbrahim (a.s)'e göstermiş ve o da bu sınırlara bazı işaretler koymuştur. Sonra bu işaretler Hz. Peygamber (sas.)'in

⁶¹ Örenç, “Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti”, s. 102; Bozkurt-Küçükbaşcı, “Mekke”, s. 555-563.

⁶² Nuray Yılmaz, *İslam Hukuku Açısından Mekke ve Medine Haremi*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2016, s. 17.

⁶³ Bakara, 2/144, 149, 150, 191, 196, 217; Maide, 5/2; Enfal, 8/34; Tevbe, 9/7, 19; İsrâ, 17/1; Hac, 22/25, Fetih, 48, 25, 27.

⁶⁴ Mustafa Sabri Küçükbaşcı-Nebi Bozkurt, “Mescid-i Haram” maddesi, *DİA*, Ankara: 2004, c. 29, s. 273.

⁶⁵ Buharî, Ebvâbu'l-Muhsar ve Cezâi's-Sayd, 37; Savm, 66; Fazlî's-Salâti fî Mescid-i Mekke ve'l-Medine, 6; Müslim, Hac, 95; Tirmizî, Salât, 243; Nesâî, Mesâcid, 10.

büyük dedesi Kusay b. Kilâb tarafından, daha sonra da bizzat Rasûlullah (sas.) tarafından yenilenmiştir. Bilâhare Hz. Ömer, Muâviye ve Abdumelik zamanlarında da bu işaretler tekrar konulmuştur.⁶⁶

Harem'in sınırları şu şekilde tespit edilmiştir: Medine yolu üzerinde ve Mekke'ye altı km mesafedeki Tenîm; Cîrâne yolu üzerinde ve Mekke'ye on altı km mesafedeki Şa'b; Irak yolu üzerinde ve Mekke'ye on dört km mesafedeki Seniye-i Cebel; Taif yolu üzerinde ve Mekke'ye on iki km mesafedeki Batn-ı Nemîre; Cidde yolu üzerinde ve Mekke'ye on beş km mesafedeki Aşâir. İşte bu noktaların içinde kalan bölge Harem bölgesidir. Bu noktalarla Mikat yerleri arasında kalan bölgeye de "hıl" denir. Mekke'ye dışarıdan gelenlerin Mikat mahallini ihramsız geçmeleri caiz değildir. Mikat yerleri de: Zülhuleyfe, Zât-ı Irk, Cuhfe, Karn ve Yelemlem olmak üzere beş noktadır.⁶⁷

Ka'be'nin çevresi ilk başta dar ve küçük bir alana sahip iken Hz. Ömer (r.a) döneminden itibaren ihtiyaca göre sık sık genişletilmiştir.⁶⁸ Genişletme işlemleri Ka'be tam merkezde bulunacak şekilde devam etmiş ve günümüze kadar bu şekilde yapılarak gelmiştir.

1. 2. 2. 1. Ka'be'nin Müslümanlar Nazarında Önemi

Geçmiş çok eski olan Ka'be, ilk inşasından bu tarafa defalarca yenilenmiş veya tamir edilmiştir. İslam öncesi döneme ait Ka'be'den günümüze "Haceru'l-Esved" olarak bilinen taş hariç hemen hemen hiçbir şey kalmamıştır. Bugünkü yapı, büyük ölçüde İslam'ın ilk yıllarına ait olup, zaman içinde bazı ufak onarımlar görmüştür.⁶⁹

Ka'be Müslümanlar nazarında çok önemli bir yere sahiptir. Her gün dünya üzerinde yaşayan her Müslüman nerede yaşarsa yaşasın, Ka'be'nin bulunduğu yöne

⁶⁶ İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *Câmiu'l-Usul*, (trc.) Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak, Ensar yay., İstanbul: 2008, (Mütercimnin notu), c. 9, s. 320.

⁶⁷ el-Cezerî, *Câmiu'l-Usul*, (trc.) Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak, (Mütercimnin notu), c. 9, s. 320; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 451-452.

⁶⁸ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 632-635; Sadık Eraslan, "Ka'be ve Mescidü'l-Haram", *Hz. İbrahim Sempozyumu*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı yayınları, Şanlıurfa: 1997, s. 217-221.

⁶⁹ Yılmaz Can, "Ka'be", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993, sayı: 7, s. 67.

doğru yönelip namazını kılar; şartları yerine getiriyorsa haccın farzlarından olan tavafı bizzat Ka'be'nin etrafında yedi defa dönmek suretiyle yerine getirir.

Haceru'l-Esved, Ka'be'nin doğu köşesinde bulunur. Tavafin kendisinden başlayıp bittiği Haceru'l-Esved'in bulunduğu köşeye Ruknü'l-Haceru'l-Esved; batıyı gösteren köşeye Ruknü'l-Garbî, kuzeyi gösteren köşeye Ruknü'l-İrâkî, güneyi gösteren köşeye Ruknü'l-Yemânî denir.⁷⁰

Kısaca verdiğimiz bu bilgi ve haberlerin Mescid-i Haram, Ka'be ve Ka'be'nin içinde bulunduğu Mekke şehrinin önemini göstermek için yeterli olacağı kanaatindeyiz.

1. 2. 2. 2. Ka'be'nin Harem Bölgesi Olması

H. Muhammed (sas.), Peygamber olarak Mekke'de yaklaşık on üç yıl geçirdikten sonra Medine'ye hicret etmiştir. Hicretin sekizinci senesinde, h. 630 yılında Mekke, H. Peygamber (sas.) tarafından kan dökülmeden fethedilmiştir. H. Peygamber (sas.), bu tarihten sonra artık hicretin olmadığını belirterek, Mekke'nin fethinden sonra yeni bir dönemin başladığını aşağıdaki rivayeti buyurarak haber vermiştir.⁷¹

“Mekke'nin fethinden sonra artık hicret yoktur. Fakat cihad ve niyet vardır. O halde Allah yolunda cihad için savaşa çağrıldığınızda hemen katılın! Allah, bu beldeyi gökleri ve yeri yarattığı zaman haram kıldı. Bu belde, kıyamete kadar Allah'ın haram kılmasıyla haramdır. Benden önce kimseye o beldeye savaş helal kılınmadı. Bana da günün bir vaktinde helal kılındı. Burası kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır. Allah'a ve ahirete inanan bir kimse için orada kan dökmesi helal olmaz. Oranın otu koparılmaz, av hayvanı ürkütülmez, sahibini araştırarak kimse hariç buluntusu da alınmaz.”⁷²

Allah'ın mübarek kıldığı bu şehrin haremliğiyle⁷³ ilgili H. Peygamber (sas.) şöyle buyurmaktadır:

⁷⁰ Sadettin Ünal, “Ka'be” maddesi, *DİA*, TDV yay., İstanbul: 2001, c. 24, s. 14-15; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 316-324.

⁷¹ Örenç, “*Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti*”, s. 87.

⁷² Müslim, Hac, 82.

⁷³ Yasaklanmış, korunmuş, dokunulmaz anlamına gelen harem kelimesi haram ile eş anlamlıdır. Terim olarak Mekke ve Medine'nin, sınırları H. Peygamber (sas.) tarafından çizilen çevresi için kullanılır. Bu bölgelere harem adının verilmesi, zararlılar dışındaki canlılarının öldürülmesi ve bitki örtüsüne zarar verilmesinin haram kılınmış olmasındandır. Bundan dolayı Mekke “Beledü'l-Haram”, Ka'be “Beytü'l-Haram”, çevresindeki mescid de “Mescidü'l-Haram” diye anılmaktadır. Mekke haremünün dışında kalan bölgeye ise Harem'deki yasakların buralarda kalması sebebiyle “Hıl”

“Mekke’yi insanlar değil, Allah harem kılmıştır. Allah’a ve ahirete inanan hiçbir mü’minin orada kan dökmesi helal olmaz. Ağaçların sökülmesi de helal olmaz. Eğer biri çıkıp da Allah’ın elçisinin oradaki savaşını delil göstererek kan dökmeye ruhsat vermeye kalkarsa ona şunu söyleyin: “Allah, Elçisi’ne izin vermişti, fakat size izin vermiyor”. Nitekim bana da Mekke’de bir günün bir müddetinde (gün doğumundan ikindiye kadar savaşmak için) izin verildi. Sonra bugün tekrar eski hürmeti (haramlığı) ona geri döndü. Bu hususu, sizden burada bulunanlar, bulunmayanlara ulaştırın”⁷⁴

“Ka’be’nin harem bölgesi olması” adıyla açtığımız başlığın neticesinde görmekteyiz ki ayet ve hadislerde sadece Ka’be harem bölgesi olarak geçmemektedir. Aynı zamanda Mekke “el-Beledü’l-Haram”, Ka’be “el-Beytü’l-Haram”, çevresindeki mescid de “el-Mescidü’l-Haram” olarak anılmaktadır. Dolayısıyla Mekke ve çevresinde kan dökülmesi, avlanmak, bitkilere zarar vermek gibi fiiller haram kılınmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında araştırma konusu olarak belirlediğimiz fiten hadisleri içinde yer alan Mekke şehri ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetlere çalışmanın ikinci bölümünde geçilmiştir.

denilmiştir. Örenç, “*Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti*”, s 88; Ayrıntılı bilgi için bkz. Salim Ögüt, “Harem” maddesi, *DİA*, c. 16, İstanbul: 1997, s. 127.

⁷⁴ Tirmizî, Hac, 1; Buharî, İlim, 38; Müslim, Hac, 82/445, 446, 447, 448.

İKİNCİ BÖLÜM

FİTEN HADİSLERİNDE MEKKE VE MESCİD-İ HARAM

Fiten hadislerinde yer alan konulardan bir tanesi de Mekke ve Mescid-i Haram'dan bahseden haberlerdir. Bu bölümde fiten hadisleri içinde yer alan Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetler, konularına göre tasnif edilecek; daha sonra bu rivayetlerin varsa rivayet farklılıklarına işaret edilip, nasıl anlaşılmalı gerektiği konusunda belirtilen görüşler zikredilmek suretiyle çalışma sonuca bağlanacaktır.

2. 1. Fiten Hadislerinde Mekke

Fiten hadislerinde geçen Mekke ile ilgili rivayetlerin çoğunlukla kıyamet alametlerinden bahsettiği görülmektedir. O halde bu bölümde öncelikle kıyamet ve kıyamet alametlerinden bahsetmek uygun olacaktır.

Şüphesiz Allah Teâlâ dünyayı ve içindekileri yoktan var etmiştir. Bu var oluş belirli bir süreye kadar devam edecektir. Belirli olan bu sürenin son bulması “kıyamet” kavramı ile ifade edilmektedir. Kıyamet, Arapça’da “ayağa kalkmak, dik durmak”⁷⁵ anlamlarına gelmektedir; dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek değişimin peşinden ölümlerin diriltilmesiyle başlayacak ve sonsuza dek devam edecek olan âlem olarak tanımlanmıştır.⁷⁶ Kıyamet genel olarak halk arasında ise dünya hayatının sona ermesi anlamında kullanılmaktadır.

Sözlükte “alâmet” manasındaki “şerat”ın çoğulu olan “eşrât” ile “zaman dilimi, belirlenmiş vakit” anlamına gelen “sâat” kelimelerinden oluşan “eşrâtü’s-sâa” “kıyamet alâmetleri” demektir.⁷⁷ Birinci bölümde geçen kitabü’l-fitenlerin tanıtımını içeren başlıkta, Müslim’in *Sahih*’inde yer alan fiten bölümünün tam isminin “Kitâbu’l-Fiten ve Eşrâtü’s-Sâa” şeklinde olduğu görülmüştür.

Kıyamet alametleri kıyamet vakti gelmeden önce gerçekleşmiş veya gerçekleşecek olan büyük ve küçük olaylardır. Biz bu alametleri Kur’an’dan ve Peygamber Efendimiz (sas.)’in Hadis-i Şeriflerinden öğreniriz. Fiten hadislerinde

⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, c. 12, s. 496.

⁷⁶ Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, *DİA*, c. 25, Ankara: 2002, s. 516.

⁷⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Kıyamet Alametleri”, *DİA*, c. 25, Ankara: 2002, s. 522.

geçen Mekke hakkındaki rivayetler genel olarak, Mekke ve Mekke halkının kıyamete yakın zamanda neler yaşayacakları bilgisini kapsamaktadır. Bu bilgiler müstakil başlıklar olarak aşağıda ele alınacaktır:

2. 1. 1. Deccalın Mekke'ye Giremeyeceği Yönündeki Rivayetler

“Deccalın Mekke'ye giremeyeceği” ile ilgili hadislerle geçmeden önce deccal hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. “Deccal” kelimesi, Arap dilinde bir şeyi örtmek, gizlemek, yaldızlamak veya boyamak manalarına gelen “decl” mastarından türetilmiş bir sıfattır.⁷⁸ Deccal kelimesinin türediği “decl” mastarı genelde iki şekilde anlaşılmaktadır: İlki deveyi katranla çokça yağlamak olan bu manadan hareketle deccala bu ismin verilmesi, katranın devenin sırtını kuşattığı gibi onun da büyüğü ve yalanlarıyla hakkı batıl ile karıştırıp, fitnesiyle her yeri kuşatacak olmasıdır. İkincisi ise kaplamak manasında kullanılmasıdır.⁷⁹ Buna göre deccal kendisine tâbi olan yalancı ve hileci kimselerle birlikte, büyüğüyle, bütün yeryüzünü kaplayacaktır. Nitekim bazı hadislerde deccalın çok kısa sürede yeryüzünü dolaşacağı haber verilmektedir.⁸⁰ Sonuç olarak deccal kelime anlamı itibarıyla “aldatmak, yalan söylemek” manalarına gelmekte, ıstılah olarak ise ahir zamanda ortaya çıkacağı hadislerde haber verilen din karşıtı bir fitnenin ismi olmaktadır. Hz. Peygamber (sas.)’den nakledilen hadislerde “karşısındaki kişiyi aldatmak gayesiyle güzel sözler söyleyen kişi, bir kaşı ve gözü bulunmayan kötü kimse” anlamındaki deccal kelimesi “mesih” kelimesinin sıfatı olarak yalancı mesih anlamında “el-mesihu’d-deccâl”⁸¹ şeklinde kullanılmıştır.⁸²

Kur’an’da “deccal” kelimesi lâfzen geçmemekle birlikte, onun özellikleri bize net bir biçimde hadislerde haber verilmiştir. Hadislere göre deccal, tüm insanlığın sakınması gereken en büyük fitnedir. Nitekim bir Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulmaktadır: Abdullah b. Ömer’in naklettiğine göre Rasûlullah (sas.) halk

⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, c. 11, s. 236; bkz. Kürşat Demirci, “Deccal” , *DİA*, 1994, c. 9, s. 67.

⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, c. 11, s. 236; Demirci, “Deccal”, s. 67.

⁸⁰ Bkz. Müslim, *Fiten*, 20/110; İbn Mâce, *Fiten*, 33; Tirmizî, *Fiten*, 59.

⁸¹ Bkz. Müslim, *Fiten*, 24/119; Ebû Dâvud, *Melâhim*, 14. “el-mesihu’d-deccâl” ifadesindeki deccalın yerine saptırıcı mesih anlamında “el-mesihu’d-dalâle” şeklindeki kullanımı için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, *Müessesstü'r-Risale*: 1421/2001, c. 13, s. 282; c. 15, s. 399.

⁸² Osman Bodur, “Hadislere Göre Deccalın Özellikleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı: 59, 2017, s. 92; Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirci, “Deccal”, s. 67-69.

arasında ayağa kalkarak Allah’a gerektiği şekilde senada bulunmuş, sonra deccalı zikrederek: *“Ben sizi deccal hakkında uyarırım. Hiçbir peygamber yoktur ki kavmini deccal hakkında uyarmış olmasın. Gerçekten Nuh (a.s) kavmini deccala karşı uyarmıştır. Size deccal hakkında daha önce hiçbir peygamberin kavmine söylemediği bir söz söyleyeceğim: Biliniz ki bu adamın (deccalın) bir gözü kördür. Allah ise kör değildir”* buyurdular.⁸³ Bu hadisin bir diğer varyantında bildirildiğine göre Rasûlullah (sas.) halkı deccaldan sakındırdığı gün: *“Onun iki gözünün arasında kafir (sözü) yazılıdır. Bunu onun yaptıklarından hoşlanmayanlar okur yahut bunu her mümin okur. ”* buyurmuşlar ve sonra şöyle devam etmişler: *“İyi bilin ki sizden biriniz ölünceye kadar Rabbi’ni kesinlikle göremeyecektir”*⁸⁴ Yukarıdaki hadislerden anlaşıldığına göre deccal ilahlık iddiasında bulunacak ancak müminler onda bulunan Peygamber Efendimiz (sas.) ‘in bildirdiği alametleri fark edecek ve onun aslında kim olduğunu anlayacaklardır.

Genel olarak deccal ile ilgili rivayetlerde, deccalın ahir zamanda gelip yeryüzünde kırk gün kalacağı ve ilahlık iddiasında bulunacağı⁸⁵, doğuda Horasan denilen bölgeden çıkacağı⁸⁶, Medine’ye giremeyeceği⁸⁷, bir gözünün kör olacağı ve alnında “kâfir” yazılı olacağı⁸⁸, Hz. İsa (a.s) tarafından öldürüleceği⁸⁹, Yahudi kökenli olan İbn Sayyâd’ın deccal olabileceği⁹⁰, Temîm ed-Dâri’nin ıssız bir adada “Cessase” isminde bir hayvanın yardımıyla deccal ile görüştüğü,⁹¹ deccalın İstanbul fethedildikten sonra ortaya çıkacağı⁹², deccalın şerrinden kurtulmak için Kehf Suresi’nin ilk ayetlerinin okunmasının tavsiye edilmesi,⁹³ toplam otuz kadar deccalın ortaya çıkacağı⁹⁴ gibi deccal rivayetleri bulunmaktadır.

⁸³ Buharî, Enbiya, 4; Fiten, 24; Ebû Dâvud, Sünnet, 29; Tirmizî, Fiten, 56.

⁸⁴ Müslim, Fiten, 19/169; 20/101; Buharî, Cihad ve’s-Siyer, 177; Edeb, 97, Enbiya, 5, Megazi, 79; Tevhid, 17.

⁸⁵ Buharî, Fiten, 26-27; Müslim, Fiten, 20/101.

⁸⁶ Tirmizî, Fiten, 57.

⁸⁷ Buharî, Fiten, 28; Müslim, Fiten, 21/112; Tirmizî, Fiten, 61.

⁸⁸ Buharî, Fiten, 26; Tirmizî, Fiten, 60; Ebû Dâvud, Melâhim, 14.

⁸⁹ Müslim, Fiten, 9/34, 23; Tirmizî, Fiten, 59, 62.

⁹⁰ Buharî, Edeb, 97; Müslim, Fiten, 19/85-98; Tirmizî, Fiten, 63; Ebû Dâvud, Melâhim, 16.

⁹¹ Müslim Fiten, 24/119-123; Tirmizî, Fiten, 66; Ebû Dâvud, Melâhim, 15.

⁹² Müslim, Fiten, 9/34; Tirmizî, Fiten, 58; Ebû Dâvud, Melâhim, 4.

⁹³ Buharî, Fiten, 26; Tirmizî, Fiten, 59; İbn Mâce, Fiten, 33.

⁹⁴ Buharî, Fiten, 26; Müslim, Fiten, 18/84; Tirmizî, Fiten, 43; Ebû Dâvud, Fiten, 1, Melâhim, 16.

Kaynaklarda “deccal” hakkında birçok rivayet bulmak mümkün olmakla birlikte biz bu bölümde konumuz gereği daha çok fiten hadisleri içinde yer alan “deccal” konusunun Mekke ve Mescid-i Haram ile alakalı olanlarını inceleyeceğiz.

2. 1. 1. 1. Enes b. Malik (r.a) Rivayeti

Enes b. Malik (r.a) rivayeti Buharî’de, Fedâilü’l-Medine bölümünde; Müslim’de de fiten bölümünde geçmektedir.

2. 1. 1. 1. Buharî Rivayeti

İbrahim b. Münzir → Velîd → Ebû Amr → İshak → Enes b. Malik → Nebi (sas.) senediyle:

"Muhakkak ki Deccal, Mekke ile Medine dışında kalan her bir beldeyi çiğneyecektir. Medine'nin giriş ve çıkışlarından her birisi üzerinde muhakkak orayı korumakta olan saf saf melekler bulunur. Sonra meleklerin koruması altında bulunan Medine şehri, halkıyla beraber üç defa sarsılır ve Allah Medine'deki her bir kâfir ve münafığı Medine dışına çıkarıp atar."⁹⁵

2. 1. 1. 2. Müslim Rivayeti

Ali b. Hucr es-Sa’dî → Velîd b. Müslim → Ebû Amr –yani Evzâî- → İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha → Enes b. Mâlik → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“Hiçbir belde yoktur ki oraya Deccal ayak basmasın. Yalnız Mekke ile Medine müstesna. Yollarından her biri üzerinde saf bağlamış melekler vardır ki onu korurlar. Deccal verimsiz çorak yere iner ve Medine üç defa sarsılır. Deccalın yanına Medine’den her kâfir ve münafık çıkar. ”

Enes b. Malik’ten farklı bir senedle gelen bu hadisin devamında ayrıca “*Sel yerine gelir ve yükünü oraya bırakır*”, “*Onun yanına erkek, kadın her münafık çıkar*” şeklinde bir ilave bulunmaktadır.⁹⁶

Enes b. Malik tarihiyle gelen rivayetlerde Buharî’de yer alan varyanta göre: Deccal, Mekke ve Medine şehirlerinin ikisi hariç yeryüzünde her yere ayak basacaktır. Medine’nin giriş ve çıkış deliklerinde orayı korumakla görevli saf saf

⁹⁵ Buharî, Fedâilü’l-Medine, 9.

⁹⁶ Müslim, Fiten, 24/123.

melekler bulunacaktır. Medine şehri üç defa sarsıntı yaşayacak; orada bulunan kâfir ve münafıkların hepsi şehirden çıkarılacaklardır. Hadisin Müslim’de geçen varyantına göre de deccal Mekke ve Medine şehirlerinin ikisine giremeyecektir. Yollarından her biri üzerinde onları korumakla görevli saf bağlamış melekler bulunacaktır. Rivayetin devamında deccalın çorak bir yere ineceğinden bahsedilir ki Buharî’de geçen rivayette bu bölüm yer almamaktadır. Daha sonra Medine’nin üç defa sarsıntı geçireceği ve kâfir ve münafıkların deccalın yanına çıkacakları bildirilir ve bu bölüm Buharî’de geçen rivayette de bulunmaktadır. Müslim’de geçen hadisin bir başka varyantında ise rivayetin son kısmında “sel yerine gelir, yükünü oraya bırakır ve kadın, erkek münafıklar deccalın yanına çıkarlar” şeklinde ilave olduğu haber verilmektedir. Bu ilavede, Buharî ve Müslim’de geçen varyantlarda “kâfir ve münafık” olarak geçen kısmın burada sadece münafık olarak geçtiği görülmektedir.

Sonuç olarak Enes b. Malik (r.a) rivayetine göre, hadisin her varyantında Mekke şehrinin isminin geçmesinden dolayı deccal Mekke’ye giremeyecektir, diyebiliriz.

2. 1. 1. 2. Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) Rivayeti

Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) rivayeti, İbn Mâce’de fiten bölümünde geçmektedir.

2. 1. 1. 2. 1. İbn Mâce Rivayeti

Ali b. Muhammed → Abdurrahman el-Muhâribi → İsmail b. Râfi’ → Ebî Râfi’ → Ebû Zür’a eş-Şeybânî → Yahya b. Ebî Amr → Ebû Ümâme el-Bâhilî → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“...Mekke ve Medine hariç, yeryüzünde deccalın ayak basmadığı ve hükümrân olmadığı hiçbir yer kalmayacaktır. O, Mekke’ye ve Medine’ye yollarının hangisinden varmak istediğinde mutlaka melekler çıplak kılıçlarla karşısına çıkacak (onu geri çevirecekler)dir...”⁹⁷

⁹⁷ İbn Mâce, Fiten, 33. El-Albânî’ye göre bu hadisin senedi zayıftır. (Bkz. Eş-Şâmile)

Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) rivayetinde de deccalın Mekke ve Medine şehirlerinin ikisine de giremeyeceğinden bahsedilmektedir.

2. 1. 1. 3. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) Rivayeti

İbn Sayyad hadisi olarak da bilinen Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) rivayetini; Müslim, fiten bölümünde; Tirmizî, fiten bölümünde tahriç etmiştir. Rivayetler sırasıyla şu şekildedir:

2. 1. 1. 3. 1. Müslim Rivayeti

Ubeydullah b. Ömer el-Kavârî ile Muhammed b. el-Müsennâ → Abdula'la → Dâvud → Ebû Nadra → Ebû Saîd el-Hudrî → Nebi (sas.) senediyle:

İbn Sayyâd'la Mekke'ye kadar arkadaşlık ettim. Bana dedi ki:
-Beri bak, insanlardan öylesine rastladım ki beni deccal zannediyorlar. Sen Rasûlullah (sas.)'ı "Onun çocuğu doğmayacak!" derken işitmedin mi? Ben:
-Elbette (işittim), dedim.
-Benim çocuğum doğdu. Sen Rasûlullah (sas.)'ı "O Medine ile Mekke'ye giremez." derken işitmedin mi, dedi. Ben:
-Tabi (işittim), dedim.
-Ben Medine'de doğdum ve işte Mekke'ye gidiyorum, dedi sonra sözünün nihayetinde bana şunu söyledi:
-Beri bak, ben onun (deccalın) doğduğu yeri, mekânını ve nerede olduğunu pekâlâ bilirim. Böylece beni şaşırttı.⁹⁸

Müslim'de İbn Sayyâd kıssası olarak bilinen rivayetlerin Ebû Saîd el-Hudrî senediyle gelen bir diğer tarikine göre:

Yahya b. Habîb ile Muhammed b. Abdila'la → Mu'temir → Babası Ebû Nadra → Ebû Saîd el-Hudrî → Nebi (sas.) senediyle:

Ebû Saîd şöyle demiş: Kendisinden utandığım bir halde İbn Sayyâd bana şunu söyledi:
-Haydi insanları mazur gördüm. Ya benden size ne ey Muhammed'in arkadaşları? Nebiyyullah (sas.) "Deccal yahudidir" demedi mi? İşte ben Müslüman oldum. "Onun çocuğu olmayacak!" demedi mi? İşte benim çocuğum oldu. "Allah ona Mekke'yi haram kılmıştır" demedi mi? İşte ben haccettim, dedi. Sözüne devam etti hatta az kaldı sözü bana tesir ediyordu.
İbn Sayyâd Ebû Saîd'e:
-Beri bak. Vallahi, ben şimdi onun nerede olduğunu pekâlâ biliyorum. Babasını ve annesini de biliyorum, demiş. Kendisine:
-Bu adamın yerine sen olmak ister miydin, demişler.⁹⁹
-Bana arz olursa geri çevirmezdim, cevabını vermiş.⁹⁹

⁹⁸ Müslim, Fiten, 19/89.

⁹⁹ Müslim, Fiten, 19/90.

Müslim’de İbn Sayyâd kıssası olarak bilinen rivayetlerin Ebû Saîd el-Hudrî senediyle gelen son tarîkine göre:

Muhammed b. el-Müsenna → Sâlim b. Nuh → Cüreyrî → Ebû Nadra → Ebû Saîd el-Hudrî → Nebi (sas.) senediyle:

Berberimizde İbn Sayyâd olduğu halde haccetmek yahut umre yapmak için yola çıktık. Bir konağa indik. Derken insanlar dağıldı. Ben ve o, ikimiz kaldık. Onun hakkında söylenenlerden dolayı kendisinden şiddetle ürkttüm. O eşyasını getirerek benim eşyamın yanına koydu. Ben:

-Gerçekten sıcak şiddetlidir. O eşyayı şu ağacın altına koysana, dedim. Dediğimi yaptı. Bize koyun sütü ikram edildi. İbn Sayyâd giderek büyük bir kadeh getirdi ve:

-İç Ebû Saîd, dedi. Ben:

-Gerçekten sıcak şiddetlidir. Süt de sıcaktır, dedim. Hâlbuki bir şeyim yoktu. Yalnız onun elinden içmek istemiyordum. –yahut onun elinden almak istemiyordum, demiştir- Bunun üzerine şunu söyledi:

-Ey Ebâ Saîd, içimden öyle geçti ki hakkımda halkın söylediklerinden dolayı bir ip alayım da onu bir ağaca asarak kendimi boğayım. Ya Ebâ Saîd! Rasûlullah (sas.)’ın hadisi siz ensar cemaatine ayan olduğu kadar kime ayan olmuştur? Sen Rasûlullah (sas.)’ın hadisini en iyi bilen insanlardan değil misin? Rasûlullah (sas.) “Deccal kâfirdir” demedi mi? Hâlbuki ben Müslümanım. Rasûlullah (sas.) “O kısırdır, çocuğu olmaz” demedi mi? Hâlbuki ben çocuğumu Medine’de bıraktım. Rasûlullah (sas.) “O Medine’ye ve Mekke’ye giremez” demedi mi? Hâlbuki ben Medine’den yöneldim Mekke’ye gidiyorum.

Ebû Saîd el-Hudrî demiş ki: Az kaldı onu mazur görüyordum sonra şunu söyledi:

-Beri bak, vallahi ben onu pekâlâ biliyorum. Doğduğu yeri ve şimdi nerede olduğunu da biliyorum. Kendisine:

-Bugünün geri kalan saatlerinde sana yazıklar olsun, dedim.¹⁰⁰

Müslim’de üç varyant olarak bulunan İbn Sayyâd rivayetlerinin ilk varyantında deccalın Medine ve Mekke şehirlerinin ikisine de giremeyeceğinden bahsedilmektedir. Hadisin bir sonraki varyantında Mekke şehri tek başına yer alırken rivayetin son varyantında Medine ve Mekke şehirlerinin tekrar beraber geçtiği görülmüştür. O halde Müslim rivayetine göre hadisin tüm varyantlarında Mekke şehrinin isminin geçmesinden dolayı deccalın Mekke’ye giremeyeceğini söylememiz mümkündür.

2. 1. 1. 3. 2. Tirmizî Rivayeti

Süfyan b. Vekî’ → Abdü’l-A’lâ → Cüreyri → Ebû Nadra → Ebû Saîd el-Hudrî → Rasûlullah (sas.) senediyle:

İbn Saîd hac veya umre ziyaretçisi olarak Mekke’ye giderken benimle arkadaş oldu. Herkes yürüdü ben onunla baş başa kaldım. Kendisi hakkında söylenenlerden dolayı ondan

¹⁰⁰ Müslim, Fiten, 19/91.

ürperip korkmaya başladım. Bir yerde konakladığımızda eşyalarını şu ağacın olduğu yere koy dedim. Derken bir davar gördü süt sağdı ve bana da o süttten getirdi ve

-Ey Ebû Saîd, buyur iç, dedi. İnsanların kendisi hakkında söylediklerinden dolayı elinden süt içmekten hoşlanmadım ve

-Bugün sıcak bir gündür, sıcak günlerde süt içmeyi sevmem, dedim. Bunun üzerine şöyle konuştu:

-Ey Ebû Saîd, herkesin benim hakkımda söylediklerinden dolayı bir ip alıp ağaca bağlamayı ve kendimi asıp kurtulmayı düşündüm. Sözlerimin başkalarına kapalı kalacağını sanıyorsan şunu iyi bil ki size hiçbir şey kapalı kalmayacaktır. Siz Rasûlullah (sas.)'ın hadisini en iyi bilenler değil misiniz? Ey Ensâr topluluğu, Rasûlullah (sas.), deccalın kâfir olduğunu söylemedi mi? Ben ise Müslümanım, yine Rasûlullah (sas.), deccalın zürriyeti olmayacağını söylemedi mi? Ben ise çocuğumu Medine'de bırakmışım. Rasûlullah (sas.), onun Mekke ve Medine'ye giremeyeceğini söylemedi mi? Hâlbuki ben Medineliyim ve seninle birlikte Mekke'ye gitmekteyim.

İbn Sâid bunları söylerken ben Allah'a yemin olsun ki kendisi hakkında yalan söylenmektedir, dedim. Sonra şöyle dedi:

-Ey Ebû Saîd sana gerçek ve doğru bir haber vereceğim. Vallahi ben, O deccalı kesin olarak tanıyorum; babasını da tanıyorum, şu anda yeryüzünün neresinde olduğunu da biliyorum.

-Bunun üzerine ben: "İşin doğru gitmesin tüm günlerin zararlı kapansın" dedim.¹⁰¹

Tirmizî'de geçen İbn Sayyâd rivayetinde deccalın Mekke ve Medine şehirlerinin ikisine birden giremeyeceğinden bahsedilmektedir. O halde rivayet farklılıklarına değindiğimiz Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) rivayetinin tüm varyantlarında Mekke şehrinin isminin geçmesinden dolayı bu rivayetlere bakarak deccalın Mekke'ye giremeyeceğini söylememiz mümkündür.

2. 1. 1. 4. Fâtıma b. Kays (r.a) Rivayeti

Cessase kıssası olarak da bilinen Fâtıma b. Kays (r.a) rivayetini; Müslim, fiten bölümünde; Tirmizî, fiten bölümünde tahric etmiştir. Fâtıma b. Kays rivayeti beş varyant olarak bulunmaktadır. Beş varyantın ikisinde araştırma konumuz olan Mekke şehri geçmiştir. Diğer üç varyantta ise Medine şehrinin isminin tek başına geçtiği görülmüştür. İlgili rivayetlerin tamamı "Cessase"den bahsetmekte olup, kıssayı bir bütün olarak görebilmek amacıyla Mekke şehrinin ismi geçmese dahi tüm rivayetleri çalışmamıza almayı uygun gördük. Rivayetler sırasıyla şu şekildedir:

2. 1. 1. 4. 1. Müslim Rivayeti

Abdolvâris b. Abdissamed b. Abdilvâris ile Haccâc b. eş-Şâir → Abdussamed → -Lafız Abdolvâris b. Abdissamed'indir- babam → dedem → Hüseyin b. Zekvân → İbn Büreyde → şâ'b-ı Hemdân'dan Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî → Dahkâk b. Kays'ın kız kardeşi → Fâtıma b. Kays → Rasûlullah (sas.) senediyle:

¹⁰¹ Tirmizî, Fiten, 63.

Dahkâk b. Kays'ın kız kardeşi Fâtıma b. Kays'a sormuş. Bu kadın ilk muhacirlerdenmiş. demiş ki:

-Bana Rasûlullah (sas.)'den işittiğin, ondan başka hiçbir kimseye isnad etmediğin bir hadis söyle. Fâtıma:

-Sen istersen ben bunu yaparım, demiş. Âmir ona:

-Evet, bana rivayette bulun, demiş. Bunun üzerine Fâtıma şunu söylemiş:

-Ben İbnü'l-Muğîra'la nikâhlardım. O gün kendisi Kureyş gençlerinin en iyilerindendi. Derken Rasûlullah (sas.) ile birlikte bulunduğu ilk cihatta yaralandı. Ben dul kalınca beni Rasûlullah (sas.)'ın ashabından birkaç kişi içinde Abdurrahman b. Avf istedi. Rasûlullah (sas.) de beni azatlısı Üsâme b. Zeyd'e istedi. Bana rivayet edilmişti ki Rasûlullah (sas.): "Beni kim severse Üsâme'yi de sevsin" buyurmuşlar. Rasûlullah (sas.) benimle konuşunca:

-Emrim senin elindedir. Beni dilediğine nikahla, dedim. Bunun üzerine:

-Ümmü Şerîk'e taşın, buyurdu. Ümmü Şerîk Ensâr'dan zengin, Allah yolunda nafakası çok bir kadındı. Ona misafirler gelirdi.

-Yaparım, dedim. (Bu sefer):

-Yapma çünkü Ümmü Şerîk misafiri çok bir kadındır. Ben senin başörtünün düşmesini yahut baldırlarından elbisen açılıp hoşlanmadığın bazı yerlerini cemaatin görmesini hoş karşılamam. Lakin sen amcan oğlu Abdullah b. Amr b. Ümmi Mektûm'a taşın, buyurdu.

-Bu zat Kureyş'in fihri, Benî Fihri'den bir adamdı. Kendisi Fâtıma'nın kabilesindendi. Ona taşındım. İddetim geçince dellâlin (yani) Rasûlullah (sas.)'in dellâlinin sesini işittim.

-Haydin toplayıcı olduğu halde namaza, diye sesleniyordu. Hemen mescide çıktım ve Rasûlullah (sas.) ile birlikte namazı kıldım. Cemaatin arkalarına gelen kadın safındaydım. Rasûlullah (sas.) namazı bitirince gülererek minberin üzerine oturdu ve "Herkes namaz kıldığı yerde kalsın" buyurdu. Sonra:

-Biliyor musunuz sizi niçin topladım, dedi. Ashab:

-Allah ve Rasûlü bilir, dediler. Buyurdu ki:

-Ben vallahi sizi bir istek veya korkudan dolayı toplamadım lakin şunun için topladım ki Temîm ed-Dârî hristiyan bir adamdı. Sonra gelerek biat etti ve Müslüman oldu. Bana bir söz rivayet etti ki Mesih-i deccal için size anlattıklarına uygun düştü. Bana anlattığına göre kendisi Lahm ve Cüzam kabilelerinden otuz kişi ile birlikte bir deniz gemisine binmiş de dalga onlarla denizde bir ay oynamış sonra tâ güneşin battığı yerde denizde bir adaya yanaşmışlar ve geminin kayıklarına binerek adaya gitmişler. Derken karşılarına çok saçlı, kıllı bir hayvan çıkmış. Kılın çokluğundan önünü ardından ayıramamışlar ve:

-Vah sana, sen kimsin, demişler. Hayvan:

-Ben cessâseyim, cevabını vermiş. Oradakiler:

-Cessâse nedir, diye sormuşlar. O:

-Ey cemaat! Manastırdaki şu adama gidin çünkü o sizin haberinize müştaktır, demiş.

Temîm dedi ki: "Cessâse bize bir adam ismi verince, biz onun bir şeytan olmasından korktuk ve hemen süratle gittik, manastıra girdik. Bir de ne görelim, orada hilkat itibarıyla gördüklerimizin en büyüğü ve en şiddetli şekilde ballanmış bir insan. Elleri boynuna, iki dizinin arası topuklarına demirle bağlanmış.

-Vah sana, sen kimsin, dedik.

-Siz benim haberimi almışsınızdır. İmdi bana haber verin, siz kimsiniz, dedi. Oradakiler:

-Biz Araplardan birtakım insanlarız. Bir deniz gemisine bindik de denize coştugu anda rastladık. Dalga bizimle bir ay oynadı sonra senin şu adana yanaştık ve geminin kayıklarına binerek adaya girdik. Derken karşımıza kıllı, çok saçlı bir hayvan çıktı. Saçın çokluğundan önü arkasından fark edilemiyordu.

-Vah sana, sen kimsin, dedik.

-Ben cessâseyim, cevabını verdi.

-Cessâse nedir, diye sorduk.

-Manastırdaki şu adama gidin çünkü o sizin haberinize müştaktır, dedi. Biz de koşarak sana geldik. Ondan korktuk. Bir şeytan olmayacağından emin değildik, dedik. Bunun üzerine (o adam):

-Bana Beysân hurmalığından haber verin, dedi.
 -Onun nesinden haber almak istiyorsun, dedik.
 -Size onun hurmasını soruyorum. Yemiş veriyor mu, dedi. Kendisine:
 -Evet, cevabını verdik.
 -Dikkat edin ki onun yemiş vermemesi yakındır. Bana Taberiye gölünden haber verin, dedi.
 -Onun nesinden haber almak istiyorsun, dedik.
 -İçinde su var mı, dedi. Oradakiler:
 -Onun suyu çoktur, dediler.
 -Dikkat edin, gerçekten onun suyu çekilmek üzeredir.
 -Bana Zügar pınarından haber verin, dedi. Oradakiler:
 -Onun nesinden haber almak istiyorsun, dediler.
 -Pınarda su var mı? Sahipleri pınarın suyuyla ekin yetiştiriyorlar mı, dedi.
 Kendisine:
 -Evet, onun suyu çoktur. Sahipleri de suyundan ekin yetiştirirler, cevabını verdik.
 -Bana ümmîlerin peygamberinden haber verin, ne yaptı, dedi. Oradakiler:
 -Mekke'den çıktı, Yesrib'e yerleşti, dediler.
 -Araplar onunla harp ettiler mi, diye sordu. Biz:
 -Evet, cevabını verdik.
 -Onlarla ne yaptı, diye sordu. Kendisine onun peşinden gelen Araplara galip geldiğini ve Arapların ona itaat ettiğini haber verdik.
 -Bu oldu mu, dedi.
 -Evet, cevabını verdik.
 -Dikkat edin ki bu halleri ona itaat etmiş olmalarından daha hayırlıdır. Ben size kendimi haber vereyim. Ben gerçekten Mesih'im ve bana çıkış için izin verilmesi yakındır. Çıkıp yeryüzünde sefer edeceğim. Mekke ile Taybe'den başka kırk gecede inmediğim belde bırakmayacağım. Bunların ise ikisi de bana haram kılınmıştır. Her ne zaman bunlardan birine girmek istesem, elinde çekilmiş bir kılıç olduğu halde bir melek karşıma çıkacak, beni ondan men edecektir. O yerin her yolunun üzerinde orasını koruyacak melekler vardır, dedi.
 -Fâtıma demiş ki: Rasûlullah (sas.) asasıyla minbere dokunarak: "İşte Taybe budur! İşte Taybe budur! İşte Taybe budur! buyurdu. Medine'yi kastediyordu. (Ve sözüne devamla):
 -Dikkat edin, bunu size söylemiş miydim, dedi. Cemaat:
 -Evet, cevabını verdiler.
 -Gerçekten Temîm'in sözü, bu sözün Deccal ve Medine ile Mekke hakkında söylediklerime uyması hoşuma gitti. Dikkat edin ki o Şam denizinde yahut Yemen denizindedir. Hayır, doğu tarafından. Evet, o doğu tarafından. Evet. O, doğu tarafından zuhur edecektir. " buyurdu ve eliyle doğu tarafına işaret etti. Fâtıma bunu Rasûlullah (sas.)'den bellediğini söylemiştir.¹⁰²

Yahya b. Habîb el-Hârisî → Hâlid b. el-Hâris el-Hüceymî Ebû Osman → Kurra → Ebû'l-Hakem Seyyâr → Şa'bi → Fâtıma b. Kays → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Fâtıma b. Kays'ın yanına girdik de bize İbn Tâb hurması denilen hurma ikram etti. Bize çavdar bulamacı takdim etti. Ben kendisine üç talakla boşanan kadının nerede iddet bekleyeceğini sordum.

-Beni kocam üç talakla boşadı da Peygamber (sas.) ailemin yanında iddet beklememe izin verdi. Derken toplayıcı olduğu halde namaza, diye cemaati arasında nida edildi. Camiye giden insanlar arasında ben de gittim. Kadınların ön safında idim. Bu saf erkeklerin son safının arkasından gelir. Müteakiben Peygamber (sas.) minber üzerinde hutbe okurken dinledim. Şöyle buyurdular: "Gerçekten Temîm ed-Dârî'nin

¹⁰² Müslim, Fiten, 24/119.

bazı amcaoğulları gemiye binmişler...” ve ravi hadisi nakletmiştir. O bu hadise şunu da eklemiştir: “Fâtıma dedi ki: Peygamber (sas.)’i asasıyla yere eğilirken ve Medine’yi kastederek: “İşte Taybe budur” derken görür gibiyim.”¹⁰³

Hasen b. Ali el-Hulvânî ile Ahmed b. Osman en-Nevfelî → Vehb b. Cerîr → babam → Gaylân b. Cerîr → Şa’bi → Fâtıma b. Kays → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Fâtıma şöyle demiş: “Temîm ed-Dârî, Rasûlullah (sas.)’a gelerek haber verdi ki kendisi gemiye binmiş ve gemisi yolunu şaşırarak bir adaya düşmüş sonra adaya çıkarak su aramış. Derken saçını sürükleyen bir insana rastlamış...” ve ravi hadisi nakletmiştir. Bu hadiste o şunu da söylemiştir: “Sonra dedi ki: Dikkat edin, bana çıkış için izin verilse Taybe’den başka bütün beldelere ayak basardım. Bunun üzerine Rasûlullah (sas.) onu halka çıkardı ve kendilerine anlattı. “İşte Taybe bu, Deccal de odur” buyurdular.”¹⁰⁴

Ebû Bekr b. İshâk → Yahya b. Bükeyr → Muğîra –yani el-Hizâmî- → Ebû’z-Zinâd → Şa’bî → Fâtıma b. Kays → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Rasûlullah (sas.) minber üzerine oturarak şöyle buyurmuşlar: “*Ey insanlar! Bana Temîm ed-Dârî anlattı ki kendi kavminden birtakım kimseler denizde bir geminin içindeymişler. Derken gemi parçalanmış, yolculardan bazıları geminin tahtalarından bir tahta üzerine binerek denizde bir adaya çıkmışlar...*” ve ravi hadisi nakletmiştir.¹⁰⁵

2. 1. 1. 4. 2. Tirmizî Rivayeti

Muhammed b. Beşşâr → Mu’âz b. Hişâm → babam → Katâde → Şa’bi → Fâtıma b. Kays (r.anha) → Hz. Peygamber (sas.) senediyle:

Hz. Peygamber (sas.) minbere çıkıp gülümsedi ve şöyle buyurdu: “Temîm ed-Dârî bana bir olayı aktardı da bende sevindim ve onu size anlatmak istedim. Filistin halkından bazı kimseler deniz yolculuğunda gemiye binmişler fırtınaya yakalanan gemi onları bir süre başıboş dolaştırıp sonunda deniz içerisindeki adalardan birine atmıştı. Birde ne görsünler çok tüylü bir yaratık!

-Sen kimsin, derler.

-Ben Cessâseyim diye cevap verir.

-O halde bize bildiklerinden haber ver derler. O da der ki:

-Ben size bir şeyler haber verecek konumda da değilim ve sizden de hiçbir haber soracak değilim.

Kasabanın biraz ötesine geldik birde ne görelim! Zincire vurulmuş bir adam! Bu adam bize Ayn-ı Zugar’dan bana haber verin, dedi.

-Biz de dopdolu ve su akmaya devam ediyor dedik.

¹⁰³ Müslim, Fiten, 24/120.

¹⁰⁴ Müslim, Fiten, 24/121.

¹⁰⁵ Müslim, Fiten, 24/122.

-Taberiye gölünden bana haber verin, dedi.
-Bizde sularla doludur, dedik.
-Sonra Ürdün ve Filistin arasındaki Beysân hurmalıklarından bana haber verin meyve verdi mi, dedi.
-Biz de evet dedik.
-Bana son peygamberden haber verin gönderildi mi? dedi.
-Bizde evet, dedik.
-İnsanlar o peygambere karşı nasıl davranıyorlar, dedi.
-Biz de koşuyorlar adeta dedik. Bunun üzerine bir sıçrayışla sıçradı ki az kaldı zincirlerini koparıyordu. Biz de sen kimsin? Dedik.
-Ben deccalım, dedi. Taybe'den başka her yere girecektir. Taybe de Medine'dir.¹⁰⁶

Fiten hadislerinin içinde yer alan Mekke şehrinin geçtiği bir diğer rivayet olan Cessâse kıssası, Müslim'de dört varyant ve Tirmizî'de bir rivayet ile karşımıza çıkmıştır. Müslim'de geçen rivayetin ilk iki varyantında Mekke ve Taybe (Medine) şehirleri beraber geçmiştir. Son iki varyantta ise Mekke şehri geçmeyip sadece Taybe (Medine) şehri yer alırken Tirmizî rivayetinde de Taybe (Medine) tek başına yer almıştır. Sonuç olarak toplam beş varyant olarak elimizde bulunan Fâtıma b. Kays rivayeti içinde, Cessâse kıssasının iki varyantında Mekke şehrinin isminin geçtiği görülmüştür.

2. 1. 2. Deccalın Mekke'ye Giremeyeceği Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması

Fiten hadisleri içinde aradığımız Mekke hakkındaki rivayetler doğrultusunda ilk çalıştığımız başlık “deccal” ile alakalı olmuştur. İlgili rivayetlerde çeşitli vesilelerle deccalın Mekke'ye giremeyeceğinden bahsedilmektedir. Konu ile ilgili karşımıza, dört farklı tarikle gelen ve farklı içeriklere sahip rivayetler çıkmıştır. İlk rivayet Enes b. Malik (r.a)'e aittir. Daha sonra sırasıyla Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a), Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) ve Fâtıma b. Kays (r.anha) rivayetleri verilmiştir.

Enes b. Malik'in rivayeti sened itibarıyla sahihtir. Buharî'nin, es-Sahih'inin aynı bölümünde yer alan Hz. Ebûbekir (r.a), Ebû Hureyre (r.a) ve Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) tarikiyle gelen rivayetlerde, deccalın Medine'ye giremeyeceğinden bahsedilmektedir. Hatta değil deccalın kendisinin, korkusunun bile giremeyeceği¹⁰⁷, o günlerde Medine'nin yedi kapısının bulunacağı ve her kapı önünde koruyucu olarak meleklerin bulunacağı bildirilmektedir.¹⁰⁸ Deccal Medine'ye yaklaştığında ise

¹⁰⁶ Tirmizî, Fiten, 66.

¹⁰⁷ Buharî, Fiten, 28; Fedâilü'l-Medine, 9; Tirmizî, Fiten, 61.

¹⁰⁸ Buharî, Fiten, 28; Fedâilü'l-Medine, 9.

Medine halkının en hayırlılarından olan bir kimsenin ona karşı çıkacağı ve ona deccal olduğunu söyleyeceği¹⁰⁹, deccalın da o kişiyi öldürüp dirilteceği¹¹⁰ anlatılmaktadır. Bu rivayetlerde Medine şehri tek başına geçmektedir. Araştırma konumuz olan Mekke şehrinin ismi ise geçmemektedir. Bu sebeple, bu bölümde deccal dolayısıyla konumuzla kısmen ilgili olan bu rivayetlerden özet olarak bahsetmeyi uygun gördük.

Enes b. Malik (r.a)'ın deccalın Mekke'ye giremeyeceği şeklindeki rivayetinin her varyantında Mekke ve Medine şehirlerinin isimleri beraber geçmiştir. O halde Enes b. Malik (r.a) rivayetine göre deccal kıyamet alameti olarak ahir zamanda yeryüzüne geldiğinde Mekke ve Medine şehirlerinin ikisine de giremeyecektir.

Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) rivayeti uzunca bir rivayet olup yukarıda sadece konumuzla ilgili olan kısmı zikredilmiştir. Enes b. Malik (r.a) rivayetinde olduğu gibi Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) rivayetine göre de deccal Mekke ve Medine şehirlerinin ikisine giremeyecektir. Girmek istese dahi Allah'ın görevlendirdiği melekler kılıçlarla karşısına çıkıp onu bu iki şehre almayacaklardır. Şehrin meleklerle koruma altında olacağı bilgisi Enes b. Malik (r.a) rivayetinin Buharî ve Müslim'de geçen varyantlarında da yer alırken meleklerin bu korumayı kılıçlarla yapacağı bilgisi sadece İbn Mâce'de geçen ilgili rivayette bulunmaktadır.

Ebû Sâid el-Hudrî (r.a)'nın fiten bölümünde yer alan deccalın Mekke'ye giremeyeceğini haber veren rivayetlerinin hepsi İbn Sayyâd'dan bahsetmektedir. İbn Sayyâd kıssası olarak da bilinen bu olay yukarıda zikrettiğimiz hadislerden ibaret değildir. Hadislerde kısmen de olsa İbn Sayyâd'ın doğumu, çocukluğu, anne-babası hakkında bazı bilgiler de bulunmaktadır.¹¹¹ Ancak bu konuda hazırlanmış müstakil bir yüksek lisans tezi¹¹² bulunduğundan biz bu noktada konumuz gereği İbn Sayyâd hakkındaki bilgileri, “deccalın Mekke'ye giremeyeceği” başlığı içinde geçen rivayetler çerçevesinde ele alacağız.

¹⁰⁹ Buharî, Fiten, 28; Fedâilü'l-Medine, 9.

¹¹⁰ Buharî, Fiten, 28; Fedâilü'l-Medine, 9; Müslim, Fiten, 21/112; Tirmizî, Fiten, 59; Ebû Dâvud, Melâhim, 14.

¹¹¹ Bkz. Buharî, Edeb, 97; Müslim, Fiten, 19/95, 96, 97; Tirmizî, Fiten, 63; Ebû Dâvud, Melâhim, 16.

¹¹² Yasin Tamgüç, *İbn Sayyâd Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi*, 2006; Ayrıca bkz. Mustafa Çağrı, “İbn Sayyâd”, *DİA*, 1999, c. 20; Ali Kuzudişli, “Rivayetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivayetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2009, c. 7, sayı: 2.

İlgili rivayetlerde İbn Sayyâd'ın Ebû Saîd ile hac veya umre ziyareti için Mekke'ye giderlerken karşılaştıkları anlatılır. O, Ebû Saîd'e insanların kendisini deccal olarak itham etmesinden dert yanmakta ve Hz. Peygamber (sas.)'in deccal ile ilgili haber verdiği diğer rivayetlerinden hareketle o vasıfların kendisinde bulunmadığını söyleyerek deccal olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Tam Ebû Saîd'i ikna eder gibi görüldüğü anda birden deccalın doğduğu yeri, şu anda nerede olduğunu bildiğini söylemek suretiyle kendisiyle çelişmiştir. Hatta bu görev kendisine verilmiş olsaydı kabul edeceğini dahi bildirmiştir.

Hadislerde geçen İbn Sayyâd'ın ismi Sâf'tır. Ona İbn Sâid de denilmiştir. Ulema, İbn Sayyâd hakkında, onun meşhur deccal olup olmadığı hususunda tam bir mutabakat sağlayamamıştır. Bu kimsenin deccallardan biri olduğu fikri kuvvetli ise de Mesih namındaki meşhur deccal olup olmadığına şüphe edilmiştir.¹¹³ Hadislerin zahirleri onun meşhur deccal olduğuna dair vahiy gelmediğini de göstermektedir. Hz. Peygamber (sas.)'e bildirilen yalnızca deccalın sıfatlarıdır. İbn Sayyâd'da ihtimalli karineler görülmüştür. Onun için Hz. Peygamber (sas.), ne bu adamın, ne de başkasının deccal olduğunu katiyetle söylememiştir. Hz. Ömer (r.a)'e *“Eğer bu deccal ise senin onu öldürmeye gücün yetmeyecektir”*¹¹⁴ buyurması bundandır. İbn Sayyâd fitne fesat çıkaran ve kehanet gösteren yalancı deccallardan biri olduğu için, Rasûlullah (sas.) onun sıfatlarını haber vermiştir. İbn Sayyâd kendisine doğrucu ve yalancı kimseler geldiğini, su üzerinde taht gördüğünü¹¹⁵, kendisinin meşhur deccal olmaktan çekinmediğini, deccalı tanıdığını, doğduğu yeri ve halen nerede olduğunu bildiğini¹¹⁶ iddia etmiştir. Genel olarak Müslüman görünmesi, cihat etmesi, bulunduğu halden vazgeçmesi onun deccal olmadığına sarih olarak delil kabul edilmemiştir. Beyhakî onun deccal olmadığı görüşünde iken Hattâbî bu konu hakkında *“ihtiyarladıktan sonra hali, selef arasında ihtilâflıdır”* demektedir.¹¹⁷

¹¹³ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhayiddin Yahya b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, Beyrut: 1392, c. 18, s. 46 (Şamile).

¹¹⁴ Müslim, Fiten, 19/85, 86.

¹¹⁵ Müslim, Fiten, 19/87; Tirmizî, Fiten, 63.

¹¹⁶ Müslim, Fiten, 19/89, 90, 91; Tirmizî, Fiten, 63.

¹¹⁷ et-Tibî, Şerefüddin Hüseyin b. Abdullah, *Şerhu't-Tibî ala Mişkâki'l-Mesâbih (el-Kâşif an Hakâiki's-Sünen)*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Mekke-Riyad: 1417/1997, c. 11, s. 3473-3474. Ayrıca bkz. Necati Yeniel-Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi*, Şamil yay., İstanbul: ts., c. 14, s. 482-483.

Rivayete göre İbn Sayyâd bu sözlerinden tevbe etmiş ve Medine’de ölmüştür. Hatta cenaze namazı kılınacağı vakit yüzü açılarak cemaate gösterilmiş ve şahit olun, denilmiştir.¹¹⁸ Fakat yine rivayete göre İbn Ömer ile Câbir, İbn Sayyâd’ın deccal olduğuna yemin ederler, bunda hiç şüphe eseri göstermezlermiş.¹¹⁹ Hz. Câbir’e “İbn Sayyâd Müslüman oldu” demişler. “İsterse Müslüman olsun” cevabını vermiş. “O Mekke’ye girdi, zaten Medine’de idi”, demişler. “Girse de deccaldır” demiştir.¹²⁰

İbn Sayyâd hakkında birçok fikir ileri sürülmüştür. Gerçekten böyle bir insan yaşadı mı yoksa yaşamadı mı, İbn Sayyâd deccal mıydı değil miydi, sahabe miydi değil miydi ve hatta öldü mü kayıp mı oldu konularında âlimler sebepleriyle birlikte görüş beyan etmişlerdir. Bu sebep ve görüşlere daha önce de belirttiğimiz İbn Sayyâd hakkında etraflıca yapılmış olan akademik çalışmadan ulaşılabilir.

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’nin rivayetleri sened itibarıyla sahihtir. Tirmizî, es-Sünen’inde geçen Ebû Saîd el-Hudrî rivayeti için “hasen sahihtir” şeklinde değerlendirme yapmaktadır. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)’nin deccalın Mekke’ye giremeyeceği ile ilgili tüm rivayetlerinde Enes b. Malik (r.a) ve Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a) rivayetlerinde de olduğu gibi Mekke ve Medine şehirleri birlikte geçmektedir. Buhârî’nin fiten bölümünde yer alan Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) rivayetinde ise deccalın Medine şehrine giremeyeceği bilgisi bulunurken Mekke şehrinin isminin geçmediği görülmüştür.

Fiten bölümünde yer alan deccalın Mekke’ye giremeyeceğini haber veren hadislerden Fâtıma b. Kays (r.anha) rivayetinin tüm tarikleri “Cessâse” olayından bahsetmektedir ki bu rivayetler Cessâse hadisi, Cessâse kıssası veya Temîm ed-Dârî kıssası olarak da bilinir. Bu kıssada Cessâse, haber toplayan anlamına gelmektedir.¹²¹ Bu yaratığın deccala haber topladığı için “Cessâse” olarak adlandırıldığı belirtilmektedir.¹²²

¹¹⁸ Müslim, Fiten, 19/99; Tirmizî, Fiten, 63.

¹¹⁹ Müslim, Fiten, 19/94, 99; Ebû Dâvud, Melâhim, 16.

¹²⁰ et-Tîbî, *Şerhu’t-Tîbî ala Mişkâki’l-Mesâbih*, c. 11, s. 3473; Ayrıca bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Işık yay., İzmir: 2013, s. 5137-5139.

¹²¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (sadeleştiren) İsmail Karaçam, Azim Dağıtım yay., İstanbul: 2011, c. 6, s. 177.

¹²² Hattâbî, *Meâlimü’s-Sünen*, Haleb: 1352/1932, c. 4, s. 348; Nevevî, *el-Minhâc*, c. 18, s. 78. (Şamile).

Cessâse hadisini Müslim, fiten bölümünde; Tirmizî, fiten bölümünde ve Ebû Dâvud, melahim bölümünde tahriç etmiştir. Ebû Dâvud'un Cessâse kıssası rivayetlerinde “deccalın Mekke ve Medine’ye giremeyeceği” bilgisinin olduğu kısımlar yer almamaktadır. Bu sebeple araştırma konusu gereği çalışmada Müslim ve Tirmizî’nin rivayetlerine yer verdik. Fâtıma b. Kays’ın rivayetleri olan Cessâse kıssasında sened olarak problem gözükmemektedir. Tirmizî ise Sünen’inde geçen bu rivayet için; bu hadis Katâde’nin Şa’bî’den rivayeti olarak hasen sahih garîbdir; pek çok kimse Şa’bî’den ve Fâtıma b. Kays’tan bu hadisi rivâyet etmişlerdir, demektedir. Hadis’in sahih olmadığını hatta uydurma olduğunu iddia edenler olsa da rivayet, hadis usulü kurallarına göre sahih olarak kabul edilmektedir.

Metin ile ilgili olarak; bir önceki başlıkta adı geçen İbn Sayyâd’ın deccal olabileceği ihtimali üzerine yemin dahi eden raviler bulunurken, Cessâse kıssasında adada zincire bağlı bulunan kişinin de deccal olmasını mümkün görmeyip iki hadisin tearuz halinde bulunduğunu bildirenler olmuştur. Bu tezatı ortadan kaldırmak için âlimler tarafından çeşitli yorumlar yapılmıştır. Yapılan yorumlardan biri şu şekildedir: Hz. Peygamber (sas.) İbn Sayyâd’ın deccal olabileceğini düşünmüştür. Ancak Temîm ed-Dârî yaşadıklarını Hz. Peygamber (sas.)’e anlatınca, anlattıkları ile de Hz. Peygamber (sas.)’in deccal hakkında bildikleri örtüşünce, İbn Sayyâd’ın meşhur deccal olmadığını anlamıştı.¹²³ Bir başka yoruma göre: Deccalın muhtelif bedenleri olabilir. His âlemindeki zahir durumu hallerin değişmesine göre şekil alır. Batın durumu ise misal âlemindeki zincirlerle ve halatlarla bağlı olan durumudur. Bu yoruma göre deccal nübüvvetin manevi zincirleriyle bağlanmıştır. Bu manevi zincirler zayıfladığında yani insanlar dinin gereklerine uymayı bıraktığında, deccalı bağlayan o zincirler gevşeyecektir. İşte Temîm’in manastırda gördüğü ve zincirlerle vurulmuş şahıs deccalın misal âlemindeki şeklidir.¹²⁴

Cessâse hadisini Temîm ed-Dârî haber vermiş, Hz. Peygamber (sas.) bu haberi reddetmemiş, sahabeye bildirmiştir. Bu habere göre rivayet en uzun haliyle şu şekildedir:

¹²³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. 13, s. 326-327.

¹²⁴ Zeki Sarıtoprak, *İslam’a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, Yeni Asya yay., İstanbul: 1992, s. 96-97. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tamgüç, *İbn Sayyâd Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi*, s. 117-118.

Temîm, Lahm ve Cüzam kabilesinden otuz kişi ile birlikte deniz yolculuğuna çıkmıştı. Yolda fırtınaya yakalandılar. Bir ay süre ile dalgalarla boğuştuktan sonra bir adaya vardılar. Karşılarına vücudunda çokça kıl bulunan Cessâse adında bir hayvan çıktı ve onları manastırda zincire bağlanmış bir adama yönlendirdi. O adam onlara, yaşadıkları çevrede bulunan Beysân hurmalığını, Taberiye Gölü'nü, Zügar pınarını ve ümmilerin peygamberinin çıkıp çıkmadığını sordu. Aldığı cevaplardan sonra kendisinin deccal olduğunu, zamanı geldiğinde çıkacağını, Mekke ve Medine dışında ayak basmadık yer bırakmayacağını söyledi. Hz. Peygamber (sas.) Temîm'in bu sözünün deccal, Medine ve Mekke hakkında haber verdiklerine uymasının hoşuna gittiğini söyleyip deccalın doğu tarafından geleceğini bildirmiştir.

Temîm ed-Dârî'nin önceki hayatında hristiyan olması sebebi ile verdiği haberlerin eski inanç ve bilgilerini içerdiğini düşünenler bulunmaktadır. Ancak Cessâse kıssasının ravisinin Temîm ed-Dârî olmadığı unutulmamalıdır. Bu kıssada her ne kadar râvi Fâtıma b. Kays olsa da Hz. Peygamber (sas.)'e yaşadıklarını anlatan Temîm b. Evs ed-Dârî (v. 40/660)'dir. O halde bu bölümde Temîm ed-Dârî'den bahsetmek uygun olacaktır. Temîm ed-Dârî, Müslim'de geçen ilk rivayette de belirtildiği gibi Müslüman olmadan önce hristiyan olan bir zattı. Onun Rahip olduğunu söyleyenler de olmuştur. Ticaretle uğraşan, işi gereği kara ve deniz yolculukları yapan bir kişiydi. Müslüman olma zamanı hakkında görüş farklılıkları bulunan Temîm ed-Dârî'nin hadis rivayetinde bulunan, sahabî olduğunu bilmekteyiz. Müslümanlar nezdinde de bazı konularda yaptığı yeniliklerle tanınmaktadır. Hz. Peygamber (sas.) henüz hayatta iken getirdiği kandiller ile Mescid-i Nebî'nin aydınlatılmasını sağlamıştı. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre: “Mescidlerde ilk lamba yakan kişi Temim ed-Dâri'dir.”¹²⁵ Temîm'in bu hizmetleri, yüzyıllar sonra onun soyundan gelip Mescid-i Nebevî'nin yazılarını yazan Osmanlı hattatı Abdullah Zühdi Efendi tarafından sürdürülmüştür.¹²⁶ İlk defa minber yapımına öncülük etmiştir. Hz. Peygamber (sas.) hutbelerini ayakta iken irad ediyor, bu esnada ağaçtan dikilmiş bir direğe dayanıyordu. Ayakta durmanın kendisine zor gelmeye başladığını belirtince Temîm, bir minber yapmayı teklif etmiş; Rasûlullah

¹²⁵ İbn Mâce, Mesâcid, 9.

¹²⁶ Halit Özkan, “Temîm ed-Dârî” maddesi, *DİA*, İstanbul: 2011, c. 40, s. 419-421.

(sas.) bu teklifi kabul edince, iki basamağı olan bir minber yapmıştı.¹²⁷ Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (sas.) Temîm ve kardeşine isteği üzerine Filistin’de henüz fethedilmemiş olan bazı köyleri tahsis etmiştir.¹²⁸ Böylece, kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis edilmesi¹²⁹ anlamına gelen ikta meselesi gerçekleşmişti.

Abdurrahman b. Amr’dan rivayet edilen bir hadise göre Cessâse Kur’an-ı Kerim’de zikri geçen Dabbetü’l-Arz’dır. Taybe, Medine’nin ismidir. Medine’nin Tâbe ve Yesrib gibi isimleri de vardır. Hadisteki Şam deniziyle Yemen denizi farklı denizler olmayıp, aynı denizin Şam tarafı, Yemen tarafı manasınadır. Rasûlullah (sas.)’ın burada tereddüt buyurması ya bu hususta sarîh vahiy gelmediği yahut deccal bir tarafından diğer tarafına geçeceği içindir.¹³⁰

Tespit edilen ilgili rivayetlerin hepsinde deccalın Mekke’ye giremeyeceği konusu incelenmiştir. Rivayetlerin neredeyse tümünde Mekke şehri ile birlikte Medine şehrinin de adının geçtiği görülmüştür. O halde ilgili rivayetlere göre kıyamet alameti olarak zuhur edecek olan deccalın Mekke ve Medine şehirlerinin ikisine de girmeye güç yetiremeyeceğini söyleyebiliriz.

2. 1. 3. Ye’cüc ve Me’cüc’den Sonra da Hac ve Umre’nin Yapılabileceği

Arapça’da “e-c-c” kökünden türeyen kelimeler, “sıcaklığın şiddetli olması, ateşin tutuşması ve sesli yanması, düşmanın hızlı hareket etmesi, tadında acılık ve tuzluluk olan su” gibi anlamlarına gelmektedir.¹³¹ Genel olarak ye’cüc ve me’cücün kıyametten önce kıyametin büyük alametlerinden biri olarak ortaya çıkacak olan bozguncu bir topluluk olarak bilindiği tanımı kabul görmektedir.¹³² Ayetlerde geçen Zülkarneyn kıssasında ise bu topluluğa sed çekildiği anlatılmaktadır.¹³³

¹²⁷ Ebû Dâvud, Salât, 215.

¹²⁸ Ebû Bekir b. Arabî, Muhammed b. Abdullah, *el-Mesâlik fî Şerhi Muvatta’i Mâlik*, Dârü’l-Garbi’l-İslâmiyye: 1428/2007, c. 6, s. 36; Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir, *İmtâü’l-Esmâ*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî, c. 13, s. 140-142. Geniş bilgi için bkz. Mahmut Yeşil, “Temîm ed-Dârî ve Rivayetleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 21, s. 96.

¹²⁹ Mustafa Demirci, “İkta” maddesi, *DİA*, İstanbul: 2000, c. 22, s. 49.

¹³⁰ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, s. 5162-5163.

¹³¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, c. 2, s. 206.

¹³² İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Riyad: 1423/2003, c. 10, s. 11.

¹³³ Bkz. Kehf, 18/94; Enbiya, 21/96.

Ye'cüc ve Me'cüc hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadislerde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde şu şekilde geçer:

“Dediler ki: “Ey Zülkarneyn, haberin olsun ki Ye'cüc ve Me'cüc burada bozgunculuk yapıyorlar. Onun için onlarla bizim aramızda bir set yapman şartıyla sana biz bir vergi versek olur mu?”¹³⁴

“Sonunda Ye'cüc ve Me'cüc'ü –tutan set- açılıp da, her tepeden saldırdıkları, ...”¹³⁵

Ye'cüc ve me'cüc tefsirlerde ülkede bozgunculuk, haksızlık ve tahrip yapan, ilkbaharda çıkıp her yeşilliği yiyen ve bütün kuru gıdaları da alıp götüren, ayrıca dil bilmeyen –kendi aralarında başkalarının anlamadığı bir dil ile konuşan- bir topluluk olarak anlatılmaktadır.¹³⁶

Elmalılı'ya göre ye'cüc ve me'cüc tüm yeryüzünü bozup, harap edecek olan bir topluluğun ismidir. İsimleri de Arapça 'ya başka bir dilden geçmiştir. Avrupalılar bu iki ismi “yagug ve magug” olarak kullanmışlar ve şeytan soyuna nispet etmişlerdir. Kıyamet alameti olan ye'cüc ve me'cüc vaktiyle bir veya iki kavmin özel ismi olsa da doğrusu ve herkesin bildiği gerçeğin, aslı ve soyu belirsiz, din ve millet tanımayan, kıyamete yakın çıkacak bir topluluk olmasıdır.¹³⁷

Zülkarneyn iki sed arasında anlayışı kıt, başka dil bilmeyen hemen hemen söz anlayamayacak, dertlerini ifade edemeyecek durumda olan bir kavimle karşılaşmıştır. Dilleri tuhaf, ifadeleri yetersiz olan bir kavme söz anlatabilmek için Zülkarneyn'e her şeyden bir sebep (vasıta) verilmiştir. Bununla beraber bunlar, ehlini bulunca güç oluşturabilecek işe yarayacak bir kavimdir. Bu kavmin hangi kavim olduğu Kur'an'da söylenilmemiştir. Zülkarneyn hem bir sed, hem bir süd (kapı) olan

¹³⁴ Kehf, 18/94.

¹³⁵ Enbiya, 21/96.

¹³⁶ Bkz. Zemahşeri, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil Fî Vucûhi't-Te'vil*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yay., İstanbul: 2018, c. 4, s. 124-126, 484-486; Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul: 2013, c. 3, s. 334-335, 471; Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, Bilimevi basın yayın, İstanbul: 2017, c. 8, s. 274-283; c. 9, s. 116-120; İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, Damla yayınevi, İstanbul: 2010, c. 5, s. 152-153; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*, Ekin yay., İstanbul: 1998, c. 3, s. 520-528; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan yay., İstanbul: ts., c. 11, s. 15-18, 417-418.

¹³⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 436-439.

öyle yüksek ve sağlam bir duvar bina etmiş ki ye'cüc ve me'cüc, seddi aşamamışlar ve delememişlerdir. Nice yüksek dağlar aşılmış, nice sağlam istihkâmlar delinmiş olduğu halde bu seddin aşıl原因ının nedeni, Zülkarneyn'in döktüğü sıradan olmayan bir maddedir. Ona göre bu akıcı madde, ilâhî bir kuvvettir.¹³⁸

Ebû Hureyre (r.a.)'den gelen rivayete göre: Rasûlullah (sas.), Kehf Suresinde bahsedilen sed hakkında şöyle buyurmuştur:

“Ye'cüc ve me'cüc hergün o seddi delmeye çalışırlar delmeye yaklaştıkları vakit başlarındaki amir onlara şöyle seslenir: “Dönün yarın delersiniz.” Allah ta ertesi güne o seddin oyulan kısmını öncekinden daha sağlam duruma getirir. Sonunda müddetleri dolup Allah onları insanlar üzerine salmayı isteyince başlarındaki yetkili dönün onu “İnşallah” yarın delersiniz diyerek inşallah kelimesini söyler onlar ertesi gün geldiklerinde seddi dünkü bıraktıkları şekilde bulurlar ve seddi delerek insanlar arasına çıkarlar. Bütün suları içerler, insanlar onlardan kaçar, oklarını göğe fırlatırlar oklar kana bulanmış vaziyette geri döner. Bunun üzerine şımarık bir durumda şöyle derler: “Yeryüzünde olanları kırıp geçirdik, gökte olanları da mağlub ettik.” Sonra Allah onların boyun köklerinde bir kurt meydana getirir de bu yüzden hepsi kırılıp yok olur giderler.” Rasûlullah (sas.) şöyle devam etti: “Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, O kırılıp yok olan ye'cüc ve me'cücün leşlerini yeryüzündeki tüm hayvanlar yiyecek ve çok güzel beslenerek etlenip yağlanacaklardır.”¹³⁹

Seyhan, hadislerde geçen “ye'cüc ve me'cüc” kelimesinin, Hz. Peygamber (sas.) döneminde kullanıldığında, sahabe tarafından “şeytanlaşmış insanlar” şeklinde bir sıfat olarak anlaşıldığını belirtmiştir. Ona göre bu ifadeyle, her zaman dünyada var olacak olan, kötülük yapan kötü insanlar kastedilir. Zamanla bu ifadenin sıfat olma vasfından ayrılıp eskiden yaşamış, aralarına set çekilmiş ancak kıyametten önce kıyametin bir alameti olarak tekrar yeryüzüne çıkacak bir topluluğun ismi gibi anlaşıldığı söylenmektedir.¹⁴⁰

Ye'cüc ve me'cücün hangi millet oldukları, aralarına çekilen seddin nerede olduğu gibi konularda zanları doğrultusunda tahminde bulunanlar olmuştur. Tıpkı deccal konusunda belirttiğimiz gibi, ye'cüc ve me'cüc konusunda da ye'cüc ve

¹³⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 435-437; Ayrıca bkz.; Zemahşeri, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*, c. 4, s. 124-126; Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vîl*, çev. Abdülvehhab Öztürk, c. 3, s. 334-335; Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. 8, s. 274-283; İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, c. 5, s. 152-153; M. İzzet Derze, *et-Tefsîru'l-Hadîs Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsîri*, c. 3, s. 520-528; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsîri*, c. 11, s. 15-18;

¹³⁹ Tirmizî, *Tefsir*, 19. Tirmizî, bu şekilde sadece bu rivâyetle bilindiği için bu hadise hasen garibtir, demektedir.

¹⁴⁰ Ahmet Emin Seyhan, “Ye'cüc ve Me'cüc ile Birlikte Hareket Etmenin Cehennemliklerin Sayısını Artıracağıyla İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars: 2018, c. 5, sayı: 9, s. 89-117.

me'cücün mahiyetlerinden bahseden rivayetler bulunduğu halde biz bu bölümde konumuz gereği ye'cüc ve me'cücün Mekke ile olan ilgisini ele alacağız.

2. 1. 3. 1. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) Rivayeti

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) rivayeti, Buharî'de hac bölümünde geçmektedir. Ancak Buharî'de hac bölümünde geçmesine rağmen ye'cüc ve me'cücden bahseden başka bir rivayetin Buharî ve Müslim'de fiten bölümünde¹⁴¹ geçtiği görülmüştür. Âlimlerde ye'cüc ve me'cüc konusunun çoğunlukla gelecekle ilgili olduğu kanaatinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, rivayetin fiten hadisleri kapsamında görülmesi ve Mekke ile ilgisi dolayısıyla bu bölümde, araştırmaya bu ve bir sonraki rivayet olan Şu'be (r.a) rivayetinin de alınması uygun görülmüştür. Rivayetler şu şekilde geçmektedir:

Ahmed → babam → İbrahim b. Tahmân → Haccâc b. Haccâc → Katâde → Abdullah b. Ebû 'Utbe → Ebû Saîd el-Hudrî → Nebi (sas.) senediyle:

"Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hac yapılacak; umre icra edilecek" buyurmuştur.¹⁴²

2. 1. 3. 2. Şu'be (r.a) Rivayeti

Tabiinden olan Şu'be'nin (r.a) mürsel rivayeti Buharî'de, Ka'be'ye ye'cüc ve me'cücden sonra da hac ve umre yapılabileceğini bildiren rivayetten sonra geçmektedir.

Ebân b. Yezîd ve İmrân el-Kattân → Katâde → Abdurrahman b. Mehdî → Şu'be → Nebi (sas.) senediyle:

*"Ka'be, hac yapılamaz hâle gelmeden kıyamet kopmaz."*¹⁴³

Buharî bu iki hadisi peş peşe tahriç etmiştir. Rivayetlerin birbiriyle tearuz halinde bulunduğunu söyleyenlere karşın Şu'be rivayetini de verdikten sonra ye'cüc ve me'cüc ile ilgili olan rivayetin daha yaygın olarak bilindiğini söylemiştir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Müslim, Fiten, 1/1-3.

¹⁴² Buharî, Hac, 47.

¹⁴³ Buharî, Hac, 47.

2. 1. 4. Ye'cüc ve Me'cüc'den Sonra da Hac ve Umre'nin Yapılabileceği Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması

Ye'cüc ve me'cüc konusunda kaynaklarda birçok rivayet¹⁴⁵ bulmak mümkün olmakla birlikte içinde Mekke veya Ka'be'den bahseden iki rivayete Buharî'nin hac bahsinde rastladık. Rivayetleri hac bahsinde geçmesine rağmen araştırmamıza dâhil etme sebeplerimizi rivayetleri yazmadan evvel belirttik. Rivayetler Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) ve Şu'be (r.a) tarikleriyle bizlere ulaşmıştır.

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) rivayeti sened ve metin olarak sahihtir. Ye'cüc ve me'cüc gibi geleceğe dair olduğu düşünülen rivayetler hakkında genel olarak iki görüş hâkimdir. İlk görüşe göre kıyametin bir alameti olarak ye'cüc ve me'cüc yeryüzüne dağıldığında Mekke'nin korunmuşluğu devam edecek ve insanlar hac veya umre yapmak için Mekke'ye ziyarette bulunabileceklerdir. Hatta bir sonraki başlıkta belirteceğimiz üzere Ka'be'nin tahrip edileceğine dair rivayetlerin incelenmesi konusu da göz önünde bulundurulduğunda, ye'cüc ve me'cücün seddi delip yeryüzüne dağılmasının, Ka'be'nin tahribatının vukuundan önce olacağı düşünülmektedir. İkinci görüşe göre ise bu rivayet, yeryüzünde her zaman var olan ve olmaya devam edecek olan kötü insanlar ve kötülükler artsa dahi Ka'be'de her daim hac ve umrenin yapılabileceği anlamı taşımaktadır.

Şu'be rivayetinde: İlk rivayete göre ye'cüc ve me'cüc'den sonra bile hac ve umre yapılacağı ifade edilirken, ikinci rivayette Ka'be'nin hac yapılamaz hale gelmeden kıyametin kopmayacağı bildirilmiştir. Bu iki rivayet görünüşte iki zıt anlam ifade ediyor gibi görünmektedir. Buharî, bu konuda birinci rivayetin daha yaygın olduğunu söylemiştir. Bu iki rivayet, Ka'be-i Muazzama'nın tahrip edileceği, bu itibarla haccın mümkün olmayacağı, ama insanların yine de Ka'be'nin bulunduğu yere gelip hac niyetiyle dolaşacakları söylenerek, "...Ka'be haccedilecek!" ifadesi izaha çalışılmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Buharî, Hac, 47.

¹⁴⁵ Buharî, Hac, 47; Enbiya, 10; Fiten, 29; Menâkıb, 25; Talak, 23; Müslim, Fiten, 1/1-3; İman, 96/379; Tirmizî, Fiten, 23.

¹⁴⁶ İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buharî*, ta'lik: Abdulazîz b. Abdullah b. Bâz, Beyrut: 1379, c. 3, s. 455; Aynî, Mahmûd b. Ahmed Bedrûddin, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buharî*, Beyrut: ts., c. 9, s. 236. Bkz. el-Cezerî, *Câmiu'l-Usul*, (trc.) Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak, (Mütercimnin notu), c. 9, s. 312.

2. 2. Fiten Hadislerinde Mescid-i Haram

Fiten hadislerinde geçen Mescid-i Haram ile ilgili rivayetler, Ka'be'nin kıyametten önce tahrip edileceği bilgisi ve Ka'be'yi yıkmaya gelecek bir düşman ordusunun yere batırılacağı bilgisini kapsamaktadır. Bu iki husus aşağıda başlıklar halinde ele alınacaktır.

2. 2. 1. Ka'be'nin Bir Habeşli Tarafından Tahrip Edileceği

Fiten hadislerinde Ka'be'nin birileri tarafından tahrip edileceğine dair rivayetler bulunmaktadır. Rivayetlerde tahribatı yapacak olan kişi veya kişilerin kimliği hakkında bazı bilgiler de verilmiştir. Buna göre çoğu rivayette geçen ortak söylem bu kişilerin Habeşli veya Habeş taraflarından olacağı şeklindedir. Hadislerde geçen Habeş'in bugün Doğu Afrika ülkesi olan Sudan tarafları olduğunu bilmekteyiz.¹⁴⁷

Ka'be'nin bir Habeşli tarafından tahrip edileceği yönündeki rivayetler bize Ebû Hureyre (r.a), İbn Abbas (r.a) ve Abdullah b. Amr (r.a) tarikleriyle ulaşmaktadır. Rivayetler aşağıda ele alınmıştır:

2. 2. 1. 1. Ebû Hureyre (r.a) Rivayeti

Ebû Hureyre (r.a) rivayetini; Buharî, hac bölümünde, Müslim, Fiten bölümünde, Nesâî, menâsikü'l-hac bölümünde tahric etmişlerdir. Sırasıyla rivayetler şu şekildedir:

2. 2. 1. 1. 1. Buharî Rivayeti

Ali b. Abdullah → Süfyan → Ziyâd İbn Sa'd → ez-Zuhrî → Saîd İbnu'l-Müseyyeb → Ebû Hureyre → Nebi (sas.) senediyle¹⁴⁸ ve

Yahya b. Bukeyr → Leys → Yûnus → İbn Şihab → Saîd İbnu'l-Müseyyeb → Ebû Hureyre → Rasûlullah (sas.) senediyle.¹⁴⁹

“Ka'be'yi, bacakları ince bir Habeşli tahrip edecek!” buyurmuştur.

¹⁴⁷ Cengiz Orhonlu, “Habeş Eyaleti” maddesi, *DİA*, 1996, c. 14, s. 363.

¹⁴⁸ Buharî, Hac, 47.

¹⁴⁹ Buharî, Hac, 49.

2. 2. 1. 1. 2. Müslim Rivayeti

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ile İbn Ebî Ömer → -Lafız EbûBekr'indir. - Süfyân b. Uyeyne → Ziyad b. Sa'd'dan → Zührî → Saîd → Ebû Hureyre → Nebi (sas.) senediyle:

*"Ka'be'yi, Habeşlilerden incecik baldırlı biri harap edecektir."*¹⁵⁰

Harmele b. Yahya da → İbn Vehb → Yûnus → İbn Şihab → İbnu'l-Müseyyeb → Ebû Hureyre → Rasûlullah (sas.) senediyle:

"Ka'be'yi Habeşlilerden incecik baldırlı biri harap edecektir." buyurdular.¹⁵¹

Kuteybe b. Saîd → Abdulaziz -yaniDerâverdî- Sevr b. Yezîd → Ebû'l-Gays → EbûHureyre → Rasûlullah (sas.) senediyle:

"İnce bacaklı bir Habeşli Beytullah'ı tahrip edecek!" buyurdular.¹⁵²

2. 2. 1. 1. 3. Nesâî Rivayeti

Kuteybe → Süfyân → Ziyad b. Sa'd → Zühri → Saîd b. Müseyyeb → Ebû Hureyre → Rasûlullah (sas.) senediyle:

*"Ka'be'yi Habeşlilerden incecik baldırlı biri harap edecektir."*¹⁵³

Ebû Hureyre (r.a) kanalıyla gelen Ka'be'nin bir Habeşli tarafından tahrip edileceği yönündeki rivayetlerde elimizde toplam altı varyant bulunmaktadır. Bu rivayetlerin beşi aynı lafızlarla rivayet edilmiş, Müslim'de geçen üç varyantın üçüncüsünde "Ka'be" kelimesi yerine "Beytullâh" kelimesinin geçtiği görülmüştür.

Genel olarak Ebû Hureyre (r.a) rivayetinde varyantlar arası farklılıkların fazla olmadığı görülmüştür. İlgili her rivayet Ka'be'nin Habeş taraflarından gelecek ince bacaklı biri tarafından tahrip edilecek olmasından bahsetmektedir.

¹⁵⁰ Müslim, Fiten, 18/57.

¹⁵¹ Müslim, Fiten, 18/58.

¹⁵² Müslim, Fiten, 18/59.

¹⁵³ Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 125.

2. 2. 1. 2. İbn Abbas (r.a) Rivayeti

İbn Abbas (r.a) rivayeti Kütüb-i sitte içinde sadece Buharî’de hac bölümünde geçmektedir.

2. 2. 1. 2. 1. Buharî Rivayeti

Amr b. Ali → Yahya b. Saîd → Ubeydullah b. Ahnes → İbn Ebî Müleyke → İbn Abbas → Nebi (sas.) senediyle:

*"Ka'be'yi yıkacak olan o ayırık iri ayaklı, güdük kafalı (koyu siyah) Habeşli'yi Ka'be'nin taşlarını birer birer söker halde görür gibiyim!"*¹⁵⁴

2. 2. 1. 3. Abdullah b. Amr (r.a) Rivayeti

Abdullah b. Amr (r.a) rivayeti Müslim’de fiten bölümünde, Ebû Dâvud’da melâhim bölümünde geçmektedir. Rivayetler sırasıyla şu şekilde geçmektedir:

2. 2. 1. 3. 1. Müslim Rivayeti

Ubeydullah b. Muâzel-Anberî → babam → Şu’be → Nu’mân b. Sâlim → Ya’kûb b. Âsım b. Urve b. Mes’ûd es-Sekafî → Abdullah b. Amr → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Abdullah b. Amr’ı dinledim. Kendisine bir adam gelmişti. Adam:

-“Senin insanlara rivayet etmekte olduğun şu hadis nedir? Kıyamet, şu şu zamana kadar kopacaktır diyormuşsun!” dediğini ve Abdullah’ın da şu cevabı verdiğini işittim: “Sübhânellâh yahut Lâ ilâhe illallah veya buna benzer bir söz söyledi. Hakikaten ilelebet kimseye bir şey rivayet etmemek içimden geçti. Ben ancak şunu söyledim. Siz az zaman sonra büyük bir hadise göreceksiniz. Ka’be yıkılacak ve şöyle şöyle olacak sonra dedi ki: Rasûlullah (sas.) şöyle buyurdular: “Deccal ümmetimin içinde ortaya çıkacak ve kırk –gün mü, ay mı, sene mi dediğini hatırlamıyorum- kalacak. Derken Allah, Meryem oğlu İsa’yı gönderecektir. O Urve b. Mes’ûd gibidir ve deccalı arayacak ve onu helâk edecek. Sonra insanlar yedi sene duracak; iki kişi arasında düşmanlık olmayacaktır. Sonra Allah Şam tarafından soğuk bir rüzgâr gönderecek ve yeryüzünde kalbinde zerre kadar hayır veya iman bulunan hiçbir kimse kalmayacak, hepsinin ruhunu kabzedecektir. Hatta sizden biri bir dağın içine girse bile, rüzgâr oraya kadar girip onun da ruhunu kabzedecek.” Ben bunu Rasûlullah (sas.)’dan işittim. Buyurdular ki: “Bunun üzerine insanların kötü takımı kuş hafifliğinde ve yırtıcı tabiatında kalacaklar. Ne bir iyilik tanıyacaklar ne de bir kötülük men edecekler. Şeytan kendilerine temessül ederek:

-Bana icabet etmiyor musunuz, diyecek. Onlar da:

-Bize ne emredersin, cevabını verecekler ve onlara putlara tapmayı emrecek. Onlar bu şekilde rızıkları bol ve hayatları güzellikle devam ederken Sûr’a

¹⁵⁴ Buharî, Hac, 49.

üfürülecek. Onu duyan herkes boyun bükecek ve boyun kaldıracaktır. Onu ilk duyan kişi, develerinin havuzunu sıvayan biridir. Adam hemen düşüp ölecek, diğer insanlar da düşüp ölecekler. Sonra Allah çığ, yahut gölge gibi –burada tereddüt eden râvi Numan b. Sâlim’dir- bir yağmur gönderecek –veya indirecek- ve bu yağmurla insanların cesetlerini yerden bitirecek. Sonra tekrar Sûr’a üfürülecek ve insanlar kalkıp bakacaklar. Sonra: “Ey insanlar! Rabbinize gelin! Şunları ise durdurun, çünkü onlar hesaba çekilecekler”¹⁵⁵ denecek. Sonra onlara: “Cehenneme gidecek olanları ayırın!” denecek. “Kaç kişiden kaç?” diye sorulacak. “Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu!” denecek. İşte çocukları ihtiyarlatacak olan ve ‘baldırın açılacağı gün’¹⁵⁶ bu gündür!”¹⁵⁷

2. 2. 1. 3. 2. Ebû Dâvud Rivayeti

El-Kasım b. Ahmed el-Bağdadî → Ebû Âmir → Züheyr b. Muhammed → Musa b. Cübeyr → Ebû Umame b. Sehl b. Hanîf → Abdullah b. Amr → Nebi (sas.) senediyle:

“Habeşliler sizi terk ettikçe onları terk edin. Zira Ka’be’nin hazinesini sadece zü’s-süvaykateyn (ince bacaklı olan kimse) çıkaracaktır.” buyurmuştur.¹⁵⁸

2. 2. 2. Ka’be’nin Bir Habeşli Tarafından Tahrip Edileceği Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması

Hadisin, Ebû Hureyre (r.a)’den rivayet edilen metinleri Buharî, Müslim ve Nesâî’de yer almaktadır. Ebû Hureyre yoluyla gelen bu rivayetlerde sadece ince bacaklı Habeşli bir adamın Ka’be’yi tahrip edeceği bilgisine yer verilmiştir.

Abdullah b. Amr (r.a)’dan rivayet edilen metinler Müslim ve Ebû Dâvud’da nakledilmektedir.

Hadisin, Abdullah b. Amr (r.a) yoluyla nakledilen Müslim’deki rivayetinde Ka’be’nin yıkılacağından ve sonrasında olacıklardan bahsedilmektedir. Ancak bu rivayette Ka’be’yi yıkacak olan kişinin Habeşli olup olmadığı ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Ebû Dâvud’un naklettiği Abdullah b. Amr (r.a) rivayetinde ise öncelikle Habeşliler Müslümanlara saldırmadığı müddetçe onlara sataşılmması, bilakis kendi

¹⁵⁵ Saffat, 37/24.

¹⁵⁶ Kalem, 68/42.

¹⁵⁷ Müslim, Fiten, 23/116.

¹⁵⁸ Ebû Dâvud, Melâhim, 11.

hallerine bırakılması emredilmekte, sonra da Ka'be'nin hazinesinin ince bacaklı olan kimse tarafından çıkarılacağı bildirilmektedir.

Ebû Hureyre (r.a)'den nakledilen Buharî, Müslim ve Nesâî rivayetlerinde Habeşlilerin terk edilmeleri gerektiğine yönelik ifade yer almamakta, defineden (hazineden) de bahsedilmemektedir. Bu rivayetlerde sadece Ka'be'nin Habeşliler tarafından yıkılacağı haber verilmektedir.

Ka'be'nin Habeşliler tarafından yıkılması O'nun yeryüzünden kalkması demektir. İbn Mulakkin, Ka'be yıkılmadan önce yedi yıl boyunca kimse tarafından hacedilmeyeceğini, sonra yıkılacağını, Kur'an'ın öncelikle Mushaflardan sonra da kalplerden silineceğini, insanların şiir, müzik ve cahiliye hikâyeleriyle meşgul olacağını, bu arada deccalın ortaya çıkacağını ve Hz. İsa (a.s)'ın da ineceğini ve deccalı öldüreceğini bildirmektedir.¹⁵⁹

Ebû Dâvud'un naklettiği Abdullah b. Amr (r.a) rivayetinde yer alan Kâ'be'nin definesinin çıkartılmasından maksat, Ka'be'nin yıkılıp altındaki gömülü hazinenin çıkartılması olarak açıklanmıştır.¹⁶⁰

Farklı tariklerden oluşan Ebû Hureyre (r.a) rivayetindeki ortak söylem, Ka'be'nin Habeşli ya da Habeş taraflarından gelecek olan biri veya birileri tarafından kıyametten önce olacağı düşünülen bir zamanda harap/tahrip edilecek olmasıdır.

İbn Abbas (r.a) rivayetinde ayırık bacaklı olan bir Habeşli tarafından Ka'be'nin taşlarının birer birer söküleceği geçerken Abdullah b. Amr (r.a) rivayetinde Habeşlilerden sakınmamız gerektiği çünkü Ka'be'nin hazinesinin ince bacaklı bir Habeşli tarafından çıkarılacağı geçmektedir. Habeşlilerden murad, Sudanlıların bir nevidir. Hadisten murad, Ka'be'yi zayıf bir Habeşlinin harap edeceğini bildirmektir.¹⁶¹

Rivayetlerde geçen Habeşlilerle ilgili ortak bir söylem de Ka'be'yi yıkacak olan bu kişi ya da kişilerin ince bacaklı veya incecik baldırlı olacağı yönündedir.

¹⁵⁹ İbn Mulakkin, *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmii's-Sahîh*, Dimeşk: 1429/2008, c. 11, 335; Aynî, *Umdetü'l-Karî*, Beyrut, ts., c. 9, 233, (Şamile, 3. 64'den)

¹⁶⁰ el-Azimâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, Beyrut: 1415, c. 11, 285, (Şamile, 3. 64'den).

¹⁶¹ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, s. 5114.

Hadiste geçen “süveyka” kelimesi, “sâk” lafzının ism-i tasğiridir. Sâk da, bacak, baldır anlamına gelir. Bunun küçültme sıfatı olan “süveyka” ise ince bacak, baldırcık anlamına gelir.¹⁶²

Bu olayın zamanı hususunda da görüş beyan edenler olmuşsa da kıyametten önce olacağı ekseriyetle kabul edilmektedir. Nitekim bu görüşü *"Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hac yapılacaktır; umre icra edilecek"*¹⁶³ Hadis-i Şerif'i de desteklemektedir.

2. 2. 3. Ka'be'yi Yıkmaya Gelecek Bir Düşman Ordusunun Yere Batırılması

Ka'be'yi yıkmaya gelecek bir ordunun yere batırılması bahsi daha çok fiten hadisleri içinde yer almaktadır. Bu olayın yine kıyametten önce vuku bulacağı öngörülmektedir. Nitekim tarihte bu amaçla Ka'be'ye giden ve ilahi cezaya çarptırılan Ebrehe'nin ordusunu¹⁶⁴ bilmekteyiz. Bu olay da Peygamberimiz (sas.)'in bu hadisinden çok önce yaşanmıştır. Tarihi veriler de göz önünde bulundurulduğunda Ka'be'yi yıkmaya gelecek bir düşman ordusu ve yere batırılmaları henüz gerçekleşmediğinden bu olay, kıyametten önce gerçekleşecek, kıyametin büyük alametlerinden bir tanesi olarak genel kabul görmektedir.

Ancak ilgili rivayetlerin Abdullah b. Zübeyr ordusu ile ilgili olduğunu düşünüp Hz. Peygamber (sas.)'e aidiyetini kabul etmeyenler de bulunmaktadır. Onlara göre bu haberler bazen, hicri birinci asırda meydana gelen siyasi mücadeleler ve toplumsal çatışmalara taraf olanların meşruiyet kavgası, bazen de bu olayların

¹⁶² el-Cezerî, *Câmiu'l-Usul*, (trc.) Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak, (Mütercimnin notu), c. 9, s. 342.

¹⁶³ Buhârî, Hac, 47.

¹⁶⁴ Bu olay hakkında nazil olan Kur'an-ı Kerim'in 105. suresinde ordu mensuplarından “ashâbü'l-fil” şeklinde bahsedilmesi askerin önünde bir fil bulunduğunu göstermekte ve bundan dolayı söz konusu sureye “Fil Suresi” adının verilmesi gibi olaya da “Fil Vak'ası” denilmektedir. 537 yılında idareyi ele geçiren ve mutaassıp bir hristiyan olan Habeş Krallığı'nın müstakil Yemen valisi Ebrehe el-Esrem Hristiyanlığı yaymak için bölgede yoğun çalışmalara başladı. Arapların Ka'be'yi ziyaret için Mekke'ye gittiklerini görünce bu binanın hangi malzemeden yapıldığını ve örtüsünü sordu; taştan olduğunu ve örtüsünün farklı yerlerden geldiğini öğrenince de, San'a'da, İslâm kaynaklarında Kulleys/Kalis şeklinde geçen (Grekçe ekklessia, Türkçe'de kilise) büyük bir katedral inşa ettirdi ve tezyinatı için Bizans'tan mermer ve mozaik ustaları getirtti. Şarkiyatçı Rudolf Strothmann, şehrin ortasında yer alan ve halk arasında “Küçük Ka'be” adıyla anılan çifte minareli San'a Ulucamii'nin bu katedralin camiyeKinâniler'in gelip kiliseyi tavaf etmelerini istedi; ancak onlar isteğini reddettikleri gibi gönderdiği elçiyi de öldürdüler. Bunun üzerine Ebrehe, Hristiyanlığın yayılmasına Ka'be'nin engel teşkil ettiği sonucuna vararak onu yıkmaya karar verip içinde Mahmûd adlı filin de bulunduğu büyük bir ordu ile Mekke üzerine yürüdü. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, “Fil Vak'ası” maddesi, *DİA*, 1996, c. 13, s. 70-71.

sebebinin anlamak ve makul bir izahını yapmak isteyenlerin çabası sonucunda doğmuştur. Bu görüşü benimseyenler ilgili rivayetlerin ravilerinin çoğunluk olarak peygamber hanımlarından seçilmesinin, daha önce kimsenin duymadığı rivayetlerin insanlara kolay kabul ettirilmesi adına olduğu fikrini savunmaktadırlar.¹⁶⁵

Konu ile ilgili rivayetler bize Ümmü Seleme (r.a), Hz. Hafsa (r.a), Hz. Aişe (r.a), Ebû Hureyre (r.a), Hz. Safiyye (r.a) tarikleriyle ulaşmaktadır.

2. 2. 3. 1. Ümmü Seleme (r.a) Rivayeti

Ümmü Seleme (r.a) rivayetini; Müslim, fiten bölümünde; Tirmizî, fiten bölümünde; Ebû Dâvud, Mehdi bölümünde; İbn Mâce de fiten bölümünde tahrîc etmiştir. Sırasıyla rivayetler şu şekildedir:

2. 2. 3. 1. 1. Müslim Rivayeti

Kuteybe b. Saîd → Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve İshak b. İbrahim → Cerîr, Abdulaziz b. Rufey → Ubeydullah b. el-Kıptiyye → (Ben de beraberlerinde olduğum halde) Hâris b. Ebî Rabia ile Abdullah b. Safvan → Ümmü'l-Müminin Ümmü Seleme → Nebi (sas.) senediyle:

Hâris b. Ebî Rabia ile Abdullah b. Safvan, Ümmü'l-Müminin Ümmü Seleme'nin yanına girdiler de ona batırılacak olan orduyu sordular. Bu mesele İbnü'z-Zübeyr'in hilafeti günlerindeydi. Ümmü Seleme şunu söyledi: Rasûlullah (sas.): "Ka'be'ye biri sığınacak ve kendisine bir ordu gönderilecek. Bunlar yerin bir çölünde iken yere batırılacaklardır." buyurdu. Ben:

-Ya Rasûlallah! O halde zorla götürülenin hali ne olacak, dedim.

-“Onlarla beraber o da batırılacak lakin o kıyamet gününde niyetine göre diriltilecektir,” buyurdular.¹⁶⁶

2. 2. 3. 1. 2. Tirmizî Rivayeti

Nasr b. Ali el-Cehdami → Süfyân → Muhammed b. Sûka → Nâfi' b. Cübeyr → Ümmü Seleme → Nebi (sas.) senediyle:

Rasûlullah (sas.) yere batırılan bir ordudan bahsedince Ümmü Seleme: “Belki o ordudan içersinde zorla oraya katılmış olanlar da vardır” dedi.

¹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Ünal, “Hz Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti”, *İslamiyat Dergisi*, Ankara: 1998, c. 1, sayı: 2, s. 38-51.

¹⁶⁶ Müslim, Fiten, 2/4.

Rasûlullah (sas.): “Onlar niyetlerine göre mahşer yerinde diriltileceklerdir”¹⁶⁷ buyurdu.

2. 2. 3. 1. 3. Ebû Dâvud Rivayeti

Muhammed b. Müsennâ → Muâz b. Hişâm → Babam → Katâde → Salih Ebû Halil → Sâhib → Ümmü Seleme → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Ümmü Seleme’den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sas.) şöyle buyurmuştur: “Bir Halife’nin ölümü esnasında ihtilaf çıkacak; bunun üzerine Medine’den biri Mekke’ye kaçacak, Mekke halkından bazıları da ona gidecek, istememesine rağmen onu bulunduğu yerden çıkaracaklar ve Hacerü’l-Esved Rûknü ile Makam-ı İbrahim arasında kendisine biat edecekler. Sonra ona Şam’dan bir ordu sevk edilir, bu ordu Mekke ile Medine arasındaki Beydâ’da yere batırılır. İnsanlar bunu görünce, Şam’ın abdalları ve Irak’ın ileri gelenleri gelip ona biat ederler. Sonra dayıları Kelb kabilesinden olan Kureyş’ten bir adam çıkar ve ona karşı bir ordu gönderir. Ama onlar, bu orduya galip gelirler. Bu ordu, Kelb kabilesinin gönderdiği bir ordudur. Kelbîlerin ganimetine katılmayan zarardadır. Halife ganimeti taksim eder ve insanlar arasında da Peygamberlerinin sünneti ile amel eder. Artık İslâm, yeryüzüne tam olarak yerleşir. Halife yedi yıl hayatta kalır, sonra vefat eder. Müslümanlar onun cenaze namazını kılarlar.”¹⁶⁸

2. 2. 3. 1. 4. İbn Mâce Rivayeti

Muhammed b. Sabbâh ve Nasr b. Ali ve Harun b. Abdullah el-Hammâl → Süfyân b. Uyeyne → Muhammed b. Sûka → Nâfi’ b. Cübeyr → (Müminlerin anası) Ümmü Seleme → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Hz. Peygamber (sas.) yere batırılacak ordudan bahsetti. Bunun üzerine Ümmü Seleme (r.anha):

-Ya Rasûlallah! O ordunun içinde (kendilerine katılmaya) zorlanmış kimse olabilir (onun hali ne olacak)? diye sordu.

-O: “Onlar (kıyamet günü) niyetlerine göre diriltirler” buyurdu.”¹⁶⁹

Ümmü Seleme (r.anha) rivayeti; bir tanesi Müslim’de, bir tanesi Tirmizî’de, bir tanesi Ebû Dâvud’da ve bir tanesi de İbn Mâce’de olmak üzere dört varyant olarak bulunmaktadır. Rivayetin Müslim’de geçen varyantında bu olayın Abdullah b. Zübeyr’in hilafeti günlerinde olduğu yazılı ise de bu ifade rivayetin Tirmizî, Ebû

¹⁶⁷ Tirmizî, Fiten, 10.

¹⁶⁸ Ebû Dâvud, Mehdi, 1.

¹⁶⁹ İbn Mâce, Fiten, 30.

Dâvud ve İbn Mâce’de geçen varyantlarında bulunmamaktadır. Müslim’de geçen rivayete göre: Hz. Peygamber (sas.) Ka’be’ye birinin sığınacağını ve ona bir ordu gönderileceğini, bu ordunun da yerin bir çölüne geldikleri zaman batırılacağını bildirdi. Ümmü Seleme o orduya zorla götürülenlerin ne olacağını sorduğunda Hz. Peygamber (sas.) onların da batırılacağını ancak kıyamet gününde niyetlerine göre diriltileceklerini haber vermiştir. Ordunun batırılacağı yer hakkında Ümmü Seleme (r.anha) “yerin bir çölü” ifadesini kullanırken Ebû Ca’fer bu çölün Medine’nin bir çölü olduğunu haber vermiştir.¹⁷⁰

Tirmizî rivayetinde; Hz. Peygamber (sas.)’in yere batırılacak ordudan bahsetmesi, Ümmü Seleme (r.anha)’nın ordu içerisine zorla katılanların durumunu sorması ve onların niyetlerine göre diriltilecekleri bilgisi geçmektedir. Tirmizî, hadisin bu şekliyle hasen garîb olduğunu bildirmektedir.¹⁷¹ İbn Mâce rivayetinde de Hz. Peygamber (sas.)’in yere batırılacak ordudan bahsettiği sırada Ümmü Seleme (r.anha)’nın ordu içine zorla katılmış kimseler varsa durumlarının nasıl olacağını sorması ve onların niyetlerine göre diriltilecekleri bilgisi geçmektedir. Müslim rivayetinde, ordunun içine zorla katılanların durumu hakkında bildirilen niyetlerine göre diriltilecekleri haberinin zamanını anlatmak üzere “yevme’l-kıyâmeti” ibaresi bulunurken Tirmizî ve İbn Mâce rivayetinde bu veya benzer bir ibare bulunmamaktadır. Müslim rivayetinde, niyetlerine göre diriltileceklerden bahsedilirken tekil zamir-fiil kullanılmış; rivayetin Tirmizî ve İbn Mâce rivayetlerinde geçen niyetlerine göre diriltilecek olanlar haber verilirken ise çoğul zamir ve fiil kullanıldığı görülmüştür.

Rivayetin Ebû Dâvud’da yer alan varyantında; bir halifenin ölümüyle birlikte ihtilaf çıkacağı, bunun üzerine Medineli birinin Mekke’ye kaçacağı, Mekke halkından bazılarının onun yanına gidip istememesine rağmen onu bulunduğu yerden çıkarıp Hâceru’l-Esved taşı ile makam-ı İbrahim arasında ona biat edecekleri, sonrasında O’na Şam’dan bir ordu gönderileceği ve bu ordunun Mekke ile Medine arasında yer alan Beydâ’da batırılacağı, insanların bu olaya şahit olmaları üzerine

¹⁷⁰ Ahmed b. Yunus → Züheyr → Abdulaziz b. Rufey bu isnadla rivayet etti. Onun hadisinde şu da vardı: “Dedi ki bunun üzerine ben Ebû Cafer’e rastlayarak “Ümmü Seleme ancak yerden bir çöl olduğunu söyledi. ” dedim. Ebû Cafer: “Asla! Vallahi o Medine’nin çölüdür. ” dedi. ” Bkz. Müslim, Fiten, 2/5.

¹⁷¹ Tirmizî, Fiten, 10.

Şam ve Irak'ın ileri gelenlerinin gelip O'na biat edecekleri geçmektedir. Daha sonra Kelb kabilesinden olan bir Kureyşli'nin O'na karşı bir ordu göndereceği, onların bu orduya galip gelecekleri, Kelbîlerin ganimetine katılmayanın zararda olacağı, halifenin ganimeti paylaştırıp insanlar arasında Hz. Peygamber (sas.)'in sünneti üzere süreceği bildirilir. Devamında artık İslam'ın yeryüzüne tam bir şekilde yerleşeceği, halifenin yedi yıl veya bir başka rivayete göre dokuz yıl hayatta¹⁷² kaldıktan sonra vefat edeceği ve Müslümanların O'nun cenaze namazını kılacakları haber verilir. Bu rivayette de Ka'be'ye gönderilecek ordunun batırılacağı bildirilmektedir.

Batırılma olayının “Beydâ” denilen yerde olacağı Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce rivayetlerinde yer almamaktadır. Medineli birinin Mekke'ye kaçıp Hâceru'l-Esved taşı ile makam-ı İbrahim arasında kendisine istememesine rağmen biat edilecek olması ile Kureyş'ten olan bir adam tarafından ona bir ordu gönderilecek olması ve o orduya galip gelinip ganimetinin paylaşılacağı haberi de Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce rivayetlerinde bulunmamaktadır. Orduya zorla katılanların niyetlerine göre diriltilecekleri bilgisinin ise Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce rivayetlerinde yer alırken Ebû Dâvud rivayetinde bulunmadığı görülmüştür.

2. 2. 3. 2. Hz. Hafsa (r.a) Rivayeti

Hz. Hafsa (r.a) rivayetini; Müslim, fiten bölümünde; Nesâî, menâsikü'l-hac bölümünde; İbn Mâce, fiten bölümünde tahric etmişlerdir. Rivayetler sırasıyla şu şekildedir:

2. 2. 3. 2. 1. Müslim Rivayeti

Amru'n-Nâkîd ile İbn Ebî Ömer –Lafız Amr'ındır- → Süfyân b. Uyeyne → Ümeyye b. Safvân → dedesi Abdullah b. Safvân → Hafsa → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“Bu Beyt'e bir ordu gaza etmek için mutlaka kastedecektir fakat yerin bir çölüne vardıkları zaman ortada bulunanları batırılacak, ödekileri sondakilerine haykıracaklar sonra onlarla batırılacaklar ve onlardan haber veren serseriden başka kimse kalmayacaktır. ” buyurmuştur. Bunun üzerine bir adam: “Sana şahit olurum ki

¹⁷² Hişâm ed-Destüvâî'den nakleden bazı râviler belirlenen tarih için dokuz yıl dediler.

Hafsa'nın üzerinden yalan söylemedin, Hafsa'ya da şahit olurum ki Peygamber (sas.)'in üzerinden yalan söylememiştir. " dedi.¹⁷³

Muhammed b. Hâtim b. Meymûn → Velîd b. Salih → Ubeydullah b. Amr → Zeyd b. Ebî Üneyse → Abdulmelik el-Âmirî → Yusuf b. Mâhek → Abdullah b. Safvân → Ümmü'l-Müminin (Hafsa) → Rasûlullah (sas.) senediyle:

*"Bu Beyt'e kuvveti, sayısı ve hazırlığı olmayan bir kavim sığınacaktır. Kendilerine bir ordu gönderilecek fakat bunlar yerin bir çölüne vardıklarında batırılacaklardır. " buyurmuşlar.*¹⁷⁴

2. 2. 3. 2. 2. Nesâî Rivayeti

Muhammed b. Dâvud el-Missısıyyu → Yahya b. Muhammed b. Sâbık → Ebû Üsâme → Abdüsselâm ed-Dâlânî → Amr b. Mürre → Salim b. Ebî el- Ce'd → kardeşi → İbn Ebî Râbia → Hz. Ömer (r.a)'ın kızı Hafsa → Rasûlullah (sas.) senediyle:

"Bu Harem-i Şerif'e bir ordu sevk edilecek, Beydâ'ya geldiklerinde öncülerini, artçıları, merkezdekiler hepsi de mahvolacaklar. " buyurmuştu. Bunun üzerine ben:

"-Ya içlerinde müminler de varsa!" dedim. Rasûlullah (sas.):

*"- O zaman orası onlara mezar olur" buyurdu.*¹⁷⁵

Hüseyin b. İsa → Süfyân → Ümeyye b. Safvân b. Abdullah b. Safvân → dedesi → Hafsa → Rasûlullah (sas.) senediyle:

*"Bu Ka'be'yi almak için bir ordu yola çıkacak, Beydâ'ya geldiklerinde ortadakiler helak olacaklar. Bunun üzerine önde ve arkada bulunanlar bağrışacaklar fakat hepsi de helak olacaklar. İçlerinden sadece durumu haber vermek için ayrılan kurtulacak." Bu rivayeti nakledenlerden Süfyân, Ümeyye'ye: "İnanıyorum ki sen dedenden duymadığın bir şeyi ona atfetmiyorsun, yine inanıyorum ki deden de Hafsa'ya iftira etmiyor, şuna da inanıyorum ki Hafsa da Hz. Peygamber (sas.) adına yalan uydurmuyor" dedi.*¹⁷⁶

¹⁷³ Müslim, Fiten, 2/6.

¹⁷⁴ Müslim, Fiten, 2/7. Ravi Yusuf b. Mâhek: "Şamlılar o gün Mekke'ye yürüyorlardı." demiş. Bunun üzerine hocası Abdullah b. Safvân: "Beri bak! Vallahi o bu ordu değildi." cevabını verdi. Zeyd b. Ebî Üneyse'nin bildirdiğine göre Abdulmelik el-Âmirî → Abdurrahman b. Sâbit → Hâris b. Abdullah b. Ebî Rabia → Ümmü'l-Müminin (Hafsa) senediyle bu hadis Yusuf b. Mâhek'in hadisi gibi nakledilmiş, ancak bu hadiste Abdullah b. Safvân'ın söylediği ordu zikredilmemiştir.

¹⁷⁵ Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 112.

¹⁷⁶ Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 112.

2. 2. 3. 2. 3. İbn Mâce Rivayeti

Hişam b. Ammâr → Süfyân b. Uyeyne → Abdullah b. Safvân (b. Ümeyye b. Halef) → (Müminlerin anası) Hafsa → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“(Son zamanlarda) Muhakkak bir ordu şu Ka’be’yi yıkmaya kastedecektir. Nihayet o guruh Beydâ denilen yere geldikleri zaman onların orta tabakası yere batırılır ev önde gidenleri arkadakilerine haykırıpta bulunur. Sonra onlar da yere batırılır. Artık kaçıp da kendilerinden haber verecek olandan başka onlardan hiç kimse kalmaz.” (Abdullah b. Safvân) demiştir ki: Sonra Haccâc (b. Yusuf’un) ordusu gelince biz o guruhun bu ordu olduğunu sandık. Son (bu ordunun yere batırılmaması sebebiyle o guruh olmadığı anlaşılnca) bir adam (bana): Ben senin Hafsa (r.anha) adına yalan söylemediğine ve Hafsa (r.anha)’nın da Peygamber (sas.) adına yalan söylemediğine şahitlik ederim.¹⁷⁷

H. Hafsa (r.anha) rivayeti Müslim’de iki varyant, Nesâî’de iki varyant ve İbn Mâce’de bir varyant olarak bulunmaktadır. Rivayetin Müslim’de geçen ilk varyantına göre Ka’be’ye bir ordu gelecek ve yerin bir çölüne geldikleri zaman batırılacaklar ve onlardan geriye bu olayı haber verecek birinden başka kimse kalmayacaktır. Bunun üzerine rivayeti işiten bir adam “sana şahit olurum ki Hafsa’nın üzerinden yalan söylemedin, Hafsa’ya da şahit olurum ki Peygamber (sas.) üzerinden yalan söylememiştir” demiştir. Müslim’de geçen ikinci varyantta rivayet şu şekilde geçmektedir: Ka’be’ye kuvveti, sayısı ve hazırlığı olmayan bir kavim sığınacak, kendilerine bir ordu gönderilecek ve ordu yerin bir çölüne geldikleri zaman batırılacaktır.

Rivayetin Müslim’de geçen ilk varyantında Ka’be’ye sığınacak olan bir kavimden bahsedilmemektedir. Rivayeti işitip “şahitlik ederim ki Hafsa’nın üzerinden yalan söylemedin ve H. Hafsa (r.anha) da H. Peygamber (sas.) üzerinden yalan söylememiştir” diyen adam rivayetin Müslim’de geçen ilk varyantında yer alırken ikinci varyantında bulunmamaktadır. İlk varyantta batırılacak ordudan geriye bir kişinin kalıp olanları haber vereceği bilgisi bulunurken aynı bilgiye rivayetin ikinci varyantında rastlanılmamıştır.

Rivayetin Nesâî’de geçen ilk varyantına göre: Ka’be’ye bir ordu gönderilecek, Beydâ’ya geldiklerinde ordu içindeki herkes batırılacaktır. H. Hafsa (r.anha)’nın “ya içinde müminler de varsa” sorusu üzerine H. Peygamber (sas.), o

¹⁷⁷ İbn Mâce, Fiten, 30.

zaman orasının onlara da mezar olacağını haber vermiştir. Rivayetin ikinci varyantında Ka'be'yi almak için bir ordunun yola çıkacağı, Beydâ'ya geldiklerinde ortada olanların batırılacağı, önde ve arkada olanların bağrışacakları ancak onların da helak olacakları geçmektedir. Devamında içlerinde sadece durumu haber vermek için ayrılanın kurtulacağı bildirilmektedir. Rivayetin sonunda, Müslim rivayetinin ilk varyantında da benzer şekilde yer alan “inanıyorum ki Hz. Hafsa (r.anha)’ya iftira etmiyorsun ve inanıyorum ki o da Hz. Peygamber (sas.) adına yalan uydurmuyor” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade Müslim rivayetinde, rivayeti işiten bir adama aitken Nesâî rivayetinde bu ifadeyi Süfyân, Ümeyye’ye kullanmaktadır.

Nesâî rivayetinin ilk varyantında ordu içinde yer alan herkesin batırılacağı bilgisi bulunurken ikinci varyantta bu durumu haber vermek için ayrılan kişinin kurtulacağı bildirilmiştir. Rivayetin ilk varyantında yer alan Hz. Hafsa (r.anha)’nın sorusunun ikinci varyantta yer almadığı görülmüştür. Müslim rivayetinin ilk varyantının son kısmında bulunan, Nesâî rivayetinin de ikinci varyantının son kısmında yer alan ifadenin, yine Nesâî rivayetinin ilk varyantında bulunmadığı görülmüştür.

İbn Mâce’de geçen Hz. Hafsa (r.anha) rivayetine göre: Ka'be'yi yıkmaya bir ordu kastedecek, Beydâ denilen yere geldikleri zaman ortadakiler yere batırılacak, önde gidenler arkada olanlara haykırıpta bulunacak ve onlar da yere batırılacaktır. Onlardan geriye haber vermek için kaçıp gidenden başka kimse kalmayacaktır. Abdullah b. Safvân bahsedilen ordunun Haccâc b. Yusuf’un ordusu olduğunu sandıklarını söylemiştir. Sonra bir adam “Hafsa (r.anha) adına yalan söylemediğine ve Hafsa (r.anha)’nın da Peygamber (sas.) adına yalan söylemediğine şahitlik ederim” demiştir. Bu ifade, Hz. Hafsa (r.anha) rivayetinde yer alan her varyantta geçmese de, aynı ifadenin Müslim, Nesâî ve İbn Mâce rivayetlerinin muhakkak bir varyantında geçtiği görülmüştür. Aynı şekilde batırılacak ordudan geriye haber vermek için bir kişinin kalacağı bilgisi, Hz. Hafsa (r.anha) rivayetinin her varyantında bulunmasa dahi, bu bilginin, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce rivayetlerinin bir varyantında geçtiği görülmektedir.

Hz. Hafsa (r.anha) rivayetlerinde batırılacak ordu içinde mümin olanlar varsa onların durumlarının nasıl olacağı bilgisi yer almamıştır. Sadece Müslim rivayetinin

ilk varyantında “batırılacak ordu içinde müminler varsa” olarak soru ve onların da öleceği cevabı bulunmaktadır. Onların niyetlerine göre diriltilecekleri bilgisi Hz. Hafsa (r.anha) rivayetlerinde geçmemektedir.

2. 2. 3. 3. Hz. Aîşe (r.a) Rivayeti

Hiz. Aîşe (r.a) rivayetini Müslim, fiten bölümünde; Buharî, buyu’ bölümünde tahriç etmiştir. Rivayetler şu şekilde geçmektedir:

2. 2. 3. 3. 1. Müslim Rivayeti

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe → Yunus b. Muhammed → Kâsım b. el-Fadl el-Huddânî, Muhammed b. Ziyâd → Abdullah b. ez-Zübeyr → Âîşe → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Rasûlullah (sas.) uykusu esnasında kıpırdadı. Biz:
-Ya Rasûlallah! Uykun arasında bir şey yaptın ki evvelce bunu yapmazdın, dedik. Bunun üzerine:
-“Şaşacak şey! Hakikaten ümmetimden bazı kimseler, Beyt’e sığınmış Kureys’ten bir adam için Beyt’e kastediyorlar fakat çöle vardıklarında yere batırılacaklar,” buyurdu. Biz:
-Ya Rasûlallah! Şüphesiz ki yol bazen (muhtelif) insanları bir araya toplar, dedik.
“Evet! Onların içinde kasıtlısı, mecburu ve yolcusu vardır. Bunlar bir helâkle helâk olurlar. Muhtelif yerlerden çıkarlar. Allah, onları niyetlerine göre diriltir.” buyurdu.¹⁷⁸

2. 2. 3. 3. 2. Buharî Rivayeti

Muhammed b. Sabbâh → İsmail b. Zekeriyya → Muhammed b. Sûka → Nâfi’ b. Cübeyr b. Müd’ım → Hz. Aîşe (r.anha) → Rasûlullah (sas.) senediyle:

"Bir ordu Ka’be’yi (harâp etmeye) kastedecek. Bunlar Beydâ mevkiine geldiklerinde evvelleri ve âhirleriyle yere batırılırlar" buyurdu.
-Yâ Rasûlallah! Bunlar, evvelleri ve âhirleriyle nasıl yere batırılırlar; hâlbuki bunların arasında (alışverişle geçinen) çarşılar halkı ve o zalimlerden olmayan kimseler vardır, dedim.
- Rasûlullah (sas.): "Bunlar evvelleri ve âhirleriyle batırılırlar. Sonra bu batırılanlar (kıyamet gününde) kendi niyetlerine göre diriltirler" buyurdu.¹⁷⁹

Hiz. Aîşe (r.anha) rivayeti Müslim’de bir varyant ve Buharî’de bir varyant olarak bulunmaktadır. Rivayetin Müslim’de geçen varyantına göre: Rasûlullah (sas.) uykusu esnasında kıpırdayınca O’na (sas.) daha önce böyle bir şey yapmadığı

¹⁷⁸ Müslim, Fiten, 2/8.

¹⁷⁹ Buharî, Buyu’, 49.

söylendi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas.) ümmetten olan bazı kişilerin Ka'be'ye sığınan Kureyşli bir adam için Ka'be'ye bir ordu göndereceklerini fakat ordunun çöle vardığında batırılacağını haber verdi. Oradakiler, yolun bazen insanları çeşitli sebeplerle bir araya getirebileceğini söylediler. Hz. Peygamber (sas.) de onların içinde bilerek, mecbur kalarak veya yolcu olduğu için bulunanlar olduğunu bildirdi ve onların da helak olacaklarını ancak niyetlerine göre diriltileceklerini haber verdi.

Rivayetin Buharî'de geçen varyantında bir ordunun Ka'be'ye kastedeceği, Beydâ mevkiine geldiklerinde öndekileri ve sonrakileriyle batırılacakları geçmektedir. Devamında Hz. Aişe (r.anha) bu ordu içinde alışveriş yapanlar ve zalimlerden olmayan kişiler bulunduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (sas.) ordunun batırılacağını, batırılanların niyetlerine göre diriltileceklerini haber vermiştir. Müslim rivayetinde Hz. Peygamber (sas.)'in uykusu esnasında kıpırdadığı daha önce böyle bir şey yapmadığı bilgisi yer alırken Buharî rivayetinde bu bilgi yer almamaktadır.

Müslim rivayetinde Ka'be'ye gelen ordunun Beyt'e sığınmış bir adam için olacağı bilgisi geçerken Buharî'de Ka'be'ye bir ordunun hangi sebeple kastedeceği bilgisi yer almamaktadır.

Müslim rivayetinde ordunun batırılacağı yer çöl olarak geçerken Buharî rivayetinde bu yerin Beydâ mevkisi olduğu bildirilmektedir. Hz. Aişe (r.anha) rivayetin Müslim ve Buharî varyantlarında batırılacaklar arasından haber vermek için kurtulacak bir kişi olacağı bilgisinden ise bahsedilmemektedir.

2. 2. 3. 4. Ebû Hureyre (r.a) Rivayeti

Ebû Hureyre (r.a) rivayetini Nesâî, menâsikü'l-hac bölümünde tahriç etmiştir.

2. 2. 3. 4. 1. Nesâî Rivayeti

İmran b. Bekkâr → Bişr → babam → Züheyr → Süheym → Ebû Hureyre → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“Bu Beyt’e (Ka’be’ye) bir ordu saldırarak fakat Beydâ’da helak olacaklar.”¹⁸⁰

Muhammed b. İdris → Ebû Hâtım er-Râzi → Amr b. Hafs b. Ğıyâs → babam → Mis’ar → Talha b. Müsarraf → Ebî Müslim el-Eğar → Ebû Hureyre → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“Ka’be’yi zapt etmek isteyen bir ordu, helak olmadıkça bu isteklerinden vazgeçmezler.”¹⁸¹

Ebû Hureyre (r.a) rivayeti Nesâî’de kısa iki varyant olarak bulunmaktadır. Rivayetin Nesâî’de geçen ilk varyantına göre: Ka’be’ye bir ordu saldırarak fakat Beydâ’da helak olacaklardır. Rivayetin ikinci varyantında Ka’be’yi zabt etmek isteyen bir ordunun helak olmadıkça bu isteklerinden vazgeçmeyecekleri bildirilmektedir. Birinci varyantta ordunun helak olacağı yer Beydâ olarak geçerken ikinci varyantta herhangi bir yer isminin geçmediği görülmüştür.

2. 2. 3. 5. Hz. Safiyye (r.a) Rivayeti

Hz. Safiyye (r.a) rivayetini; Tirmizî, fiten bölümünde; İbn Mâce, fiten bölümünde tahric etmiştir. Rivayetler sırasıyla:

2. 2. 3. 5. 1. Tirmizî Rivayeti

Mahmud b. Ğaylân → Ebû Nuaym → Süfyân → Seleme b. Küheyl → Ebû İdris el-Mürhibi → Müslim b. Safvân → Safiyye → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“İnsanlar bu Ka’be’ye karşı savaşmaktan vazgeçmeyecekler. Nihayet bir ordu Ka’be’ye karşı savaşır da Beydâ’ya –veya yeryüzünde bir çöle- geldiklerinde, baştan sona yere batırılır, ortadakiler de kurtulamazlar. ” Bunun üzerine Ey Allah’ın Rasûlü! İstemeyerek onlara katılanların durumu nedir, diye sordum. “Allah onları, içlerindeki niyetlere göre diriltecektir” buyurdu.¹⁸²

¹⁸⁰ Nesâî, Menâsikü’l-Hac, 112.

¹⁸¹ Nesâî, Menâsikü’l-Hac, 112.

¹⁸² Tirmizî, Fiten, 21. Tirmizî, bu hadis için hasen sahih, demektir.

2. 2. 3. 5. 2. İbn Mâce Rivayeti

Ebû Bekr Ebî Şeybe → Fazl b. Dükeyn → Süfyân → Seleme b. Küheyl → Ebû İdris el-Mürhibi → Müslim b. Safvân → (Müminlerin anası) Safiyye → Rasûlullah (sas.) senediyle:

“İnsanlar şu Ka’be’yi yıkmak için savaş etmekten vazgeçmeyecekler. Nihayet bir ordu savaşmaya gidip Beydâ denilen mevkiye varınca onların önde gidenleri ve arkada olanları yere batırılır ve ortada olanlar da kurtulamaz” buyurdu. Ben: Eğer onların içinde zorla götürülen olursa (onun durumu ne olacak)? diye sordum. O buyurdu ki: “Allah onları niyetlerine göre diriltir.”¹⁸³

Hiz. Safiyye (r.anha) rivayeti Tirmizî’de bir varyant ve İbn Mâce’de bir varyant olarak bulunmaktadır. Rivayetin Tirmizî’de geçen varyantına göre: İnsanlar Ka’be’ye karşı savaşmaktan vazgeçmeyecekler ve bir ordu Ka’be’ye karşı savaşacak. Beydâ’da veya yeryüzündeki bir çölde batırılacaklar ve içlerinden hiç biri kurtulamayacak. Bunun üzerine Hiz. Safiyye (r.anha) bu orduya istemeyerek katılanların durumunu sordu. Hiz. Peygamber (sas.) onların niyetlerine göre diriltileceklerini haber verdi.¹⁸⁴

Rivayetin İbn Mâce varyantında insanların Ka’be’yi yıkmak için savaşmaktan vazgeçmeyecekleri, bir ordunun savaşmaya gidip Beydâ denilen mevkide hepsinin yere batırılacağı geçmektedir. Bunun üzerine Hiz. Safiyye (r.anha) ordu içinde zorla götürülenlerin durumunu sorunca Hiz. Peygamber (sas.) Allah’ın onları niyetlerine göre dirilteceğini bildirmiştir.

Hiz. Safiyye (r.anha) rivayetinde Tirmizî ve İbn Mâce’de geçen varyantlar arası fazla bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Her iki varyanta göre de batırılacak ordudan kurtulan olmayacaktır ve sonrasında herkes niyetlerine göre diriltileceklerdir.

2. 2. 4. Ka’be’yi Yıkmaya Gelecek Bir Düşman Ordusunun Yere Batırılması Yönündeki Rivayetlerin Anlaşılması

Ka’be’yi yıkmaya gelecek bir düşman ordusunun yere batırılacağı yönündeki rivayetlerin bize Ümmü Seleme (r.a), Hiz. Hafsa (r.a), Hiz. Aişe (r.a), Ebû Hureyre

¹⁸³ İbn Mâce, Fiten, 30.

¹⁸⁴ Tirmizî, rivayet ettiği bu hadisin hasen sahih olduğunu bildirmektedir.

(r.a), Hz. Safiyye (r.a) tarikleriyle geldiğini bildirmiştik. Rivayetler çoğunlukla kıyametin bir alameti olarak düşünülmektedir.

Rivayetlerde zikredilen ordunun yere batması olayı, kaynaklarda genellikle Abdullah b. Zübeyr hadisesi ile ilişkilendirilmiştir. Ancak tarihi veriler göstermektedir ki bu durum pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü bahsedilen ordu yere batmamıştır. Bu durum göz önünde tutulduğunda, henüz böyle bir olaya şahit olunmadığından, bu rivayetlerin kıyamet alametleriyle ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Ebû Dâvud'da geçen, yukarıdaki Ümmü Seleme (r.anha) rivayeti başlığında da verdiğimiz rivayette Medine'den kaçıp Mekke'ye giden bir kişiden bahsedilmektedir. O zatın Mehdi olduğundan söz edilmektedir ki bu da olayın kıyamet alametlerinden biri olduğuna başka bir delil olarak gösterilmektedir.¹⁸⁵

Ordunun yere batması olayı ile ilgili bir diğer yorum ise rivayetlerde yere geçirildiği veya geçirileceği bildirilen ordunun Hubeyş b. Dulce komutasındaki ordu olduğudur. Buna göre Hubeyş b. Dulce ordusu Medine yakınlarındaki Rebeze'de Abdullah b. Zübeyr'in ordusuyla karşılaştı. Kûfe ve Basra gibi çevre vilayetlerin desteğini de alan Abdullah b Zübeyr'in ordusu, Hubeyş'in ordusunu tamamen imha etti. Komutan Hubeyş öldürüldü, Medine'ye sığınan beş yüz kişi katledildi. Çok az kimse, hatta sadece Haccâc ve babası kurtulup Şam'a dönebildi. Gerçekten de bu ordu neredeyse yere geçirilmiştir. Haberlerin çoğunda zikredilen ortak nokta Şam ordusunda yer alan bazı kimselerin zorla sefere götürüldüğü hususudur. Bunlar arasında ticaret amacıyla yola çıkanlar, yolcular ve ne maksatla gittiklerini bilenler vardır. Farklı amaçlarla yola çıkanlar da aynı akıbete uğrayacaklar, fakat herkes niyetine göre haşrolunacaktır. Burada ilginç olan husus Hz. Peygamber (sas.) kimsenin bilmediği bir şeyi haber veriyorken onu dinleyenlerin bu orduya gönülsüz ve zorla katılan kimselerin varlığını biliyor görmeleridir. Hz. Peygamber (sas.)'in gaybî bir olayı rivayet ettiği farzedilse bile, O'nu (sas.) dinleyenlerin olayın

¹⁸⁵ el-Cezerî, *Câmiu'l-Usul*, (trc.) Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak, (Mütercimin notu), c. 15, s. 584.

eksiklerini tamamlamaları ilginç bulunmuştur. O halde bu rivayetler Hz. Peygamber (sas.) adına genellikle siyasi amaçlar uğruna uydurulmuş rivayetlerdir.¹⁸⁶

İlgili rivayetler hakkında genel olarak iki görüş bulunmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz bu iki görüşten ilki yaygın olarak kabul görmektedir. Genel kabul gören görüşe göre ilgili rivayetlerin daha çok kıyamet alametleri ile ilgili olduğu henüz böyle bir olayın yaşanmadığı düşünülmektedir. Nitekim rivayetler çoğunlukla hadis kitaplarının fiten bölümlerinde tahriç edilmişlerdir.

Rivayetlerde geçen بَيِّنَات kelimesi çöl manasına gelirse de burada Mekke ile Medine arasında bir yerin ismidir. Müminlerin annesi Hz. Ümmü Seleme (r.anha) rivayeti hakkında Ebû'l-Velîd el-Kettânî: “Bu doğru değildir çünkü Ümmü Seleme, Muâviye'nin hilafeti zamanında onun vefatından iki sene önce 59 tarihinde vefat etmiş; İbnü'z-Zübeyr'in hilafetine erişmiştir. ” demişse de Kadı İyâz -sözgelimi Ebû Bekr b. Ebî Hayseme gibi- onun Yezid b. Muâviye zamanında vefat ettiğini söyleyenler bulunduğunu bildirmiştir.¹⁸⁷

İbn Mâce'nin Sünen'inde geçen rivayette sözü edilen Haccâc, Emevî halifelerinden Abdulmelik b. Mervân (646-715) tarafından Hicaz valiliğine atanan Haccâc b. Yusuf'tur. Haccâc'ın ordusu Mekke'de halifeliğini ilan eden Abdullah b. Zübeyr (r.a)'ı katletmek üzere hicretin 72. yılı Mekke'ye yürümüş ve Mescid-i Haram'a sığınan Abdullah b. Zübeyr (r.a)'ı uzun süre muhasara altında tutarak nihayet hicretin 73. yılı katletmiştir. Haccâc'ın ordusu Mekke üzerine yürüdüğünde hadislerde yere batırılacağı haber verilmiş olan ordu olduğu sanılmıştı. Fakat bu ordu yere batırılmayınca ordunun o grup olmadığı anlaşılmıştı.¹⁸⁸

Rivayetlerde geçen ortak söylem orduda bulunanların niyetlerine göre diriltileceği ve herkesin niyetine göre karşılık bulacağıdır. Bu hadis, zalimlerden uzak durmanın, onlarla görüşmekten sakınmanın gerekliliğine delalet eder. Rivayete göre batıl yolda yürüyenlerle beraber olanlar, iyi niyetli olsalar bile felakete

¹⁸⁶ İsmail Hakkı Ünal, “Hz. Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti”, c. 1, sayı: 2, s. 42-43.

¹⁸⁷ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, s. 5082.

¹⁸⁸ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c. 10, s. 305; Ayrıca bkz. Hakkı Dursun Yıldız, “Abdullah b. Zübeyr Avvâm”, *DİA*, İstanbul: 1988, c. 1, s. 145-146; İrfan Aycan, “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî”, *DİA*, İstanbul: 1996, c. 14, s. 427-428.

uğrayabilirler. Nitekim o ordunun içinde bulunanlar cebir ve zorlama ile aralarına katılmış olsalar dahi yere batırılma felaketinden kurtulamayacaklar. Ancak niyetleri iyi olup baskı neticesinde o sefere katıldıkları için kıyamet günü niyetlerine göre muamele görecekler.¹⁸⁹

Bu konuyla alakalı İslam'ın temel esaslarından biri sayılan meşhur bir başka rivayet de amellerin niyetlere göre olacağıdır. Rivayete göre: *“Ameller ancak niyetlere göredir ve herkese ancak niyet ettiği şey vardır. Kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne ise onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'nedir. Kimin de hicreti elde edeceği bir dünyalık yahut nikâhlayacağı bir kadın için ise, onun hicreti de hicret ettiği şeydir.”*¹⁹⁰ Farklı bablarda tahrîç edilmiş olsalar da iki rivayetin mana bakımından gösterdiği benzerlik sebebiyle “amellerin niyetlere göre olacağı” rivayetini de burada hatırlamayı uygun gördük.

2. 3. Fiten Hadislerinde Mekke ve Mescid-i Haram'ın Fazileti ile İlgili Rivayetler

İslam tarihinde müstakil olarak yazılmış “Fedâil” türünde eserler bulunduğu gibi temel Hadis külliyyatında “Fedâil” olarak açılmış bab başlıkları da bulunmaktadır. Biz bu bölümde Kütüb-i sitte eserlerinin “fiten bölümleri”nde rastladığımız Mekke ile Mescid-i Haram'ın faziletlerine dair rivayetlerden bahsedeceğiz. Rivayetler, fiten başlığı altında çok fazla geçmemekle birlikte araştırma konumuz olan fiten hadisleri içinde yer aldığı için ayrı bir başlık altında zikretmemiz uygun olacaktır.

Kütüb-i sitte müelliflerinden sadece İbn Mâce'nin fiten bölümünde rastladığımız Mekke'nin faziletine dair iki rivayet şu şekilde geçmektedir:

2. 3. 1. Ebû Saîd (r.a) Rivayeti

Ebû Saîd (r.a) rivayeti İbn Mâce, fiten bölümünde geçmektedir.

¹⁸⁹ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c. 10, s. 305.

¹⁹⁰ Buhârî, Talak, 10; Müslim, Emirlik, 45/155.

2. 3. 1. 1. İbn Mâce Rivayeti

Hişam b. Ammâr → İsa b. Yunus → A'meş → Ebî Salih → Ebî Saîd → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Rasûlullah (sas.) veda haccında şöyle buyurdu: “(Ey insanlar!) Bilmiş olunuz ki şüphesiz günlerin en mukaddesi şu (bayram) gününüzdür. Bilmiş olunuz ki ve ayların en mukaddesi şu (Zilhicce) ayınızdır. Bilmiş olunuz ki şehirlerin en mukaddesi şu (Mekke) şehrinizdir. Bilmiş olunuz ki şu (Zilhicce) ayınızda, şu (Mekke) şehrinizde, şu (bayram) gününüz nasıl mukaddes ise şüphesiz kanlarınız ve mallarınız da size haramdır. Bilmiş olunuz ki, ben tebliğ ettim mi?” Orada bulunanlar, evet dediler. Rasûlû Ekrem (sas.) de: “Allah’ım şahit ol” buyurdu.¹⁹¹

Rivayet veda hutbesinden bir bölümdür. Rivayete göre günlerin en mukaddesi bayram günü, ayların en mukaddesi Zilhicce ayı, şehirlerin en mukaddesi Mekke şehri olarak geçmektedir. Rivayet sened ve metin olarak da sahihtir.

2. 3. 2. Abdullah İbn Amr (r.a) Rivayeti

Abdullah b. Amr (r.a) rivayeti İbn Mâce, fiten bölümünde geçmektedir.

2. 3. 2. 1. İbn Mâce Rivayeti

Ebû'l-Kâsım b. Ebî Zamra → Nasr b. Muhammed b. Süleyman el-Hımsî → babası → Abdullah b. Ebî Kays en-Nasri → Abdullah İbn Amr → Rasûlullah (sas.) senediyle:

Ben Rasûlullah (sas.)’ı Ka’be’yi tavaf ederken gördüm, şöyle diyordu: “(Ey Ka’be!) Sen ne güzelsin ve senin kokun ne güzeldir! Senin azametine ve senin kutsallığının azametine hayranım. Muhammed’in canı (kudreti) elinde tutan Zât-ı Zülcelal’e yemin ederim ki, müminin hürmeti, Allah katında senin hürmetinden şüphesiz daha azametlidir. Müminin malının, kanının ve onun hakkında ancak iyi zan beslemek kutsallığı (seninkinden) üstündür.”¹⁹²

İbn Mâce’de fiten bölümünün “müminin kanı ve malının haramlığı” babında yer alan bu rivayet zevâid nevindendir.¹⁹³ Rivayette Ka’be’nin kendisinin ve kokusunun güzelliği, üstünlüğü, kutsallığından bahsedilmektedir. Buna karşılık Allah katında müminin hürmetinin, üstünlüğünün, kutsallığının Ka’be’ninkinden daha fazla

¹⁹¹ İbn Mâce, Fiten, 2.

¹⁹² İbn Mâce, Fiten, 2; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ yay., Ankara: 1993, c. 17, s. 522.

¹⁹³ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman yay., İstanbul: 1983, c. 10, s. 142.

olduğu vurgulanmaktadır. Bu rivayet de bize Ka'be dolayısıyla Mekke'nin diğeri şehirlerden üstün bir konumda olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda fiten hadisleri içinde geçen Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetleri araştırdık. Tespit ettiğimiz rivayetleri tasnif ederek uygun başlıklar altında ele aldık. Çalışmamızı iki bölüm olarak tasarladık. İlk bölümde araştırma konumuz içinde geçen fiten hadisleri, Mekke ve Mescid-i Haram hakkında genel bilgiler verdik. Buna göre fiten hadisleri: Hz. Peygamber (sas.)'in, İslam toplumu içinde ortaya çıkacak, birlik ve beraberliğe zarar verecek bir takım fitnelerden çeşitli vesilelerle bahsettiği hadislerdir. Fiten hadislerinin müstakil olarak ilk örneğini Nuaym b. Hammad (v. 229/844) “Kitâbu'l-Fiten” adlı eseri ile vermiştir. Kütüb-i Sitte'de fiten hadislerinden, fiten bab başlığı altında Nesâî hariç tüm müellifler bahsetmişlerdir. Nesâî ise fiten hadislerinden ayrı bab başlığı altında değil, “menâsikü'l-hac” gibi Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili olan bab başlıkları içinde bahsetmeyi uygun görmüştür.

Birinci bölümde bahsettiğimiz konulardan bir diğeri Mekke şehri ve Mescid-i Haram'dır. Hz. Peygamber (sas.) Mekke'de doğmuş, büyümüş ve evlenmiştir. O'na (sas.) Mekke'de ilk vahiy gelmiş, yirmi üç yıl süren peygamberliğinin on üç yılı orada geçmiştir. İslam Mekke'de doğmuş ve Müslümanlık yayılmaya Mekke'de başlamıştır. İslam'ın ilk on üç yılı burada geçmiştir. Ka'be, Mescid-i Haram, Safa ve Merve yine orada bulunmaktadır. Haccın farz, vacip veya sünnetlerinden bir kısmının yapıldığı Arafat, Müzdelife ve Minâ, Mekke çevresindedir. Müslümanlar namazlarını Ka'be'ye yönelerek kırlarlar. Mekke, insanlar için yeryüzünde inşa edilen ilk ev, mescid olan Ka'be'nin bulunduğu ve tüm Müslümanların hac ve umre ibadetlerini yerine getirdiği kutsal şehirdir. Ka'be ise, içinde bulunduğu Mekke'yi “şehirlerin anası” yapan ilk mabed, ibadetlerinde dünyadaki bütün şehirlerin günde beş vakit kendisine yöneldiği kible, umre ve hac için senenin her vakti Müslümanların tavaf yeri ve gönlünde yer etmiş eşsiz bir mekândır. Ayet ve hadislerde Mekke “Beledü'l-Haram”, Ka'be “Beytü'l-Haram”, çevresindeki mescid de “Mescidü'l-Haram” olarak anılmaktadır. Yeryüzünde bina edilmiş ilk Mescid olması sebebiyle bu büyük mabed, saygıdeğer, kutsal, dokunulmaz gibi anlamlara gelen “haram” kelimesiyle nitelendirilmiştir. Harem bölgesinin sınırları Cebrail (a.s)

tarafından belirlenmiştir. Rivayete göre Harem'in sınırlarını ilk olarak Cebrail (a.s) Hz. İbrahim (a.s)'e göstermiş ve o da bu sınırlara bazı işaretler koymuştur.

Çalışmanın birinci bölümü fiten hadisleri, Mekke ve Mescid-i Haram isimli ana başlıklar altında aktarılan bilgiler ile tamamlanmıştır. İkinci bölümde Kütüb-i Sitte müelliflerinin eserlerinin fiten bölümleri taranarak Mekke ve Mescid-i Haram hakkındaki rivayetler bir araya getirilmiş ve belli bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu tasnif sonucunda rivayetler üç ana başlık altında toplanmıştır. Bir araya getirilen rivayetler incelendiğinde, fiten hadislerinde yer alan Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetlerin neredeyse hepsinin kıyamet alametlerinden bahsettiği görülmüştür.

Hz. Peygamber (sas.)'in gelecekte haber vermesi Allah'ın bildirdiği kadarıyla mümkündür. Bu hususta değerlendirilen fiten rivayetleri içinde geçen Mekke şehri ile ilgili rivayetlere göre deccal Mekke'ye giremeyecektir. Deccal, kelime anlamı itibariyle “aldatmak, yalan söylemek” manalarına gelmekte, ıstılah olarak ise ahir zamanda ortaya çıkacağı hadislerde haber verilen din karşıtı bir fitnenin ismi olmaktadır. Hadislere göre, bu fitne, tüm insanlığın en büyük fitnesidir. Tespit edilen rivayetlere göre Mekke ve Medine'ye deccalın giremeyeceği konusunda ortak bir kanaatin olduğu görülmüştür.

Fiten hadisleri kapsamına aldığımız bir diğer Mekke şehri ile ilgili rivayet ise “ye'cüc ve me'cüc” hakkındadır. Ye'cüc ve me'cüc konusunun kütüb-i sitte müelliflerinden Müslim'in eserinde fiten rivayetleri kapsamında yer aldığı görülmüştür. Biz de bu sebeple konumuzla ilgili olan ye'cüc ve me'cüc rivayetini, Buharî'de hac bahsinde geçmesine rağmen araştırmamıza dâhil etmeyi uygun gördük. Rivayete göre ye'cüc ve me'cüc çıktıktan sonra da hac veya umre yapılabilecektir. Genel olarak kıyametin bir alameti olarak yeryüzüne geleceğinden bahsedilen “ye'cüc ve me'cüc” Kur'an'da da Kehf Suresi ve Enbiya Suresi olmak üzere iki yerde geçmektedir.

Fiten hadisleri kapsamında aradığımız ikinci bölümün ikinci ana başlığı olan Mescid-i Haram konusu ile ilgili rivayetlerin Ka'be ile alakalı olduğu görülmüştür. Rivayete göre Ka'be kıyamete yakın olduğu düşünülen bir vakitte ince bacaklı bir Habeşli tarafından tahrip edilecektir. Genel olarak ilgili rivayetlerde geçen ortak söylem bu Habeşlinin veya Habeşlilerin ince bacaklı veya incecik baldırlı olacağı

yönündedir. Hadiste geçen “süveyka” kelimesi, “sâk” lafzının ism-i tasğiridir. Sâk da, bacak, baldır anlamına gelir. Bunun küçültme sıfatı olan Süveyka ise ince bacak, baldırcık anlamına gelir. Bunun ise Habeş milletinin ortak özelliği olduğu söylenmektedir. İlgili rivayetlerin neredeyse tamamında Ka’be’yi tahrip edecek olan kişinin Habeşli olacağı bilgisi yer alsa da Müslim’de geçen bir rivayette kıyametten önce olacağı düşünüldüğü bir vakitte Ka’be’nin zarara uğratılacağı geçmekte ancak bu işi yapacak olan kişi veya kişiler hakkında herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

Fiten hadislerinde geçen Ka’be ile ilgili bir diğer rivayet ise Ka’be’yi yıkmaya gelecek olan düşman ordusunun yere batırılacak olmasıdır. Genel olarak rivayetlere göre Ka’be’ye bir ordu gönderilecek ve yerin bir çölüne vardıkları zaman yere batırılacaklardır. Ordu içine zorla katılanlar, alışveriş için bulunanlar veya başka bir sebeple bulunanlar varsa onlar da ordudaki herkes gibi cezaya uğrayacaklar ve yere batırılacaklar; ancak orduda bulunan herkes niyetlerine göre diriltileceklerdir. Rivayetlerde çoğunlukla geçen ortak söylem orduda bulunanların niyetlerine göre diriltileceği ve herkesin niyetine göre karşılık bulacağıdır. Bu hadis, zalimlerden uzak durmanın, onlarla görüşmekten sakınmanın gerekliliğine delalet eder. Rivayete göre batıl yolda olanların beraberinde bulunanlar, iyi niyetli olsalar bile felakete uğrayabilirler. Nitekim o ordunun içinde bulunanlar cebir ve zorlama ile aralarına katılmış olsalar dahi yere batırılma felaketinden kurtulamayacaklar. Ancak niyetleri iyi olup baskı neticesinde o sefere katıldıkları için kıyamet günü niyetlerine göre muamele görecekler.

Fiten hadisleri içinde tespit ettiğimiz Mekke ve Mescid-i Haram ile ilgili rivayetlerin iki tanesinin Ka’be ve Mekke şehrinin faziletine dair olduğunu gördük. İbn Mâce’nin fiten bölümünde rastladığımız bu iki rivayeti çalışmanın ikinci bölümünün son ana başlığında vererek araştırmamızı tamamladık.

Rivayetin ilki veda hutbesinin bir bölümdür. Rivayete göre günlerin en mukaddesi bayram günü, ayların en mukaddesi Zilhicce ayı, şehirlerin en mukaddesi ise Mekke şehri olarak geçmektedir. İkinci rivayette Ka’be’nin kendisinin ve kokusunun güzelliği, üstünlüğü, kutsallığından bahsedilmektedir. Buna karşılık Allah katında müminin hürmetinin, üstünlüğünün, kutsallığının Ka’be’ninkinden daha fazla

olduğu vurgulanmaktadır. Bu iki rivayet bize Ka'be ve Mekke'nin diğler şehirlerden üstün bir konumda olduğunu göstermektedir.

Ayrıca araştırmanın ikinci bölümünün son başlığı olan fiten hadislerinde Mekke'nin faziletine dair rivayetler kapsamında belirttiğimiz iki rivayete ek olarak; deccalın Mekke'ye giremeyeceğı, ye'cüc ve me'cücden sonra da hac veya umre yapılabileceğı veya Ka'be'ye gelecek bir düşman ordusunun yere batırılacağı başlıkları altında zikredilen rivayetler de Mekke şehri ve Ka'be'nin faziletleri kapsamında değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdülbakî, M. Fuad, *el-Mu'cem'l-Mfephres li-elfazi'l-Kur'n'l-Kerim*, “f-t-n” maddesi, Çağrı yay., İstanbul: ts.
- Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan yay., İstanbul: ts., c. 11.
- Aycan, İrfan, “Haccâc b. Yûsuf es-Sekaff”, *DİA*, İstanbul: 1996, c. 14.
- Aydnl, Abdullah, *Hadis Istlahları Sözlüğü*, İFAV yay., İstanbul: 2012.
- Ayn, el-İmam el-Allme Bedreddn Eb Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Ayn, *Umdetü'l-Kar Şerhu Sahih-i Buharî*, Beyrut: ts., c. 9.
- el-Azimbd, Eb't-Tayyb Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bd*, Beyrut: 1415, c. 11.
- Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, ev. Abdülvehhab ztrk, Kahraman yay., İstanbul: 2013, c. 3.
- Bodur, Osman, “Hadislere Göre Deccaln zellikleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı: 59, 2017.
- Bozkurt, Nebi- Küçükaşcı, Mustafa Sabri, “Mekke” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2003, c. 28.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003.
- Bursevî, İsmail Hakk, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsîri*, Damla yayınevi, İstanbul: 2010, c. 5.
- Can, Yılmaz, “Ka'be”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993, sayı: 7.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasar Tercüme ve Şerhi*, Akçağ yay., Ankara: 1993, c. 17.
- ağrııcı, Mustafa, “Fitne” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996, c. 13.

_____, “İbn Sayyâd” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1999, c. 20.

Çakın, Kamil, *Türkiye’de Dinler Tarihi’nin Kurumsallaşması Sürecinde*, “Fiten Rivayetlerinin Tabiatı”, Berikan yay., Ankara: ts.

Çelik, Ali, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Fitne Kavramı ve Sebepleri”, *Diyanet Dergisi*, c. 25, sayı: 2, 1989.

_____, “Nuaym b. Hammad’ın Hadisçiliği ve “Kitâbu’l-Fiten”i Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dini Araştırmalar*, 2000, c. 2, sayı: 6.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Işık yay., İzmir: 2013.

Demirci, Kürşat, “Deccal” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994, c. 9.

Demirci, Mustafa, “İkta” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000, c. 22.

Derveze, M. İzzet, *et-Tefsîru’l-Hadîs Nüzul Sırasına Göre Kur’an Tefsiri*, Ekin yay., İstanbul: 1998, c. 3.

Ebû Bekir b. Arabî, Muhammed b. Abdullah, *el-Mesâlik fî Şerhi Muvatta’i Mâlik, Dâru’l-Garbi’l-İslâmiyye*: 1428/2007, c. 6.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk: Sıdkı Cemil el-Attâr, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2005.

Eraslan, Sadık, “Ka’be ve Mescidü’l-Haram”, *Hiz. İbrahim Sempozyumu*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı yay., Şanlıurfa: 1997.

Ertürk, Mustafa, *Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Sahih-i Buhari’deki Bazı Fiten Hadislerinin Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1995.

el-Ezrakî, Ebû’l-Velid Muhammed b. Abdullah, *Ahbâru Mekke*, Ankara Okulu yay., Ankara: 2017.

Fayda, Mustafa, “Fil Vak’ası” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996, c. 13.

el-Ferâhidî, Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr, *Kitabu’l-Ayn*, Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut: 2003.

Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman yay., İstanbul: 1983, c. 10.

Hattâbî, Hamd b. Muhammed b. İbrahim, *Meâlimü's-Sünen*, Haleb: 1352/1932, c. 4.

İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buharî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Riyad: 1423/2003, c. 10.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buharî*, thk. Şeyh Abdulazîz b. Abdullah b. Bâz, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1996.

İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, Müessesetü'r-Risale: 1421/2001, c. 13, s. 282; c. 15.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *es-Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l Arab*, Beyrut: ts.

İbn Mulakkin, *et-Tavdîh li-Şerhi'l-Câmii's-Sahîh*, Dimeşk: 1429/2008, c. 11.

İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdadî, *Nüzhetu'l-E'yuni'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vucûhi ve'n-Nezâir*, Beyrut: 1404/1984.

İbnü'l-Esîr, el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, *Câmiu'l-Usul*, (trc.) Kemal Sandıkçı-Muhsin Koçak, Ensar yay., İstanbul: 2008, c. 15.

el-İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Kahraman yayınları, İstanbul: 1986.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara: 1992.

Kuzudişli, Ali, "Rivayetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivayetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2009, c. 7, sayı: 2.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri-Bozkurt, Nebi, “Mescid-i Haram” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2004, c. 29.

Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir, *İmtâü'l-Esmâ*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî, c. 13.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2007.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, Beyrut: 1392, c. 18. (Şamile).

Orhonlu, Cengiz, “Habeş Eyaleti” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996, c. 14.

Öğüt, Salim, “Harem” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1997, c. 16.

Örenç, Aşır, “Hadisler Çerçevesinde Mekke Şehri ve Fazileti”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2015, sayı: 22.

Özkan, Halit, “Temîm ed-Dârî” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2011, c. 40.

Paçacı, Mehmet, Kur'an-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine -Kitab-ı Mukaddes Bağlamında- Bir Bakış, *İslami Araştırmalar*, Ankara: 1991, c. 5.

Sarıçam, İbrahim, *İslam Tarihi*, Grafiker yayınları, Ankara: 2013.

Sarıtoprak, Zeki, *İslam'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, Yeni Asya yay., İstanbul: 1992.

Sarp, Refiye Öznil, *Fiten ve Melâhim Edebiyatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2010.

Seyhan, Ahmet Emin, 15. yy. *Osmanlı Popüler Dînî Edebiyatındaki Fiten Hadislerinin Tahric ve Tenkîdi (Envâru'l-Âşikîn Örneği)* (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis Bilim Dalı, Isparta: 2006.

_____, “Ye’cüc ve Me’cüc ile Birlikte Hareket Etmenin Cehennemliklerin Sayısını Artıracağıyla İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars: 2018, c. 5, sayı: 9.

Tamgüç, Yasin, *İbn Sayyâd Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis Bilim Dalı, Ankara: 2006.

Tekineş, Ayhan, “Muhaddislere Göre Fitnelerden Kurtuluş Çareleri: Kitâbu’l-Fiten’ler Örneği”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 12.

et-Tîbî, Şerefüddin Hüseyin b. Abdullah, *Şerhu’t-Tîbî ala Mişkâki’l-Mesâbih (el-Kâşif an Hakâiki’s-Sünen)*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Mekke-Riyad: 1417/1997, c. 11.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ, *Sünenü’t-Tirmizî*, Beyrut: Daru’l-Marife, 2002.

Topaloğlu, Bekir, “Kıyamet” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: 2002, c. 25.

Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara: 1992.

Ulu, Arif, “Hadis Rivayetinde İsnadın Başlaması ya da Fitnenin Tarihi (İbn Sîrîn’in İsnadla ilgili İfadelerinin Muhtevası Üzerine Bir İnceleme)”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2012, c. 12, sayı: 1.

Ünal, İsmail Hakkı, “Hz Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti”, *İslamiyat Dergisi*, Ankara: 1998, c. 1, sayı: 2.

Ünal, Sadettin, “Ka’be” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2001, c. 24.

Ünal, Yavuz, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*, Ensar yay., İstanbul: 2010.

Wensick, Arent Jan, *el-Mu’cemü’l-Müfehres li Elfazi’l-Hadisi’n-Nebevî*, İstanbul: 1986, c. 5.

- Yavuz, Yusuf Şevki, “Kıyamet Alametleri” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: 2002, c. 25.
- Yeniel, Necati - Kayapınar, Hüseyin, *Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi*, Şamil yay., İstanbul, ts., c. 14.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (sadeleştiren) İsmail Karaçam, Azim Dağıtım yay., İstanbul: 2011, c. 5.
- Yeşil, Mahmut, “Temîm ed-Dârî ve Rivayetleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 21.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abdullah b. Zübeyr Avvâm”, *DİA*, İstanbul: 1988, c. 1.
- Yılmaz, Nuray, *İslam Hukuku Açısından Mekke ve Medine Haremi*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2016.
- Zemahşeri, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yay., İstanbul: 2018, c. 4.
- Zuhayli, Vehbe, *Tefsirü'l-Münir*, Bilimevi basın yayın, İstanbul: 2017, c. 8.